... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai, bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Voruta

Nr. 3 (809) 2015 m. kovo 28 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR / 2 Lt

Šiame numeryje

2 *Dr. Martynas PURVINAS*

Ragainė. I d. Miesto ištakos

7 *Algimantas ZOBULAS*

Prisiminimų trupinėliai apie rašytoją kun. Nikodemą Švogžlį-Milžiną

14

A. Guoga: „Šiandien Lietuvai labiausiai reikia pilietiškumo, pozityvaus mąstymo ir veržlumo“

Prezidentė Birutei Fedaravičienei įteikė apdovanojimą už ištikimybę Lietuvai

Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė istorinėje Prezidentūroje Kaune 100 metų jubiliejaus proga pasveikino Lietuvos visuomenės veikėją Birutę Fedaravičienę ir įteikė Lietuvos valstybės apdovanojimą.

Prezidentė apdovanojo B. Fedaravičienę Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi kaip ilgametę Lietuvos valstybės nepriklausomybės siekio ir Pietryčių Lietuvos regiono istorijos puoselėtoją. Apdovanojimas paskirtas 2015 m. vasario 16 d. dekretu – Vasario 16-osios – Lietuvos valstybės atkūrimo dienos proga.

Valstybės vadovė, įteikdama apdovanojimą, sakė: „Į šią nepaprastą vienos moters biografiją telpa visa Lietuvos nepriklausomybės šimtmečio, kurį minėsime po trejų metų, istorija. Tai pavyzdys patriotizmo ir ištikimybės Lietuvai, jos kultūrai. Mūsų stiprybė – tokie žmonės, kaip Birutė, dėka jų esame laisvi ir nepriklausomi jau 25 metus.“

B. Fedaravičienė yra pripažinta Neginkluoto pasipriešinimo dalyve už veiklą 1939 metais, dirbant Lietuvos generaliniame konsulate Vilniuje ir gelbstint žydus.

Nuo 1940 m. B. Fedaravičienė daug nuveikė, saugodama ir puoselėdama lietuvybę Vilniaus krašte.

Ji siekė, kad čia būtų atidarytos lietuviškos mokyklos, kad pamaldos bažnyčiose vyktų lietuvių kalba, o gyventojai gautų lietuvišką spaudą.

Valstybei atkūrus nepriklausomybę B. Fedaravičienės iniciatyva Kaune atstatytas paminklas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“, pasodinta ąžuolų giraitė J. Basanavičiaus gimtinėje Tautinio atgimimo ąžuolyne, prie Kauno istorijos muziejaus atstatyta „Knygnešių sienelė“. Daug metų atiduota Valstybiniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui, rašoma pranešime spaudai.

Birutė Fedaravičienė ir LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė

Prezidentė, linkėdama jubiliatei kuo stipresnės sveikatos ir meilės gyvenimui, padėkojo už įkvepiantį pilietiškumą ir didelės pagarbos vertas pastangas, kad Lietuva būtų gražesnė, tvirtesnė, šviesesnė.

Prezidentės spaudos tarnyba, president.lt nuotr.

Gintaras Songaila: ko siekėme prieš 25 metus, aktualu ir šiandien

Signataro Donato Malinausko premijos įteikimo dalyviai (iš dešinės) Juozas Vercinkevičius, Nijolė Balčiūnienė, Viktoras Jencius-Butautas (premijos steigėjas), habil. dr. Kazimieras Garšva, Gintaras Songaila, Jurgita Songailienė

Nukelta į 6 p.

Paskutinio Plungės žydo palikimas

Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

Ir plungiškiai, ir rietaviškiai puikiai žino Eugenijų Bunką – žurnalistą, kraštotyrininką, rašytoją, jau daugiau nei dešimtmetį dirbantį Rietavo miškų urėdijos ryšių su visuomene specialistą. Jo išprusimas ir Lietuvos istorijos žinios nuo pagonybės laikų iki šių dienų stebina kiekvieną kartą, kai tik tenka susitikti su Eugenijumi Bunka.

Eugenijus Bunka yra Plungės žydų religinės bendruomenės vadovas, Jakovo Bunkos labdaros ir paramos fondo pirmininkas. Bunkų giminė Plungės istorijoje yra palikusi gilų pėdsaką, todėl kalbėti apie Plungę ir nepaminėti Bunkos pavardės būtų nedovanotina klaida.

Eugenijaus Bunkos tėvas – a.a. Jakovas Bunka – žmogus, savo darbais garsinęs Lietuvą, žmogus, apie kurį garsiausios pasaulio televizijos kompanijos kūrė filmus, žmogus, save vadinęs paskutiniu Plungės žydu. Be to, jis – vienintelis pasaulyje žydas tautodailininkas.

Eugenijaus Bunkos namuose Plateliuose daug tėčio atminimą liudijančių darbų. Dar daugiau jų sukaupta tėčio bute Plungėje. Ten jo atminimą puoselėjantis sūnus ruošiasi įrengti nedidelį muziejų. „Mano tėtis buvo netikintis, tačiau tai jam nė kiek netrukdė kurti krikščionybės, judaizmo, holokausto ir kitomis temomis,"- prisimena Eugenijus Bunka.

Eugenijus Bunka Litvakų sode

Žydai Plungėje

Ilgą miestelio gyvavimo laiką Plungės istorija labai glaudžiai buvo susijusi su žydų bendruomene. Manoma, kad miestelyje jie apsigyveno XVII a. Vyskupas M.Valančius mini, kad 1719 m. buvę leista žydams pasistatyti sinagogą, tačiau buvę nurodyta, kad ji negali būti per aukšta ir nesiektų katalikų bažnyčios aukščio. Tačiau žydai vis tiek pastatę aukštą sinagogos pastatą. Plungės klebonas norėjęs sinagogą pažeminti. Kad tai neįvyktų, žydai apsiėmę mokėti kasmet po 30 timpų.

Nors oficialiai teigiama, kad žydai Plungėje

Nukelta į 5 p.

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Ragainė. I d. Miesto ištakos

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Į vakarus nuo Aukštųjų Eisulių kalno (iškylančio į beveik 68 m lygį) Nemuno kairysis krantas palaipsniui žemėja. Nors paupiu tebesitęsia aukšti skardžiai, bet kalvos už jų jau pasiekia tik 45–35 m lygį. Už šešių kilometrų nuo aukštojo kalno pakrantėn tekėjo per kalvas prasigraužęs vingiuotas Ragnytės upelis, griova atkirtęs paupio kalvą.

Tas upeliukas jau seniausiais laikais turėjo atkreipti poledynmečio žmonių dėmesį. Įsikūrusiems panemunės kalvoje nuo aukšto šlaito buvo patogu stebėti praplaukiančius Nemunu, ten jaustis saugiai potvynių ar kokių negandų laikais. Apylinkėse archeologų aptikti dirbiniai datuojami naujuoju akmens amžiumi, bet ten gal lankytasi ir anksčiau.

Įvairių teorijų mėgėjai galėtų prisiminti, kad to upelio vardas buvo užrašomas *Raganita*, kad tokie vietovardžiai gali būti siejami ne vien su besirangiusio upelio vingiais, bet ir su jau primirštomis „raganomis“. Šios senovės baltų pasaulyje buvusios ne kokiais netikusiais padarais, o svarbiomis archajiškojo matriarchato veikėjomis. Gal kurioje nors epochoje ten buvęs koks Raganų kalnas (jam visai dera netoliese Nemuno slėnyje telkšojęs Velnio ežeras – gal irgi senovinių tikėjimų pėdsakas). Prisimintina, kad įvedant krikščionybę senųjų baltų pagoniškojo tikėjimo žymės dažnai vadintos velnių ar raganų paveldu.

Įdomybių ieškotojai pastebėtų, kad beveik kitapus Nemuno stūkso legendinis Rambyno kalnas. Kokiam istorinių legendų romanui visai tiktų siužetas apie viename upės krante buvusį vyrų šventkalnį Rambyną, o kitame – moterų žynių buveinę Raganų kalną.

Deja, patikimų šaltinių stoka, menkas proistorinių laikų ištirtumas, senovės pėdsakų naikinimas negandų ar sparčios plėtros laikais neleidžia ko daugiau sužinoti apie panemunių praeitį. Tikriau tegalima pasakyti, kad prieš tūkstantį metų prie stačių Nemuno slėnio šlaitų gyvavo net keli skalvių piliakalniai, siejami su vienais ar kitais istoriniais įvykiais.

Pavyzdžiui, Petras Dusburgietis aprašė ne vien Kryžiuočių (Vokiečių) ordino žygius, bet paminėjo ir gal 1220 m. įvykusį kažkokių rutėnų kariuomenės antpuolį prieš skalvių pilį šiose apylinkėse. Tie „rutėnai“ dažniau siejami su Baltijos pakrančių gyventojais (pavyzdžiui, Rusne ar panašiai buvo vadinti plotai netoli dabartinio Stokholmo, gal savo vardą perdavę ir Nemuno deltai). Tai rodo, kad vikingų epochoje ir vėlesniais laikais vandens keliais nebuvę sunku pasiekti svarbesnių panemunių vietovių, ten ieškant karinio grobio (ar naudingų prekybinių sandėrių).

Tikslesnės žinios apie šią pakrantę sietinos su 1275 m. vykusiu antpuoliu prieš skalvių pilį Ragainėje, kai iš Sembos laivais atplaukę kryžiuočiai užimtą plotą pilį sudegino, o jos gynėjus išžudė. Tada buvo sunaikinta ir kitame Nemuno krante buvusi Ramijos pilis.

1289 m. užkariautame ir nusiaubtame skalvių krašte kryžiuočiai pastatę savąją Landeshuto pilį (ši veikiausiai stovėjo panemunėje), o į vakarus nuo jos – atskirą įtvirtintą gyvenvietę su užkariautojais bendradarbiavusiems skalvių žmonėms. Spėjama, kad Landeshuto pilaitė buvo įrengta sugriautos senosios skalvių pilies vietoje. Nuo tada ši vietovė tapo reikšmingu atsparos punktu kovų su lietuviais ir žemaičiais (vėliau ir su LDK pajėgomis), įvairių karo žygių dalyviams.

Tuometinė pilaitė, iškilusi į 40 m lygį, buvo 50x109 m dydžio. Ją supo keletas nedidelių priešpilių, atskirtų grioviais ir pylimais. Ten buvo apgyvendinta 40 riterių ir 100 samdytų karių.

Lietuviai ir žemaičiai nesitaikė su nauju agresijos židiniu panemuniuose. Pilis pulta 1290 m. ir 1295 m., 1315 m. ir 1338 m. 1355 m. žiemą kryžiuočių pilis deginta net du kartus. Ordinas šią pilį žūtbūt siekė išlaikyti, ją vis atkurdavo ir stiprindavo, apginklavo ir artilerijos pabūklais. 1379 m. ten buvo 7 pabūklai; 1392 m. – 2 dideli ir 3 maži, turėta 16 kartečės užtaisų ir statinė parako; 1396 m. – 6 dideli ir maži pabūklai, 14 kartečės ir dvi statinės parako.

Stiprėjant LDK, jai glaudžiau bendradarbiaujant su Lenkija, Ordinas panemuniuose pradėjo statyti tvirtas mūrines pilis (ankstesnes supo iš grunto ir rastų sukrauti pylimai, mediniai įtvirtinimai ir kt.). 1397–1409 m. naujoji mūrinė pilis statyta ties Ragnytės upeliu, spėjamame Raganų kalne. Ta vieta ir tapo būsimojo Ragainės miesto gimtaviete.

Pilies statyba buvo gerai organizuota – ten buvo surinkta net 30 įvairių specialybių meistrų iš įvairių Kryžiuočių ordino valstybės vietovių (Balgos, Kulmo, Marienburgo ir kt.), iš Sembos atplukdyta 1200 darbininkų, Ordinui pasidavę

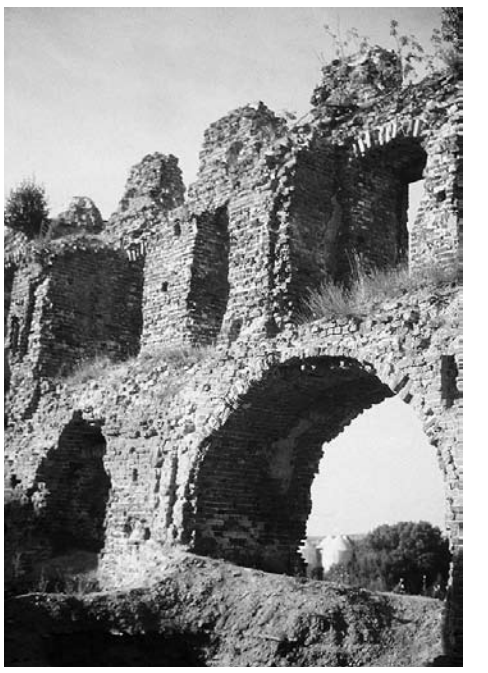

Ragainės pilies griuvėsiai 1995 m. rugpjūčio mėn. M. Purvino nuotr.

skalviai atlikdavo visus pagalbinius darbus. Paskirti kariai saugojo statybų aikštelę ir statybines medžiagas. Anuomet vesta gana tvarkinga apskaita, darbai ir kitkas kontroliuota.

1402–1403 m. statybos aikštelę puolė lietuviai, bet didžiųjų darbų tuomet nepavyko nutraukti.

Iš apylinkėse surinktų daugybės akmenų buvo sumūryti pilies rūsiai ir pamatai, pirmasis aukštas ir sienų kampai. Įrengtos plytinės iš vietinio molio gamino tūkstančių tūkstančius tvirtų plytų, iš kurių toliau mūrytos pilies sienos. Iš apylinkių girių gabenta mediena statybų reikalams.

1402 m. baigtos mūryti pagrindinio pastato sienos, uždengtas jo stogas. 12 m aukščio ir 3 m storio sienos supo 575 m^2 ploto kvadratinio plano kiemą. Tuometis statinio dydis buvo 59x59 m plane. 1406 m. pradėtas statyti priešpilis gerokai išplėtė pilies plotą. Ragainės pilies planas sekė Marienburgo pilies (ir daugelio kitų Ordino pilių) struktūrą – prie labai stipriai įtvirtinto branduolio būdavo prijungiamos vėlesnės pilies dalys – nauji sienomis apjuosti kvadratai ar stačiakampiai.

Kryžiuočiai nesirengė gyventi vargingai – 1402 m. buvo atplukdytos 2,3 t skaidraus stiklo pilies langams ir 200 kg spalvoto stiklo langų papuošimams. Į išorę šaudymo angomis žvelgusi pilis kiemo pusėje buvo padailinta didesniais langais ir arkadomis.

1403 m. į baigiamą pilį persikėlė Ordino riteriai. Tada senoji paupio pilis buvo išardyta, jos medžiagos veikiausiai panaudotos naujoms statyboms. Aplink naująją pilį buvo iškastas 4 m gylio ir 12 m pločio griovys. Iš šiaurės pusę pilį gynė ir status Nemuno šlaitas.

Ragainės pilies galybę rodo anuometės jos turto inventorizacijos. Pavyzdžiui, 1407 m. pilis turėjo 11 didelių ir mažų artilerijos pabūklų, 18 kartečės užtaisų, 54 parako statines (jo būtų pakakę daugeliui salvių), 248 arbaletus ir 1970 strėlių jiems. Galima priminti, kad tuomečiai didieji arbaletai buvo grėsmingi ginklai – jų sunkios strėlės perskrosdavo lengvesnius šarvus, pavojingai sužalodavo žmones ir žirgus. Tvirtai sumūryta ir galingai apginkluota pilis tada tapo beveik neįveikiama (bent jau LDK lengvosios kavalerijos pajėgoms).

Prieš Žalgirio mūšį tai buvo viena stipriausių pilių Ordino valstybėje, svarbiausias forpostas prie Nemuno, neleidęs lietuviams atsikariauti žemupio ir aplinkinių plotų. Pačioje statybos pradžioje nepavykus sustabdyti tos pilies įrengimo, vėliau jau nebepajėgta kovoti su kryžiuočių įsigalėjimu panemuniuose.

1409 m. pilies vartai buvę pietų pusėje. Iš vakarų prie pagrindinės pilies glaudėsi įtvirtintas priešpilis. Pilies kiemą supo dviaukštės galerijos. Pietų pusėje buvo iškilęs laibas 25 m aukščio sargybos bokštas. Pilį gynė masyvus apvalaus plano bokštas (10,5 m skersmens).

Ypatingu objektu buvo pilyje įrengta koplyčia. Ji ilgokai buvo vienintelė krikščioniška šventovė aplinkinių baltų genčių tebegyventuose plotuose. Krikščionybė tuomet skleista per karus ir vietos gyventojų pavergimą, kol atėjo ramesni laikai.

Po Žalgirio mūšio Ragainės pilis toliau nebeplėsta – ji ilgam liko senųjų laikų paminklu, kartu ir besikuriančio miesto branduoliu.

Dabar jau suvokiama, kad įsibrovėlių kryžiuočių ir lietuvių (ar žemaičių) kovos nevykdavo kasdien – nuožmias žudynes keisdavo ilgoki atokvėpiai su neretais apsilankymais priešo valdose. Teigiama, kad 1390 m. į Ragainėje veikusią prekyvietę atvykdavo pirklių iš Žemaitijos. Veikiausiai anuometinių prekeivių interesai, krašto žmonių susidomėjimas vakarietiškomis prekėmis ir panašūs dalykai ne kartą užgoždavo ir norus kovoti. Šiame krašte apie pusantro šimto metų užsitęsusios kovos, nei vienai pusei nepajėgiant galutinai įveikti priešininką, gal buvo tapusios ir savotiška rutina. Per tą laiką gyvenusios kelios kartos veikiausiai prisimindavo ir žemiškuosius rūpesčius, kasdien negyvendavo tik karo reikalais.

1403 m. minėta prie Ragainės pilies buvusi įtvirtinta skalvių gyvenvietė, kur gyvenę 92 skalviai (ar jų šeimos). Jiems buvo paskirta 300 *ūbų* žemės, suteiktos teisės žvejoti Nemune. Tą vietą galima laikyti viena iš atsirandančio miesto dalių, kur buvo atskiras XIV a. kapinynas skalviams.

1409 m. Ragainėje įkurtas pranciškonų vienuolynas – bene pirmasis šiose apylinkėse. Tuomet rengtasi Ragainei suteikti miesto teises, ten formuoti reikšmingą įtvirtintą centrą, bet Žalgirio mūšis (1410) ir Melno taika (1422) užkirto kelius tolesnei Ordino valstybės ekspansijai į baltų žemes. Nuo tada Ragainė liko nuošali gyvenvietė netoli nuo ilgaamžės valstybinės sienos.

Prabėgus šimtmečiams nuo anų laikų, dabar galima diskutuoti apie gilesnę tų įvykių prasmę. Galima abejoti, ar savo galybės netenkančiam Kryžiuočių ordinui vertėjo tiek investuoti į Ragainę, ten statant beveik neįveikiamą tvirtovę, jei toji taip ir nebuvo panaudota vėlesniais amžiais. Gal anuomet į tos pilies sienas sukrauti milijonai plytų, daugelio žmonių darbas galėjo būti panaudoti efektyviau. Tokie neišsprendžiami klausimai tiktų istorijos mėgėjų pramogoms, o realiame gyvenime daugybę kartų būdavo kitaip – įvairių šalių kauptos ginklų atsargos ar galingi įtvirtinimai neretai nueidavo niekais, pasikeitus kokioms aplinkybėms.

Galima spėti, kad XIV a. Ordino strategai (valdę Žemaitijos plotus, rengę karo žygius į Vilnių ir kitur) Ragainėje norėjo sukurti svarbų ūkinį centrą prie Nemuno, svarbiausią atramos punktą Ordino valstybės šiaurrytinėje dalyje.

Iki tol vakarietiško miesto teises turėjo tik Klaipėda, Karaliaučius bei gyvenvietės piečiau Priegliaus upės, tad Ragainė būtų tapusi pirmuoju tokiu miestu baltų žemių gilumoje. Ji galėjo pradėti vakarietiškąją krašto urbanizaciją, ten kuriant gyvenamąsias vietas pagal Vakarų Europos viduramžiško miesto modelį. Gal tikėtasi, kad Ragainės regione pavyks pastatyti tiek mūrinių miestų, kaip kad Torunės – Gdansko ir kituose Vakarų kolonistų įsisavintuose plotuose, jau XV a. ten statant mūrines bažnyčias, vienuolynus, miestų rotušes, prekyvietes ir kitus Vakarų gyvenimo atributus.

Tačiau tie didieji užmojai XIV a. jau nebebuvo realūs. Tuometinis ekonominis ir kt. nuosmukis Vakarų Europoje galop lėmė ir Ordino krizę, sužlugdė jo tolesnę ekspansiją į baltų žemes. Dar XIII a. užkariauti ir intensyviai kolonizuoti plotai Pavyslyje taip ir liko gana vieniša vakarietiškojo gyvenimo sala su gausiais ir tankiais išdėstytais miestais, kurią supo retai apgyvendintos platybės.

XIV a. pabaigoje Ordinas nebeturėjo didesnės karinės galios, nei ankstesnę plėtrą skatinusio kolonistų bei finansinės paramos srauto iš Vakarų. 1410 m. vykęs Žalgirio mūšis turėjo pakeisti ligtolinius planus, galop privertė sudaryti 1422 m. pasirašytą Melno taikos sutartį, pusei tūkstančio metų įtvirtinusiai tuometines valstybių sienas.

Nebelikus vilties plėsti užkariautus plotus, atsisakius teisių į Žemaitiją, nebereikėjo ir reikšmingojo centro naujose žemėse – Ragainė liko nedidelė gyvenvietė su vandens malūnu ant užtvenkto Ragnytės upelio. 1413 m (ar 1414) ten apsilankęs keliautojas Lanua vietovę taikliai apibūdino taip: didelė mūrinė pilis ir mažas miestas, apjuostas mediniu aptvaru.

Gal dar XIV a. pabaigoje ar XV a. buvo pertvarkytas Ragnytės upelio žemupys – jis veikiausiai buvo nukreiptas į Nemuno slėnį pro vakarinį piliavietės pakraštį. Ta vieta ir vėliau buvo vadinama *Parovė* (veikiausiai nuo slavizmo *ravas* – griovys). Prie tos prakasos 1402–1403 m. buvo pastatyta užtvanka ir įrengtas vandens malūnas – svarbus vakarietiškų miestų atributas. Ties tuo pilies malūnu stovėję ir vienuolyno pastatai. Toli nusidriekęs malūno tvenkinys iš pietų supo Ragainės piliavietę. Tą vandens kliūtį papildė pylimas su aštriatvore ir apie 16 m pločio bei 4 m gylio griovys.

Nedidelei Ragainės gyvenvietei (faktiškajam papiliui) rengiantis suteikti miesto teises, turbūt XV a. pradžioje miestui paskirtame (ir aštriatvore aptvertame) plote buvo pastatyta nedidelė bažnyčia. Veikiausiai tai buvo vienas seniausių panemuniuose pastatų, skirtų krikščioniškajai šventovei (kitokių nei Ragainės ar kitose pilyse buvusių koplyčių – dažniau tik didesnių patalpų pilies trobesyje). Tokios bažnyčios statybą derėtų laikyti reikšmingu kultūros istorijos faktu.

Greta bažnytėlės kūrėsi amatininkų ir kitų sodybos, piečiau pilies susiklostė pastovesnė gyvenvietė, taip ir netapusi reikšmingu ir visaverčiu viduramžišku miestu. Dabar galima sakyti, kad Ragainė vis nespėdavo į sparčiai lekiantį istorijos traukinį, jai netekdavo laimingieji istorinės loterijos bilietai. Taip nebuvo pasinaudota didžiosios Ordino ekspansijos laikų (XIII–XIV a.) galimybėmis, kai būta ir lėšų, ir pajėgų didesniems darbams. Tuomet Ragainėje neatsirado gausių mūrinių statinių, stiprių miesto įtvirtinimų, gyvenvietės savivalda su miesto institucijomis ir pan. Tokį „kraitį“ susikaupusios Pavyslio gyvenvietės ir vėlesniais nuosmukio amžiais palaikydavo oresnę egzistenciją, nelikdavo tik menkais kaimeliais. Deja, Ragainė buvo visai kitame regione, kitokioje geografinėje ir politinėje situacijoje; ji pradėta kurti jau visai kitoje vėlesnėje epochoje. Dabar gal galima būtų džiaugtis, kad dar XIV a. prie Nemuno žemupio neatsirado toks reikšmingesnis germaniškosios įtakos centras, kuris galėjo rimčiau paveikti viso regiono etnokultūrinę situaciją. Kita vertus, tenka suvokti ilgaamžę Lietuvos problemą, kraštui vis balansuojant tarp Rytų ir Vakarų. Anuomet netekus galimo vakarietiškos kultūros centro, galop regione stiprėjo Rytų kultūros įtakos.

LITERATŪRA

1. Petras Dusburgietis. Prūsijos žemės kronika. Lituanistinė biblioteka. Vilnius, 1985.

2. H.-G. Tautorat. Ragnit im Wandel der Zeiten. 1972.

3. M. Purvinas. Ragainės urbanistinės raidos bruožai XV–XVIII amžius. – Kultūros paminklai. 15. Vilnius, 2010, p. 77–87.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Ragainė. II d. Miesto jaunystė ir M. Mažvydas

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Prieš pat Žalgirio mūšį pastatyta galingoji Ragainės pilis netrukus tapo anachronizmu, didžiųjų kovų epochos reliktu. Sudarius Melno taiką (1422), kažkur toli rytuose anksčiau brėžtos Ragainės komtūrijos ribos staiga atsitraukė atgal – beveik iki panemunių. Nebeliko šalia Ragainės stovyklaujančių beveik kasmetinių karo žygių dalyvių palapinių. Didžiosios pilies sienos taip ir nesulaukė užkariautojų, ilgamečių apgulčių ir žūtbūtinių kovų.

Pradedantys domėtis praeitimi neretai nustemba – kodėl po Žalgirio mūšio nebebuvo rengti vis nauji ir nauji Žalgiriai – gal būtų galėję vėl ir vėl kariauti, LDK atsikovojant Baltijos pajūrį, senąsias prūsų žemes, gal dar toliau žygiuojant į Vakarus. Juk pagal Melno taiką ilgaamžiams priešams – kryžiuočiams, buvo palikta ne vien Ragainė ir Klaipėda, bet ir visas Nemuno žemupys, Kuršių marių pakrantės ir kiti senųjų baltų plotai, vėliau taip ir nebandant jų atsiimti.

Anuomet karingumo ir išteklių gal pristigo abiems pusėms. Lietuviškose žemėse „sausumos vikingų“ laikus, nuolatinių karo ir grobimo žygių į kaimyninius ar tolimesnius kraštus epochą nenumaldomai keitė naujesnis gyvenimo būdas, buvusiems karo vadams tampant stambiais žemvaldžiais ir kaimų su baudžiauninkais valdytojais. Vakaruose religinio fanatizmo šimtmečius keitė žemiškosios Renesanso epochos vertybės.

Po daugelio amžių Maironis savo genialia poeto nuojauta apčiuopė nemenkus lietuviškosios pasąmonės klodus – į kovas su kryžiuočiais traukusieji galvoję ne vien apie savo tėvynės gynimą, bet ir apie priešų sukauptus turtus, kuriuos gali pavykti pagrobti. Keičiantis laikams paaiškėjo, kad „diržą auksu lietą“ galima tiesiog įsigyti prekyvietėje, kad dėl jo neverta vykti į tolimą ir vargingą žygį, ten gal prarandant ir gyvybę. Gal keičiantis kelioms žmonių kartoms, susitaikyta su naujųjų laikų šūkiu „Užsiimkime prekyba, o ne karu“.

Tų esminių pokyčių auka tapo ir Ragainė. Didžioji pilis beveik prarado savo strateginę reikšmę, Ragainės komtūrija (Kryžiuočių (Vokiečių) ordino valstybės padalinys) iš buvusio ekspansijos į LDK žemes centro tapo nuošaliu ir retai apgyventu administraciniu vienetu, planuotas svarbus miestas prie Nemuno ilgam liko menka gyvenviete.

Ragainės gamtinė bei geografinė situacija puikiai tiko viduramžių karams, tačiau daug mažiau – taikos ir ekonominės raidos laikams. Pačiame Ordino valstybės pakraštyje likusi Ragainė buvo toli nuo svarbiausių galios ir ūkinės veiklos centrų (Marienburgo ir Karaliaučiaus). Ji neturėjo reikšmingesnio hinterlando (miestui gyvuoti būtinos aplinkos), ją supo vadinamosios Didžiosios dykros plotai – kovų šimtmečiais sulaukėjusios teritorijos su retomis sodybomis ir negausiais gyventojais, kurie negalėjo palaikyti miesto gyvybės, kaip žaliavų tiekėjai ir produkcijos pirkėjai. Ragainė beveik neturėjo kokio ypatingesnio pagrindo savo egzistencijai (kaip koks nuošalus miestas Vakaruose, pelnęsis iš savos druskos ar sidabro kasyklos).

Tiesa, keičiantis laikams pasienio gyvenvietė galėjo pelnytis iš prekybos su LDK – sparčiai augo LDK prekių tranzitas į Vakarus, dauguma jų plukdyta Nemunu pro Ragainę. Tačiau tam nebuvo palanki Ragainės gamtinė situacija. Kovoms skirta pilis su gretima gyvenviete buvo įkurdinta aukštoje kalvoje, nuo Nemuno jas skyrė statūs slėnio šlaitai. Paupyje tebuvo siauras potvynių užliejamas sausumos ruoželis, kur negalėjo plėstis taikingųjų amžių prekybinės ir ūkinės įmonės. Taip Ragainė liko istorijos akligatvyje – svarbiausiųjų procesų lokomotyvas nušvilpė kita kryptimi, suteikdamas vilčių ir galimybių kitiems kraštams, kitoms vietovėms. Taip visai greta Ragainės kaip kokia nedėkinga sesuo iškilo ir suklestėjo Tilžė, nustelbusi ir beveik sužlugdžiusi savo vyresniąją kaimynę. Ragainė ilgam buvo pasmerkta skurdžiam nelaimingos našlaitės gyvavimui, kukliam tūnojimui nuošalyje.

Ilgokai tos vietovės egzistenciją palaikė daugiaamžis administracinio centro statusas. Piktokai juokauta, kad didžioji Ragainės pilis daugiau niekam netikusi, tad tekę ten įkurdinti anuometinius valdininkus. 1525 m. panaikinus Kryžiuočių (Vokiečių) ordino valstybę ir jos administracinius padalinius – komtūrijas, Ragainė nebuvo visai pamiršta. Ten buvo įkurtas naujosios Prūsijos kunigaikštystės (hercogystės) valdovo domenas ir pagrindinio (didžiojo) valsčiaus centras. Pilyje vietoje kryžiuočių riterių įsikūrė kukli karinė įgula, valsčiaus tarnautojai ir kitokie.

Anuometinį nuošalios provincijos gyvenimo būdą vaizdžiai atskleidžia vienas įvykis. Antai 1538 m. Ragainėje įsikūrė gydytojas, kuriam pats Prūsijos valdovas leido laikyti degtinės krautuvėlę ir ganyti savo gyvulius domeno ganykloje. Taip sumenko vietinio gyvenimo mastai – dar prieš pusantro šimtmečio Ragainėje apsistodavo Europos didžiūnai, vykę į kovas su Lietuvos pagonimis; naujais laikais dideliu įvykiu tapo kokios karvės ganymas ir svaigalų krautuvėlė.

Mums svarbiausia Ragainės istorijos data turėtų būti 1549 m., kai tenykščiu liuteronų kunigu ir arkidiakonu (bažnytinės bendruomenės vadovu) buvo paskirtas lietuviškosios raštijos pradininkas Martynas Mažvydas. Tų metų liepos 23 d. Ragainę aplankė ir pats Prūsijos valdovas Albrechtas Brandenburgietis.

Atrodo, kad M. Mažvydo kunigystės laikais (1549–1563) Ragainėje nebūta žymesnių pokyčių. Veikiausiai jis laikydavo pamaldas nedidelėje miesto bažnyčioje, kuri stovėjo tuometiniame gyvenvietės pakraštyje, šalia įtvirtinimų – pylimo su aštriatvore.

1525 m. naujai įkurtoje Prūsijos kunigaikštystėje liuteronybei tapus valstybine religija, pradėtas naujų bažnyčių statybos vajus. Tačiau to meto dokumentuose Ragainės vardas nebuvo aptiktas. Veikiausiai tai rodo, kad ten bažnyčia jau stovėjusi, kad jai nereikėję didelių remontų ar perstatymų, kuriuos būtų užfiksavę istoriniai šaltiniai.

Vargu ar teisingas spėjimas, kad Ragainės bažnyčia buvusi pastatyta XV–XVI a. sandūroje. Tuomet kraštas (kaip ir pati Ragainė) pergyveno gilią stagnaciją. Prie žlugimo ribos artėjęs Ordinas vargu ar būtų užsiėmęs naujos bažnyčios statyba tokioje nuošalioje ir neperspektyvioje vietovėje.

Labiau tikėtina, kad pirmoji Ragainės bažnyčia buvo pastatyta XV a. pradžioje, gyvenvietei rengiantis suteikti miesto teises. Tuomet daug lėšų ir išteklių skiriant didžiosios pilies statybai, nebūtų buvę sunku dar pastatyti ir nedidelę bažnytėlę. Tada šalia pilies veikė plytinės, kalkių degyklos, statybos meistrų dirbtuvės. Ten darbavosi daug statybininkų ir pagalbinių darbininkų, kuriuos nebūtų buvę sunku pasitelkti bažnytėlės statybai.

M. Mažvydo laikais mums svarbiu lituanistinio paveldo objektu tapo ir Ragainės pilis (anuometinės administracijos būstinė). Per keliolika metų vietos kunigas turėjo daug kartų lankytis pas vietinius pareigūnus, tad šiandien tebestūksanti pilis lieka paskutiniu senuoju statiniu, kurį tikrai regėdavo ir lietuviškosios raštijos pradininkas, kurio mūrus gal jis ir buvo palietęs savo rankomis.

Primintina, kad anuometinė Ragainės parapija (iki pastatant naujas bažnyčias Vilkyškiuose, Viešvilėje ir kitur) apėmė didelius plotus abiejuose Nemuno krantuose. Žinomi M. Mažvydo skundai dėl kitame Nemuno krante turėtų pievų, dėl pavojingo persikėlimo per plačią ir kartais atšiaurią upę. Tik vėlesniais laikais Nemunas pradėtas vaizduoti kažkokia neperžengiama riba, esą atskyrusią lietuviškosios raštijos pradininką nuo Lietuvos.

Deja, dabartiniai lietuviškųjų panemunių gyventojai vis nenori paminėti tais plotais vaikščiodavusio Ragainės kunigo M. Mažvydo. Ginčijantis dėl galimos M. Mažvydo gimtinės, lyg nenorima prisiminti, kad ir šiandieninės Lietuvos plotuose esama neginčyjamų didžiojo pradininko pėdsakų. Tik 2014 m. pabaigoje Bitėnų kapinėse – Mažosios Lietuvos panteone (buvusios Ragainės parapijos plote) – atsirado paminklinis ženklas M. Mažvydui – simbolinis suolelis (architektai M. Purvinas ir M. Purvinienė).

M. Mažvydo laikais Ragainės parapija – Prūsijos valstybės pakraštys šalia Didžiosios Lietuvos, turėjo būti labai lietuviška. Vakarų kolonistai ir jų palikuonys tuomet telkėsi pačioje Ragainėje, gal dar kai kur, o kitur vyravo senųjų baltų palikuonys, ateiviai iš Žemaitijos ir Lietuvos bei jų palikuonys, sukūrę Mažąją Lietuvą.

Prisimintini ir senieji šių vietų gyventojai – skalviai; deja, tikslesnių žinių apie juos nedaug. Dar Ragainės pilies kūrimo laikais jie (kryžiuočių valdžiai pasidavusios skalvių giminės) gyveno ties pilimi, ten pagal savo papročius laidodami ir mirusiuosius.

Gal XV a. pradžioje (bandant formuoti Ragainės miestą) skalvių gyvenvietė iškeldinta atokiau. Kaip rodo vėlesnių laikų duomenys, senųjų skalvių palikuonys labai ilgai gyveno atskirai nuo kitų Ragainės gyventojų – nelyg kokiame azijiečių „čainataune“ ar kitų rasių „gete“. Gal būta abipusio atsiribojimo – senųjų baltų palikuonys, gyvendami kaimynystėje su gentainiais, galėjo išlaikyti senų papročių ir pan., jaustis tarp „savųjų“. Vakarų kolonistams ir jų palikuonims toks atribojimas taip pat tiko – atskirti „svetimieji“ jų neerzino savo papročiais, nesuprantama kalba ir pan.

Deja, šis žemės kampelis taip ir nesulaukė kokio Antikos lygio mąslaus stebėtojo ar būsimų Naujųjų laikų mokslininko, kuris būtų išsamiai aprašęs tuomet dar gyvavusius skalvius, paaiškinęs jų tapatybę, skirtumus nuo lietuvių, žemaičių ar nadruvių. Ta paslaptinga panemunių gentis taip ir nugrimzdo į nežinią, jos palikuonims ištirpstant tarp gausesnių ateivių lietuvių, kai kam suvokietėjant ir pan.

M. Mažvydo ir vėlesnių laikų Ragainei labai kenkė menkas gyvenvietės statusas. XV a. pradžioje taip ir negavus miesto teisių, čia ilgam liko tik kukli gyvenamoji vieta.

Anais laikais oficialiosios miesto teisės galėdavo pakeisti tos vietovės likimą, net ir žymiau neaugant tai gyvenvietei. Pavyzdžiui, labai nedidelės gyvenvietės Prūsijos Pavyslyje ar piečiau Priegliaus dar Ordino laikais buvo gavusios miesto teises. Ten atsirasdavo miestų savivalda, įvairios (nors ir kuklios) institucijos, tikraisiais miestiečiais tapę asmenys gyvuodavo pagal Vakarų laisvųjų žmonių modelį, atsiskirdami nuo daugumos krašto gyventojų – kokių baudžiauninkų ar kitokių mažateisių žmogelių. Šiandien kukliai atrodančios senųjų miestiečių privilegijos ir teisės anuomet reikšmingai keisdavo atskirų socialinių grupių statusą, jų narių likimus.

Ragainė. J. J. Fogelio (Vogel) graviūra iš Ch. Hartknocho knygos „Altund Neues Preussen“. 1684 m.

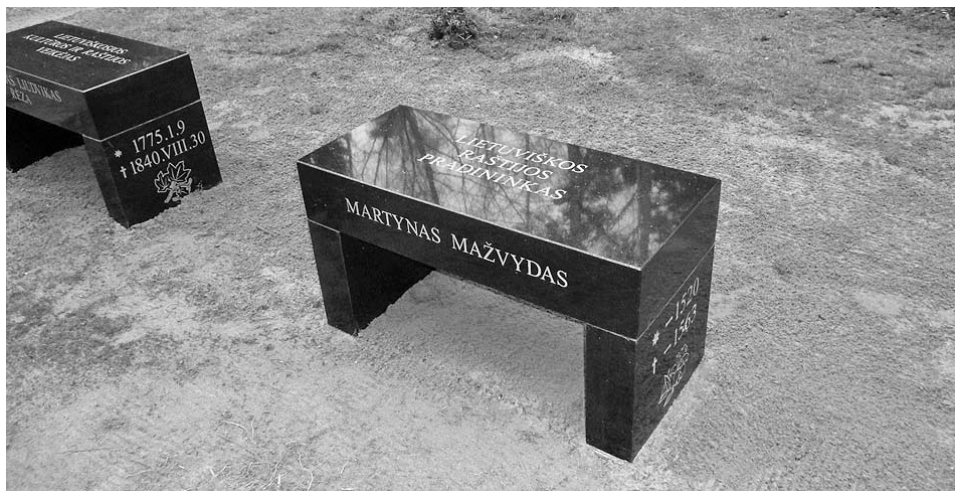

Simbolinis memorialinis ženklas M. Mažvydui Bitėnų–Rambyno kapinėse (projektavo M. Purvinas ir M. Purvinienė). 2014 m. lapkričio mėn. M. Purvino nuotr.

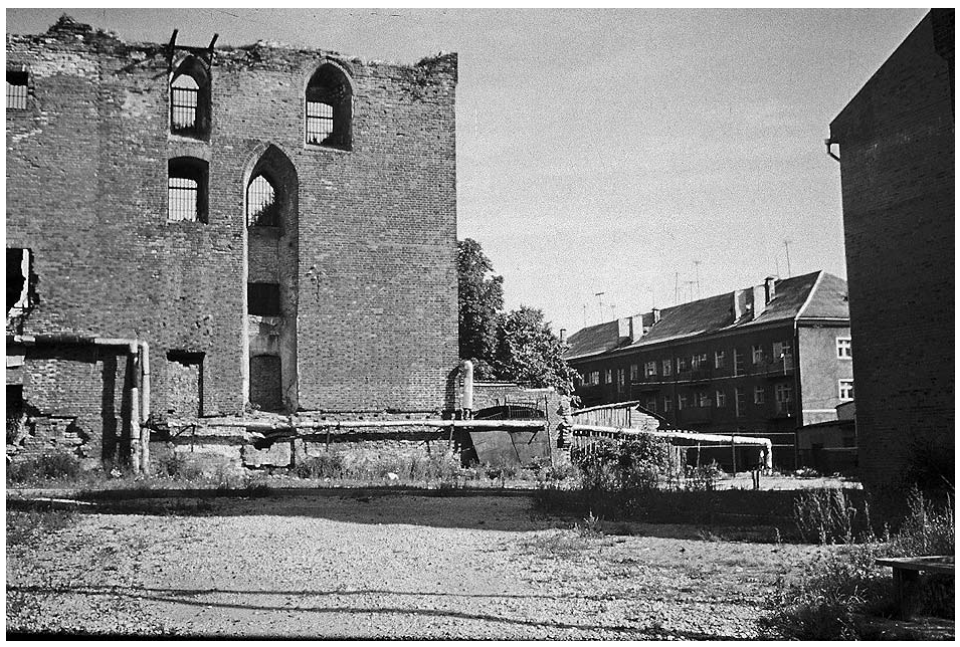

Ragainės pilies griuvėsiai. 1995 m. rugpjūčio mėn. M. Purvino nuotr.

Deja, Ragainės gyventojams to ilgai neteko patirti. M. Mažvydo laikais (1552) vos ne mirtino smūgio sulaukta iš kaimyninės Tilžės, tada gavusios miesto teises – nelyg smagios kelionės į šviesią ateitį bilietą. Tai nulėmė tolesnį šių apylinkių likimą – Tilžė vis augo, galop tapdama neoficialiąja Mažosios Lietuvos sostine ir žinomu didmiesčiu, o Ragainei liko kokios likimo nuskriaustos podukros vaidmuo. Beveik greta įsikūrusi Tilžė sutraukdavo vis naujas plėtros galimybes, aptarnaudavo daugiau klientų, sėkmingiau platino savo produkciją ir pan.

Ragainę ilgai gelbėjo kuklaus administracinio centro statusas, patogiu prieglobsčiu anuometiniams valdininkams tapusi pilis. Tas didysis statinys šimtmečius stūksojo tarp kuklių gyvenvietės pastatėlių kaip neišsipildžiusių didžiųjų planų ženklas.

Dar M. Mažvydo veiklos metais Ragainėje pastebėta pokyčių. 1561 m. ten buvo atkurtas malūno tvenkinys, greta įrengiant du naujus pagalbinius tvenkinius. Gal tai rodė, kad apylinkės buvo tankiau apgyvendinamos, kad naujai įsisavintuose plotuose užauginta daugiau javų, kuriems apdoroti jau prireikė ir Ragainės malūno.

Po gana džiugaus XVI a. Ragainę (kaip ir aplinkinius kraštus) užgriuvo nelaimingasis XVII a. – daugelio karų, netekčių ir visuotinio nuosmukio laikai. Panemuniai tuomet buvo tapę didesnių valstybių kovos arena.

1656 m. karo metu Ragainės miestelį sudegino Abiejų Tautų Respublikos kariuomenė. Tada vietos gyventojams teko gelbėtis pilyje. Atrodo, kad ilgalaike pilies apgultimi ir jos griovimu tuomet neužsiimta.

Gal tais pačiais 1656 m. ir vėliau (1678) Ragainės apylinkes niokojo ir Švedijos kariuomenė.

Rusijos kariuomenei anuomet niokojant Vilnių, nemažai vilniečių, bėgdami nuo užpuolikų teroro, savo turto likučius Nerimi ir Nemunu pro Ragainę plukdė į Prūsiją. Nemažai jų taip ir liko toje nuošalesnėje Prūsijoje, nebegrįžo į LDK sostinę.

Pati Ragainė plačiau paminėta jau baigiantis nelaimingam XVII a. 1684 m. ji apibūdinta taip: viena geriausių visoje Prūsijoje pilių ir miestelis su daugeliu gyventojų. Tas tiksliai neapibūdintas „daugelis“ gal reiškė tik kelias dešimtis šeimų – vargu ar po visų nelaimių ten gyveno daugiau žmonių.

Nukelta į 4 p.

Mažoji Lietuva

Antroji mokslo monografija apie Mažosios Lietuvos kapines

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Metų sąvartoje Kauno technologijos universiteto leidykla „Technologija“ išleido naują veikalą apie Mažąją Lietuvą[1]. Tai jau antrasis 2010 m. pradėto leisti mokslo monografijų ciklo „Mažosios Lietuvos kultūros paveldas“ veikalas.

Kodėl ciklą apie sunaikintojo krašto kultūros paveldą pradėjo knygos apie to krašto kapines ir antkapinius paminklus?

Dar pradėjus formuotis žmonijos užuomazgai, užsiimta mirusiųjų palaidojimu. Rūpinimasis mirusiųjų palaikais, mintys apie išėjusius nuo seniausių laikų tapo reikšmingais žmogiškosios kultūros bruožais. Per tūkstančius metų įvairiose tautose ir civilizacijose klostėsi labai įvairūs laidojimo papročiai, mirusiems būdavo skiriami įvairūs įrenginiai ir memorialiniai ženklai (nuo piramidžių iki sarkofagų su mirusiųjų atvaizdais, nuo antkapinio akmens iki žemėn įsmeigtos lazdos Azijos stepėse, nuo atviroje kapo duobėje įstatytų aukštų kopėčių būsimam žengimui į dangų iki palaikų kabinimo medžiuose ar skandinimo vandenyje). Vietiniai laidosenos papročiai ir kapinių architektūrinis paveldas – įvairūs dirbiniai bei statiniai, pasaulio kultūrų tyrėjams padeda apibūdinti kurios nors vietovės ar regiono buvusias ypatybes, tenykštės istorijos bruožus.

Pietrytinėje Baltijos jūros pakrantėje ilgai gyvenusios baltų gentys savo mirusiuosius laidodavo ir juos pagerbdavo pagal savus papročius. Retsykiais kai kur atsirasdavo kitokie atvykėlių kapai. Įprastinį gyvenimą nuo XIII a. pradžios pradėjo keisti germaniškieji kariniai ordinai, ėmę užgrobti pagonių baltų kraštus, skleisti krikščionybę, diegti naujus laidojimo ir mirusiųjų pagerbimo papročius. Palaipsniui susiklosčiusiame savitame Mažosios Lietuvos etnokultūriniame regione išlikę senosios baltiškosios kultūros pėdsakai galop persipynė su Vakarų krikščionių papročius. Ten per šimtmečius išliko savitieji mediniai krikštai, siejami gal ir su senąja kultūra; ten atsirado ir Vakarams būdingų bruožų.

Spėjame, kad XX a. pradžioje gausiose krašto kapinėse stovėjusių įvairių memorialinių ženklų ir kitų dirbinių (antkapinių kryžių ir paminklų, kapų apvadų ir kt.) skaičius galėjo prilygti tuometiniam Mažosios Lietuvos gyventojų skaičiui: greta gyvųjų pasaulio tuomet egzistavęs ir visai materialus mirusiųjų pasaulis. Visi tie gausūs dirbiniai specialistams galėdavo daug ką pasakyti apie juos pastačiusius žmones, tuometinius papročius, skonius ir madas.

1944 m. pabaigoje sovietiniams okupantams pradėjus niokoti pasmerktąjį kraštą, žudyti ar tremti jo senuosius gyventojus, griauti trobesius ir sodybas, grobti ar naikinti krašte aptiktus daiktus ir kitką, praeityje tankiai apgyventa ir klestėjusi Mažoji Lietuva netruko virsti nusiaubta dykra. Tuomet nepaliktos ramybėje ir senosios kapinės – daužyti buvę įrašai apie ten palaidotus lietuvininkus ir kitus, grobti antkapiniai paminklai, kryžiai ir kiti vertingesnieji dirbiniai. Spėjame, kad iš kapinių nuo 1944 m. buvo pagrobta gal 80-90 procentų metalinių ir akmeninių dirbinių, ten stovėję tūkstančiai medinių antkapinių kryžių ir krikštų buvo išvežti malkoms ar sutrūnijo patys. Buvusių tvarkingų kapinių vietoje dažnai liko apleisti brūzgynai su buvusių dailių dirbinių nuolaužomis, pagrobtų paminklų pėdsakais ir kt. Dešimtyse kapinių neliko beveik nieko – nebent pagrobtų medžių kelmai ir išraustų palaidojimų duobės.

Tačiau mums (M. Purvinui, vėliau ir M. Purvinienei) per kelis dešimtmečius tiriant šimtus senųjų kapinių, ten pavyko užfiksuoti tūkstančius įvairiausių liekanų (nuo suniokotų antkapinių kryžių iki pagrobtų paminklų nuolaužų). Pasirodė, kad per sovietinės okupacijos ir vėlesniais dešimtmečius kitos Mažosios Lietuvos medžiaginės kultūros objektų rūšys nukentėjo dar labiau: absoliuti dauguma senųjų pastatų buvo nugriauta ar neatpažįstamai perstatyta, beveik visi kiti krašte aptikti dalykai (nuo buities reikmenų iki padargų ir pan.) buvo nugyventi, suniokoti ar sunaikinti. Lyginant su šiandien retais senosios tautodailės dirbiniais, rankdarbiais, tradiciniais drabužiais, indais, namų apyvokos daiktais ir pan., kapinių architektūrinis paveldas atrodo esantis gana gausus ir leidžia apibūdinti įvairias regiono tradicinės gyvensenos sritis, buvusią krašto medžiaginę ir dvasinę kultūrą, jos savitus bruožus. Todėl Mažoji Lietuva pradėta apibūdinti ne nuo jos trobesių ar sodybų, o nuo senųjų kapinių.

Šioje knygoje aptariama krašto kapinių istorinė raida. Nemažai jų būdavo įrengiama senovės baltams svarbiose vietose – buvusiose šventvietėse, piliakalniuose ir kt. Taip savitai tęstos senosios tradicijos, mirusiųjų palaikus laidojant žinomai išskirtinėse vietose.

Vėlesniais amžiais vis intensyviau apgyvendinant Mažąją Lietuvą, tekdavo kurti vis naujas kapines, joms skiriant žemdirbystei netinkamus plotelius. Nereta kaimo bendruomenė imdavosi tiems laikams milžiniškų darbų, įrengdama „laidojimo platformas“, kartais supiltas iš suvežto grunto, apjuosinėtas grioviais ir medinėmis tvoromis.

Medienos kultūros krašte buvo susiklostęs „lietuviškųjų kapinių“ modelis – nedideliame plotelyje tankiai stovėdavo mediniai krikštai ir kryžiai. Tokių kapinių pavidalas ilgai nekito: senesnieji dirbiniai sudūlėdavo, juos papildydavo ir pakeisdavo naujesni dirbiniai vėliau palaidotiems žmonėms.

XIX a. ryškesni Prūsijos politinės, ūkinės ir kultūrinės istorijos pokyčiai, stiprėję modernizacijos procesai lėmė ir Mažosios Lietuvos kapinių kitimą. Kaimiškame regione plintant miestietiškoms / vakarietiškoms madoms, vis daugiau kaimiečių savo artimiesiems statydavo memorialinius ženklus ir kitką iš ilgaamžių medžiagų (akmens, metalo, vėliau ir betono). XIX a. vakarinėse Vokietijos žemėse kilęs metalurgijos bumas lėmė spartų dirbinių iš metalo plitimą, vis naujų įmonių ir dirbtuvių atsiradimą. Įvairių metalinių ir kitokių dirbinių kapinėms (antkapinių kryžių, paminklų, tvorelių ir kt.) gamyba tapo reikšmingu verslu – tuo užsiimdavo šimtai meistrų su tūkstančiais pagalbininkų. Krašte įsivyravo vakarietiškas kapinių modelis – taisyklingi sklypai atskirų šeimų kapavietėms, tiesūs takeliai, tvarkingomis eilėmis rikiuoti kapai, kruopščiai prižiūrėti ir gėlėmis apsodinti artimųjų kapai, tvarkinga medžių juosta apsuptas kapinių plotas, beveik kasdienė kapų priežiūra, kai kur samdyti kapinių tvarkytojai.

Didesniuose miestuose (pavyzdžiui, Tilžėje, Klaipėdoje ir kt.) XIX a. – XX a. pradžioje buvo susikūrę reikšmingi kapinių įrangos elementų gamybos centrai: metalo liejyklos, kalvės, akmens apdorojimo, vėliau ir betono liejimo dirbtuvės. Tokių centrų produkcija (santykinai nebrangūs ir dailūs dirbiniai) paplisdavo dideliuose plotuose, išstumdama senųjų vietos meistrų gamintus medinius kryželius ir krikštus. Pavyzdžiui, antkapiniai paminklai ir kryžiai iš Tilžės dirbtuvių valtimis būdavo nuplukdomi ir į Nemuno deltą, iki pat Klaipėdos apylinkių. Taip klostėsi atskiros įtakos zonos – vienuose plotuose vyraudavo dirbiniai iš Tilžės, kitur – iš Klaipėdos ir t. t. Kūrėsi ir savos tradicijos – pavyzdžiui, Tilžėje būdavo gaminami kiek kitokie memorialiniai ženklai nei Klaipėdoje. Labai didelė konkurencija vertė atsižvelgti į pirkėjų norus. Pavyzdžiui, Mažojoje Lietuvoje mėgti augaliniais motyvais (gėlių žiedais, augalų lapais ir pan.) puošti memorialiniai ženklai, todėl meistrai pagamindavo įvairiausių formų puošmenas.

XIX a. plitusi buržuazinė kultūra vis gausesnes gyventojų grupes skatino pamėgdžioti praeityje vien aristokratams būdingus dalykus, tarp jų ir įmantresnes antkapinių paminklų formas. Mažiau pasiturinčių užsakovų gausa skatindavo pigesnių pakaitalų atsiradimą. Taip brangius marmurinius paminklus imituodavo akmens grūdeliais padengti pigesni betoniniai dirbiniai, brangias įrašo plokštes iš šlifuoto juodo akmens keitė pigesnės iš juodo stiklo su įrėžtu įrašu.

Vakaruose išplėtota metalurgijos pramonė tiekdavo įvairaus skersmens metalinius strypelius, metalo juostas, lakštus, visokias profiliuotes ir pan. Iš akmens laužyklų Vakaruose būdavo atvežami marmuro, smiltainio ir kitokie akmens blokai, kuriuos apdorodavo vietos meistrai. Būta ir masinės gamybos – tūkstančiais būdavo liejamos įvairios smulkios metalinės puošmenos – būsimų dirbinių detalės. Ištobulinta technologija leido nulieti puošnius antkapinius kryžius, ažūrines metalines tvoreles ir pan. Metaliniai dirbiniai iš Tilžės ir kitur neretai keliaudavo ir į Didžiąją Lietuvą – juos užsisakydavo pasiturintys žmonės iš Žemaitijos ar Užnemunės.

Įsibėgėjusį verslą sutrikdė Pirmasis pasaulinis karas. Tuomet ištekliai buvo skiriami karo reikalams, daug meistrų mobilizuota į kariuomenę, nuskurstant krašto žmonėms vis mažiau būdavo užsakoma puošnesnių dirbinių. Užsitęsusi pokarinė krizė skatino naujus pokyčius.

Pavyzdžiui, iš Priekulės apylinkių kilęs J. Vanagas kelis metus uždarbiavo Vakarų Vokietijoje, kur išmoko gaminti antkapinius paminklus. Grįžęs į tėvynę jis Butkų kaime įkūrė savą paminklų dirbtuvę, kur keli samdyti darbininkai iš laukų riedulių iškaldavo ar iš betono nuliedavo antkapinius paminklus. Tokie dirbiniai dėl savo pigumo buvo populiarūs apylinkių kaimuose, nors ir nepasižymėjo savo kokybe.

Toliau darbuodavosi ir vietos meistrai, neturtingiesiems ar senų papročių besilaikiusiems pagal ankstesnius pavyzdžius gaminę medinius kryželius ar krikštus. Tokie senoviško pavidalo krašte dar gaminti ir praūžus Antrajam pasauliniam karui, kol tebebuvo gyvi senieji kryždirbiai.

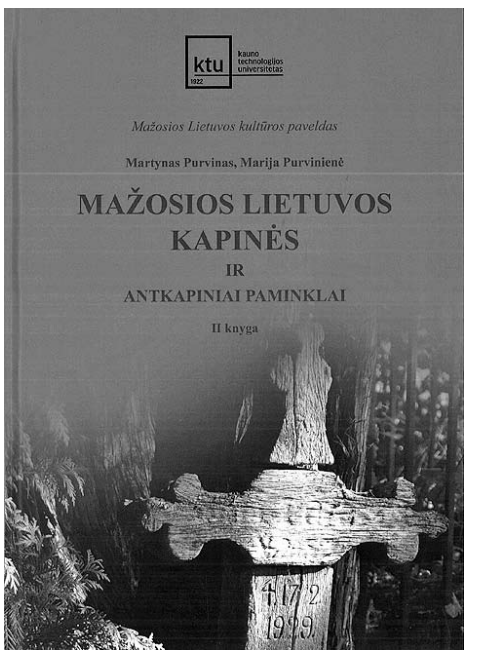

Knygos viršelis

Knygoje apibūdinamos 72 senosios kapinės dabartinio Klaipėdos rajono pietinėje dalyje, kur tarp daugybės nuolaužų 1996-2014 m. dar pavyko užfiksuoti daugiau kaip 2000 reikšmingesnių dirbinių. Monografijoje apibūdinami ir tirtų gyvenamųjų vietų istorinės raidos bruožai, jų buvęs pobūdis.

Pasitvirtino spėjimai, kad iki XX a. vidurio tebegyvavo vietinė kryždirbystė, kad atskirų vietovių kapinių pobūdį lemdavo ir tenykščių kaimų ekonominė padėtis. Sugrupavus dešimtis apylinkių kaimų pagal XX a. pradžioje jų gautas pajamas, buvo nustatyti vargingiausieji ir turtingiausieji kaimai, kur iš žemdirbystės gautos pajamos skirdavosi ir kelis kartus. Pasiturinčių kaimų žmonės galėdavo užsisakyti puošnesnius antkapinius paminklus ir kitką, nuošaliose ir neturtingose vietovėse ilgai vyravo kuklūs mediniai kryželiai.

Kapinių ir jų architektūrinio paveldo ilgamečiai tyrimai leido atskleisti savitus Mažosios Lietuvos kultūros istorijos bruožus. Tenykščio gyvenimo ypatumus rodo santykinai didelės investicijos į kapinių tvarkymą (XX a. pradžioje jos dažnai būdavo apjuosiamos vielų tinklo ar kitokiomis tvoromis, į jas vesdavo dailūs metaliniai vartai su raudonplyčiais stulpais) ir antkapinius paminklus (šiems žmonės skirdavo nemažą savo pajamų dalį). Savitus Lietuvos istorijos bruožus atskleidžia 1944 m. pabaigoje pradėta ir dešimtmečius tebesitęsianti senųjų kapinių naikinimo epopėja Mažojoje Lietuvoje.

Surinkta gausi medžiaga ir dešimtmečius tęsiami sistemingi regiono tyrimai leido šioje knygoje pirmą kartą pateikti Mažosios Lietuvos ūkinės ir kultūrinės istorijos apibūdinimus. Taip leidinių puslapiuose palaipsniui atkuriami po 1944 m. suniokotojo baltiškojo krašto bruožai.

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Ragainė. II d. Miesto jaunystė ir M. Mažvydas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Atkelta iš 3 p.

Tuomet buvo publikuota ir žinomoji graviūra – bene seniausias žinomas Ragainės atvaizdas. Piktai juokauta, kad to laiko dailininkai keliaudavo po kraštą nuo vienos *karčemos* iki kitos, o grįžę į kokį šiltesnį prieglobstį bandydavo popieriuje surašyti savo miglotus prisiminimus, jų spragas dosniai užpildydami visokiais prasimanymais. Deja, gal taip buvo sukurtas ir tas Ragainės atvaizdas, nežinia ar pačiam piešėjui aplankius tą vietovę.

Graviūroje pavaizduotas svarbiausias tos vietos atributas – didžioji Ragainės pilis, deja, beveik niekuo nepanašus į realų objektą. Ji pavaizduota kaip sumūryta iš lauko riedulių, lyg visai neturėjusi angų išorinėse sienose. Pilies vartai esą buvę šiaurinėje sienoje. Visai neparodytas priešpilis su savo pastatais, užtat į patį pilies kiemą subruktas visas kokio Karaliaučiaus kvartalas – bokštai, puošnių pastatų atikai ir kt. Tokiais prasimanytais dalykais, matyt, stengtasi pridengti tikrų žinių ar prisiminimų spragas.

Dar juokingiau nupieštas Nemunas – plačioji upė tapo menku grioveliu pilies papėdėje, o didelis laivas kokiu vaikišku žaisleliu.

Graviūroje esama ir panašių į tiesą dalykų – tvora apsupta gyvenvietė pavaizduota piečiau pilies (tai neprieštarauja rimtesnių šaltinių duomenims). Ten telkšo ir malūno tvenkinys. Turbūt tikrai virš kuklių Ragainės namelių tuomet buvo iškilęs didesnis ir aukštesnis bažnyčios pastatas, galėjęs stovėti maždaug toje gyvenvietės pusėje. Beveik teisingai pavaizduotas iš Tilžės ateinantis ir toliau link Eisulių einantis panemunių kelias.

Tokia tikrų ir prasimanytų dalykų samplaika, matyt, rodo, kad piešėjas vadovavosi ir kokios nors tikros informacijos fragmentais – gal kieno pasakojimu ar nubrėžta schema. Labai jau fantastinis Ragainės pilies ir Nemuno vaizdavimas veikiau rodo, kad piešėjas ten nebuvo apsilankęs.

Čia vėl galima padejuoti dėl nelaimingos nuošalių baltiškų kraštų lemties. Dabar daug kas Vakaruose mato dar Viduramžiais gana tikroviškai nupieštas miestų panoramas ir kitokius vaizdus, iš kurių dabartiniai tyrėjai pasisemia vis naujos informacijos apie praeitį. Deja, nuošalioji Ragainė šimtmečius taip ir nesulaukė kokio sąžiningo piešėjo, kuris būtų mums palikęs M. Mažvydo ar vėlesnių laikų patikimą miesto atvaizdą.

LITERATŪRA

1. M. Purvinas. Martynas Mažvydas ir Ragainės parapija. – Voruta. 1997 m. balandžio 19 d., Nr. 15, p. 7.
2. M. Purvinas. Martynas Mažvydas, Nemunas ir hidrofobija lietuvių mentalitete. – Mokslo Lietuva, 1997 m. gegužės 28 d., Nr. 10, p. 12.
3. M. Purvinas. Ragainės urbanistinės raidos bruožai XV–XVIII amžiais. – Kultūros paminklai. 15. Vilnius, 2010, p. 77–78.
4. M. Purvinas. Kur kunigavo Martynas Mažvydas? – Voruta, 2011 m. kovo 12 d., Nr. 5, p. 3.

Paskutinio Plungės žydo palikimas

Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

apsigyveno tik XVII amžiuje, tačiau istorikė Jolanta Skurdauskienė sako, kad pirmą kartą XVI amžiaus viduryje paminėtoje Gondingos valsčiaus Plungės gyvenvietėje buvo dvylika žydų ir tik penkios katalikų sodybos. Tad gali būti, kad Plungę įkūrė žydai, į šias vietas atsikėlę bent šimtu metų anksčiau nei manoma iki šiol.

Šalia kad ir gana uždaro, bet aktyvaus žydų bendruomenės religinio gyvenimo vyko ir švietėjiškas – kultūrinis. XIX a. pab. čia veikė žydų rabinų seminarija Ješiva, neturtingų žydų vaikų amatų mokykla. Nepriklausomybės metais Telšių apskritis, į kurią įėjo ir Plungė, pagal žydų gyventojų skaičių Lietuvoje užėmė 3 – ąją vietą. 1923 m. žydai sudarė 44 proc. visų miestelio gyventojų (lietuvių tuo metu buvo 55 proc.). Visiškai suprantama, kad sudarydami tokį gyventojų skaičių, žydai aktyviai dalyvavo ir miesto valdyme. Pirmasis Plungės burmistras, vadovavęs 1918 – 1930 m. buvo Boruchas Dovydas Goldvaseris.

1939 metais Lietuvoje žydų bendruomenė sudarė beveik ketvirtį milijono. Plungėje tuo laiku gyveno apie 2500 žydų. Turima duomenų, kad Plungėje žydų bendruomenė sudarė: 1847 metais – 2197, 1897 metais – 2502, t.y. 55 procentai visų gyventojų, 1921 metais – 2200, 1928 metais – 1815 arba 44 procentai.

Gausios ir gana aktyvios Plungės žydų bendruomenės gyvavimo laikotarpis baigėsi su tragiškais 1941 m. liepos mėnesio įvykiais.

1941 metais hitlerininkai ir jų vietiniai talkininkai nužudė pusę Plungės gyventojų – 1800 žydų.

Lietuvos žydų istorija neatsiejama nuo Lietuvos istorijos

Lietuvos žydų istorija neatsiejama nuo Lietuvos istorijos, o Lietuvos istorijoje be žydiškos praeities liktų daug tuščių puslapių, sako Eugenijus Bunka. Jo tėtis buvo paskutinis Plungės žydas. „Jis visą gyvenimą buvo kupinas idėjų ir troškimo palikti savo tautiečių pėdsakus istorijoje ir žmonių atmintyje“ – taip tėvą prisimena Eugenijus Bunka.

„Bendraudamas su iš viso pasaulio pas jį atvykstančiais žmonėmis jis visuomet labai gražiai pasakodavo apie Lietuvą ir lietuvius, - pasakoja Jakovo sūnus Eugenijus. Jo kilnių pastangų dėka buvo mažinama įtampa ir nesusikalbėjimas dėl tragiškų įvykių Kaušėnuose, skatinamas bendravimas ir bendradarbiavimas, puoselėjama tolerancija, o Plungės vardas garsinamas visame pasaulyje“.

Kaušėnų memorialas - įspūdingiausias visame pasaulyje

Dar giliu sovietmečiu, 1986-aisiais, Jakovui Bunkai pavyko padėti pamatus dabar visame pasaulyje garsiam, į įspūdingiausių memorialų dešimtuką patenkančiam Kaušėnų žydų atminimo memorialo įkūrimui. Būtent toje vietoje, kur 1941-aisiais metais buvo nužudyta 1800 Plungės žydų. Memorialą gausiai lanko ne tik žydai iš viso pasaulio. Čia sustoja ir tie, kieno tėvai ir seneliai gelbėjo žydus nuo karo baisumų. Jų pavardės amžiams įrašytos šalia tų, kurie čia buvo nužudyti.

„Memorialo atminimo sienelė atrodo kaip išskleista tora. Ji sumūryta iš 1800 nugriautos sinagogos plytų, - pasakoja Eugenijus Bunka. Granitinėse plokštėse iškalti visų nužudytų žydų vardai ir pavardės. Beje, pavardės užrašytos tokios, kokios ir buvo – lietuviškais rašmenimis. Kitaip ir būti negalėjo, juk jie buvo Lietuvos piliečiai,” – tvirtai sako Eugenijus Bunka.

Mozė Plateliuose

Už nuopelnus Lietuvai Prezidentas Valdas Adamkus Jakovą Bunką yra apdovanojęs Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi. Jam suteiktas Plungės garbės piliečio vardas.

Prieš šešetą metų Lietuvoje vyko Pasaulio litvakų kongresas. Jo dalyviai kaip vieną svarbiausių vietų susitikimui pasirinko Plungę, bendravo su Jakovu Bunka, aplankė Kaušėnų memorialą, Plungės senamiestį.

Pats Jakovas Bunka yra parašęs knygas apie Plungės žydų istoriją, jo sukurti tautodailės kūriniai buvo eksponuojami pasaulinėse parodose. Apie jį dokumentinius filmus kūrė garsiausios televizijos kompanijos, o režisieriaus Rimanto Gruodžio sukurtą dokumentinį filmą “Mozė Plateliuose” galėjo pamatyti ir Lietuvos televizijos žiūrovai.

Vienas paskutinių darbų, kurį troško padaryti Jakovas Bunka, buvo Litvakų atminties sodo įkūrimas. Šio sodo kontūrai – kaip Lietuvos žemėlapio. Praėjusių metų rugsėjį jis buvo oficialiai atidarytas.

„Šiame sode jau „pasodintos” dešimt iš metalo sukurtų obelų – jos žymi tas vietas, kur iki 1941-ųjų metų buvo vienos didžiausių žydų bendruomenių Lietuvoje. Alytus, Kalvarija, Plungė, Vabalninkas, Panevėžys, Telšiai. Šios obelys pastatytos už palikuonių, išėjusių iš tų štetlų *(gyvenviečių – aut. pastaba)* paaukotus pinigus,” - paaiškina Jakovo Bunkos sūnus Eugenijus. Tuo tarpu granitiniuose paminkluose įamžinti garsių visame pasaulyje litvakų vardai. Hermanas Kalenbachas – litvakas iš Žemaičių Naumiesčio, Pietų Afrikos architektas, sionistas, Mahatmos Gandžio bendražygis.

Vienintelis Nobelio premijos laureatas, kuriam ji suteikta po mirties – litvakas Ralfas Steinmanas iš Sedos. Kanados mokslininkas, premiją gavęs už imuninės sistemos tyrimus, kurie atvėrė naujas galimybes gydyti vėžį ir kitas ligas.

Jakovas Bunka ir Prezidentas Valdas Adamkus (asmeninio albumo nuotr.)

Litvakų sodas

Al Jolson (tikroji pavardė – Asos Yoelson) – litvakas iš Seredžiaus, garsus JAV dainininkas, kino aktorius ir komikas. JAV jo atminimas įamžintas pašto ženkluose, gatvių pavadinimuose; Holivudo alėjoje įspaustos trys žvaigždės, įkurta tarptautinė Al Jolson gerbėjų organizacija.

Berekas Joselevičius - Lietuvos žydų kilmės prekybininkas iš Kretingos. Abiejų Tautų Respublikos laisvės kovotojas, Žydų kavalerijos pulko organizatorius ir vadas, karvedys, T. Kosciuškos sukilimo dalyvis, Napoleono armijos karininkas.

Dovydas Volfsonas - litvakas iš Darbėnų, verslininkas, sionizmo veikėjas, Izraelio vėliavos ir valiutos pavadinimo autorius. Tai – viena iš istorinių Izraelio valstybės asmenybių.

„Tikiuosi, kad šitame Lietuvos žemėlapyje, Litvakų sode, atsiras ir daugiau paminklų garsiausiems pasaulio žydams iš Lietuvos, litvakams,- svarsto Eugenijus Bunka. Be to, šalia sodo esančioje žemėje planuojame įkurti ir žydišką etnografinę sodybą – muziejų”.

Šaltiniai: Jakovo Bunkos paramos ir labdaros fondas (www.jbfund.lt), Plungės rajono savivaldybės internetinis puslapis (www.plunge.lt)

Nekrologas

Čikagoje pasimirė Kurtas Vėlius, Mažosios Lietuvos bažnyčios ir visuomenės veikėjas

Kun. dr. Darius PETKŪNAS, Klaipėda

Kurtas Vėlius. Vytauto Kaltenio nuotr.

Atsisveikiname su Čikagos lietuvių liuteronų „Tėviškės” parapijos steigėju, Lietuvos Liuteronų Bažnyčios Konsistorijos garbės nariu, mecenatu Kurtu Vėliumi.

Kurtas Vėlius gimė 1920 m. kovo 8 d., Stankiškėse, Kintų seniūnijoje, Šilutės apskrityje. Mokydamasis Kintų mokykloje įstojo į Klaipėdos krašto lietuvių Santaros draugiją, skatino lietuviškąjį patriotizmą, už ką, 1939 m. kraštą prijungus prie Vokietijos, buvo suimtas nacių saugumo policijos. Atgavęs laisvę optavo už Lietuvą. Įgijęs Lietuvos pilietybę apsigyveno Kaune, tačiau ten 1940 m. vėl kelis kartus tardytas bolševikų NKVD policijos. Vengdamas suėmimo, nelegaliai sugrįžo į tėviškę Stankiškėse. Karo pabaigoje pasitraukė į Vokietiją, o vėliau išvyko į JAV, apsigyveno Čikagoje.

K. Vėlius buvo vienas Čikagos liuteronų „Tėviškės” parapijos steigėjų ir Mažosios Lietuvos Fondo Tarybos pirmininkų. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, mecenatas dosniai rėmė krašto liuteronų bažnyčių restauraciją, knygų leidybą, labdarybės veiklą, itin dosnia auka parėmė Palangos liuteronų bažnyčios statybą.

2002 m. K. Vėlius publikavo autobiografinę knygą „Dvyliktoji diena”, kurioje detaliai aprašė savo gyvenimo kelią, pašvęstą Tėvynei ir Bažnyčiai. “...visas mano keturiasdešimties metų ir gana rezultatyvus triūsas neturėtų nei grašio vertės, jeigu nepasitarnautų Tėvynei ir mano tikėjimo Bažnyčiai. Jau taip surėdytas pasaulis, kad dvasinių vertybių neišreikši, nesuteikęs joms medžiaginės formos. Bet ačiū Dievui, turėjau tikslą ir viltį, jog ateis nepriklausomybės laikas jį įgyvendinti. Kiekvienas privalome įdėti savo indėlį į Tėvynės ateitį. Mes gi, vaizdžiai tariant, esame josios bitės, o ji mums visiems turėtų būti tarsi korys. Tik tuomet ji įgytų tikrąją savo nepriklausomybę.” (Kurtas Vėlius, „Dvyliktoji diena”).

P.S. Mecenatas Kurtas Vėlius mirė 2015 m. kovo 4 d.: visos atsisveikinimo apeigos vyko Lietuvių evangelikų liuteronų Tėviškės parapijoje (5129 Wolf Rd. Western Springs, IL-60558, tel. 708-567-9044) Atsisveikinimo apeigas pravedė Lietuvos ev. liut. bažnyčios vyskupas Mindaugas Sabutis. Budėtuvių pamaldos įvyko kovo 12 d. ketvirtadienį 7v.v. Laidotuvių pamaldos kovo 13d. penktadienį 11v.r. lankymas nuo 9v.r. Laidojamas buvo Lietuvių Tautinėse kapinėse. Mirusiojo prisiminimas įvyko pamaldų metu kovo 15 d. 11.30 v.r.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Lietuvos Sąjudžio istorija

Gintaras Songaila: ko siekėme prieš 25 metus, aktualu ir šiandien

Atkelta iš 1 p.

Gintaras Songaila

Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio steigiamojo susirinkimo vienas iš dalyvių buvo Gintaras Songaila. Kaip visa tai vyko ir kaip tai atsitiko, norime paklausti Gintarą, Vasario 16 – osios signataro Donato Malinausko premijos įteikimo proga, nes pats Gintaras yra seniai bendraujantis ir rašantis įvairius straipsnius „Vorutai“.

Praėjus daugiau nei 25 m. nuo Sąjūdžio įsikūrimo, prašome Gintarą prisiminti, kaip visa tai buvo?

Jūsų klausimas kiek per platus. Apie Sąjūdžio istoriją jau parašyta keletas gan išsamių knygų ir įvairių prisiminimų, tačiau nemanau, kad įvykiuose nedalyvavusi nauja lietuvių karta net ir iš šios, jau gausios literatūros gali susidaryti tikrą vaizdą kaip viskas buvo. Kažin ar iš viso įmanoma tai perteikti, todėl kad skirtumas tarp tų laikų ir šiandienos yra milžiniškas. Šis skirtumas, beje, nėra šiandienos naudai, nes tos vertybės, kurios Sąjūdžio laikais buvo gyvos, vyravo tautoje ir keitė tikrovę, atkuriant Lietuvos valstybę, šiandieną yra užgožtos savanaudiško prekeiviškumo, kuris skambiai vadinamas liberalizmu.

Niekada nebūčiau patikėjęs, kad prigimtinė, šventa kiekvienam žmogui laisvės idėja gali būti šitaip sukompromituota, kad gobšumas bei puikybė turi šitokį didelį alinantį užtaisą ir šitokius įvairius parazitinės mimikrijos sugebėjimus. Vienam žmogui žodžiai Tėvynė, Valstybė, Nepriklausomybė, tiktai tą ir reiškia. Kitam šie žodžiai jau nieko nebereiškia. Jis ir apie pasiektą laisvę gali čiulbėti bet kuriame jam skirtame narvelyje (kad tik šis būtų jam pačiam patogus) ar paukštyno aptvare (kad tik jis pats turėtų privilegijuoto povo padėtį).

Kita vertus, viskas dar labai gyva. Tas mūsų tautos grožis, ta vienybė ir tikėjimas, ta svajonė, kuri atsivėrė Atgimimo metais, niekur nedingo. Lietuvių tauta tais laikais darė stebuklus, atskleidė sau ir pasauliui neįtikėtiną ryžtą ir tvirtumą. Šie išgyvenimai, ši savižina, kurią tuomet atgaivinome, teikia didžiulę moralinę atramą iš šiandien. Lietuviai turi galingą stuburą. Sąjūdžio metu mes tarsi tapome tautos sielos atsivėrimo liudininkais. Ir manau, kad niekam, kas vėl tikėtųsi mus pavergti, nepavyks sudrumsti šio tautos ryšio, šios aukštesnės sąmonės, pamatinio pasišventimo bendram gėriui.

Žinoma, mums tuomet padėjo bendro tikslo suvokimas, netgi bendras daugelio jausmas. Tas pojūtis šiandien išsisklaidęs. Kiti sako, kad normalus gyvenimas toks ir būna. Bet kurie herojiniai laikai, kai ateina, tai juk ir praeina. Gal ir taip. Tačiau, kai tai yra visos tautos herojiniai laikai, jie negali būti vien praeitis. Tai gyvas įkvėpimo šaltinis kiekvieno lietuvio šiandienos darbams. Man tai yra poetinis laisvės jausmas, alsuojantis anapus kasdienybės rutinos.

Tai, ko siekėme prieš dvidešimt penkerius metus, juk yra ne mažiau svarbu ir šiandien. Jeigu tą pamiršime, ir vėl galime nuslysti į mums, lietuviams, būdingą istorinį kelią, kai palaipsniui lengva-būdiškai iššvaistome visa tai, ką pasiaukojamais žygiais bei sunkiu darbu pasiekia ankstesnės kartos. Tad Sąjūdis ne vien tik buvo, bet ir yra. Negana to, Sąjūdis ne vien tik yra, bet jis ir bus. Aš čia kalbu ne apie kokią nors konkrečią grupę ar organizaciją, bet apie dvasinį tautos judėjimą.

Yra retorinis klausimas, kuris interpretuojamas įvairiuose šaltiniuose vis skirtingai. Kas gi surinko būsimuosius sąjūdininkus į Mokslų Akademijos salę, kieno iniciatyva tai padaryta?

Pradėsiu kiek iš toliau. Lietuvos visuomenėje tuomet itin augo nepasitenkinimas, kad sovietinėje valdžioje įsigalėjusi stagnacija, kad valdantieji slopina bet kokia pertvarkas ir kad jokia *perestroika* Lietuvoje nevyksta, nors viešumo, tiesos sakymo procesai tiek Rusijoje, tiek ir kitose sovietinėse respublikose jau buvo prasidėję. Be to, Lietuvoje jau kelis metus brendo vadinami „neformalūs“, pusiau legalūs judėjimai (ypač pabrėžčiau etnografinius, žygeivių, paminklosaugos, gamtosaugos).

Veikė ir kiti laisvesnės minties susibūrimai. Impulsas atkreipti dėmesį į Estijos pavyzdį atėjo per ekonomistų klubą (K.Prunskienė, A.Medalinskas), kuris 1988m. gegužės pabaigoje pasikvietė į Lietuvą neseniai įsikūrusio Estijos liaudies fronto atstovus, ekonominio savarankiškumo idėjos propaguotojus. Pokalbis su Lietuvos ekonomistais nuvylė tiek estus, tiek kai kuriuos lietuvius, todėl A.Medalinskas ėmėsi iniciatyvos suorganizuoti neformalių judėjimų atstovų susitikimą su S.Raigu. Dėka jau susikūrusių neformalių ryšių pavyko neįtikėtinai greitai surengti šį susitikimą (čia kaip tik ir pasitarnavo mano, kaip Talkos klubo pirmininko, bei tokių mano bendraminčių, kaip pvz. Vytautas Musteikis, visuomeninis įdirbis ir vaidmuo, tam tikras mūsų universalumas, kai mes veikėme visose įtakingiausiose „neformalų“ grupėse).

Šiame susitikime, kuris įvyko Mokslų akademijos salėje, kaip tik ir gimė labai aiškus suvokimas, kad norint pasiekti esminių permainų ir sukurti realų spaudimą stagnatoriams yra būtina „pilietinio fronto“ pobūdžio organizacija ar judėjimas, veikiantis oficialiai paskelbtu „liaudies paramos pertvarkai“ formatu. Susirinkimas įgaliojo A.Medalinską, G.Songailą, Z.Vaišvilą suorganizuoti tokio „fronto“ steigiamąjį susirinkimą. Mums pavyko pasinaudoti tuo, kad buvo sudaryta komisija naujos LTSR konstitucijos projektui parengti, ir rengti visiems žinomą birželio 3d. susirinkimą po susitikimo su šia komisija vėliava. Mokslo ir kultūros įstaigose, kūrybinėse sąjungose iškabinome skelbimus, bet ne mažiau svarbūs buvo asmeniniai tiksliniai pokalbiai ir tas gandas, kuris vėliausiai birželio 2d. vakare tikriausiai pasiekė taip pat ir valdžios ausis. Bet sutrukdyti tai, kas įvyko, buvo jau per vėlu. Mes nesurinkome žmonių, mes jiems tik pranešėme. Ir jie patys susirinko...

Kokia Jūsų vieta Sąjūdžio iniciatyvinėje grupėje, kas buvo Jūsų draugai, su kuo ėjote į grupę?

Iniciatyvinėje grupėje tvyrojo pasitikėjimo, didžiulės atsakomybės ir bendros veiklos suvokimo atmosfera. Jaunesnieji Iniciatyvinės grupės nariai, įskaitant ir mane, suprantama, daugiau ėmėsi organizacinės šios veiklos pusės. Iš vyresnių bendražygių aš buvau geriau pažįstamas su Romualdu Ozolu, Bronislovu Genzeliu, Virgilijumi Čepaičiu, Broniumi Kuzmicku (žodžiu, visais tais grupės nariais, kurie buvo aktyviau susiję su kultūros vertybių išsaugojimo judėjimu), taip pat Antanu Buraču, kaimynystėje gyvenusiu Algimantu Nasvyčiu.

Ilgainiui, iki pat pirmojo Sąjūdžio suvažiavimo, didelių skirtumų santykiuose su Iniciatyvinės grupės nariais neliko. Negalėčiau aiškiai išskirti su kuo buvau draugiškesnis, o su kuo mažiau draugiškas. Ir tuomet buvo, ir šiandien yra kalbama apie radikalųjį bei prosovietinį Iniciatyvinės grupės sparnus. Kaip antai, pastarajam sparnui su tam tikru pagrindu priskiriamas rašytojas a.a. V.Petkevičius ar žurnalistas A.Čekuolis. Tačiau aš neturiu jokio pagrindo teigti, kad nors vienas grupės narys tada būtų buvęs nelojalus pačiai grupei, jos tikslams ir judėjimui. Jokie nuomonių, charakterio ir patirties skirtumai mums nesutrukdė. Manau, sugebėjome išnaudoti kiekvieno Iniciatyvinės grupės nario stipriąsias savybes ir gebėjimus. Pasiteisino pradinė „neformalaus jaunimo“ strategija į bendrą veiklą įtraukti šviesesnius autoritetingus to meto lietuvių kūrybinės ir mokslo inteligentijos atstovus.

Kokias Jūs laikytumėte svarbiausias gaires, kuriomis Sąjūdžio grupė ėjo į valdžią?

Sąjūdžio Iniciatyvinė grupė į valdžią nėjo. Ji ėjo į žmones, į piliečius, į viešą veikimą, į iniciatyvines grupes visoje Lietuvoje, į Sąjūdžio suvažiavimą. Sąjūdis pasiūlė gana aiškią ir visuotinai priimtiną politinio ir ekonominio išsivadavimo, demokratijos ir viešumo, teisinės valstybės, socialinės darnos, nacionalinės kultūros ir švietimo atgimimo, kultūros vertybių ir gamtos paveldo tausojimo programą. Pagrindinės gairės skambėjo taip: *viešumas, demokratija, suverenitetas*. Šios gairės formaliai neprieštaravo M.Gorbačiovo paskelbtai „perestroikai“ ir kartu padėjo telkti, žadinti tautą savarankiškam veikimui.

Kita vertus, jau nuo 1988 m. rugpjūčio mėnesio ryškėjo pagrindinė intriga, susijusi su istorine tiesa ir teisingumu. Iškilo esminė takoskyra dėl požiūrio į sovietinę okupaciją bei Lietuvos aneksijos teisėtumą. Reikalavimas dėl aneksijos neteisėtumo pripažinimo tapo pagrindiniu Sąjūdžio politiniu ginklu ir kartu tai nebuvo žaidimas, nes ir suvereniteto šūkis jau 1989 m. vasario 15 d. pasiekė savo galutinį, logiškai dėsningą tašką, kuris skambėjo labai aiškiai: „suverenitetas be jokių apribojimų“. Komunistinės valdžios nomenklatūra, pripratusi prie melo ir prisidengimo skambiomis sąvokomis, tuomet tikėjosi įtikinti liaudį, kad Lietuva gali likti imperijos dalim ir kartu turėti „visišką suverenitetą“, pagražintą kai kuriomis nuolaidomis (pavyzdžiui, „nauja“ trispalve LTSR vėliava arba „nauja“ LTSR Tautine giesme). Didesnę alergiją okupacinei valdžiai kėlė tik žodis Nepriklausomybė. Bet ir prie jo ilgainiui priprato net patys didžiausi stalinistai lygiai taip pat, kaip šiandien šį žodį yra įpratę kartoti net tie eurointegratoriai, kurie atvirai siekia panaikinti Lietuvos valstybę ir kurie nenustotų kalbėti apie nepriklausomą valstybę, kaip apie esamą dalyką, net ir po jos visiško panaikinimo.

Tačiau tas didžiulis įkvėpimas, kurį visoje tautoje sukėlė tikros Nepriklausomybės troškimas, tuo metu nugalėjo visas šias klastas. Ir sąjūdininkai savo pagrindinį įsipareigojimą įvykdė. Tauta tada nepatikėjo, kad ir a.a. A.Brazausko „nepriklausoma komunistų partija“ gali įgyvendinti šį tikslą. Bet Sąjūdžio tikslai dėl daugelio priežasčių nebuvo įgyvendinti iki galo. Paradoksalu, tačiau tas pirminis tautos vienybės Sąjūdis į valdžią taip ir neatėjo, prasidėjo skaidymasis. Vos dveji metai praėjo nuo valstybės atkūrimo, o rinkėjai valdžią patikėjo buvusiems komunistams, tikėdami, kad ir šie vykdys savo viešai prisiimtus įsipareigojimus. Prasidėjo nauji, piktnaudžiavimo tautos pasitikėjimu laikai.

Kodėl ir kokiu būdu nebuvote išrinktas į Aukščiausiąją Tarybą-Atkuriamąjį Seimą, bet atsidūrėte Vyriausybėje?

Aš Vyriausybėje neatsidūriau. Kitaip tariant, Vyriausybėje plačiąja prasme aš juk atsidūriau lygiai tiek pat, kiek ir Aukščiausioje Taryboje. Aš pradėjau veikti kaip naujai išrinktos Aukščiausiosios Tarybos Piliečių teisių ir tautybių reikalų komisijos vyr. konsultantas ir kartu kaip netrukus įkurtos valstybinės Rytų Lietuvos komisijos prie Vyriausybės atsakingasis sekretorius. Į Aukščiausiąją Tarybą-Atkuriamąjį Seimą aš nebuvau išrinktas dėl to, kad balotiravausi Šalčininkų rajone, kuriame Sąjūdžio atstovui laimėti rinkimų nebuvo įmanoma. Aš mačiau prasmę ir sutikau dalyvauti šioje misijoje tik dėl to, kad rinkiminės kampanijos metu tikėjausi geriau susipažinti su šio krašto žmonėmis ir problemomis. Nors aš buvau vienas iš Vilnijos draugijos steigėjų (jos aktualumas paaiškėjo po autonominių lenkų apylinkių steigimosi dar iki Sąjūdžio pergalės rinkimuose), pažinojau senuosius lietuvius vilniečius, tačiau mano supratimas apie šių kraštų tikrovę buvo dar labai teorinis, netgi, sakyčiau, knyginis. Įgyta nauja patirtis man padėjo suvokti kylančias grėsmes ne tik dėl teritorinio vientisumo, bet ir dėl pačios Nepriklausomybės reikalo. Todėl ir subūrėme R.Ozolo vadovaujamą komisiją, kuri turėjo susitelkti prevenciniam darbui.

Visi puikiai atsimename Jus valstybinės komisijos Rytų Lietuvos problemoms išnagrinėti atsakinguoju sekretoriumi. Nekalbant apie jos išsamų darbo apibūdinimą, kas, kodėl komisiją paskandino ir kam ji trukdė? Ar būtina ją atkurti ją iš naujo?

Sąjūdžio daugumos Seime laikotarpiu komisija sėkmingai veikė. Padnestrės modelio pavyko išvengti. Komisijos dėka antilietuvišką komunistinės nomenklatūros valdžią Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose pavyko pašalinti ir sklandžiai įvesti tiesioginį valdymą. Tačiau rinkimus laimėjusiai LDDP valdžiai pasirodė, kad tokia komisija nebereikalinga, o po tiesioginio valdymo šiuose dviejuose rajonuose ims sklandžiai veikti demokratijos mechanizmai ir nebekils kokių nors komplikacijų dėl vietinių politikos veikėjų nelojalumo Lietuvai.

Komisija pradžioje buvo pertvarkyta į Regioninių problemų komisiją (esą ji bus skirta ne tik rytų Lietuvai), o vėliau jos pagrindu buvo įsteigtas Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Vyriausybės. Darbo su Lietuvos tautinėmis mažumomis poreikiai buvo suplakti su lietuvių išeivijos kituose kraštuose poreikiais, kurie turėtų būti administruojami atskirai. Bet net ir šį departamentą, nepaisant mano pasipriešinimo 2008-2012m. Seimo kadencijoje, panaikino A.Kubiliaus kabinetas.

2008 – 2012 m. buvote Seimo nariu ir aktyviai reiškėtės švietimo ir kultūros politikoje, o ypač lietuvių kalbos konstitucinių pozicijų išsaugojimo ir ugdymo lietuvių kalba srityje. Jūs ir Jūsų bendražygiai parengėte alternatyvų Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektą. Kuo viskas pasibaigė ir kaip čia dabar yra?

Vien paties A.Kubiliaus asmenine iniciatyva, be jokio svarstymo TS-LKD prezidiume ir Taryboje jo Vyriausybė parengė įstatymo projektą, kuris būtų įvedęs vardų ir pavardžių rašybą Lietuvos piliečių pasuose ir kituose dokumentuose nevalstybine kalba. Iš 45 TS-LKD frakcijos Seime narių tik aštuoni pritarė "mūsų pačių" Vyriausybės projektui. Likusieji, kaip ir viso Seimo dauguma pateikimo stadijoje pritarė mūsų parengtam projektui, kuriame buvo siūlomas „latviškas modelis“ (galimybė greta vardo ir pavardės, parašytos valstybine kalba, padaryti įrašus tautinių mažumų kalbomis, kurie nebūtų prilyginti oficialiajai formai). Deja, „latviškojo varianto“ priėmimas Seime buvo įžūliai vilkinamas, padedant tuometiniam Užsienio reikalų komiteto pirmininkui E.Zingeriui.

Dabartinėje kadencijoje jau Lietuvos socialdemokratų partijos vadovų iniciatyva vėl mėginama „stumti“ rašybos nevalstybine kalba projektą, nors už A.Kubiliaus projektą praėjusioje kadencijoje nuosekliai balsavo, rodos, tik G.Kirkilas. Grupė Seimo narių vėl parengė alternatyvų „latviškojo varianto“ projektą. Ir istorija prasidėjo iš naujo. Tik šį sykį, kadangi LLRA frakcija buvo valdančioje koalicijoje, Seimas pritarė abiems projektams ir paprašė Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nuomonės. Tačiau ši komisija nesiėmė vertinti, kuris iš Seimo pateiktų projektų mažiau pakenktų lietuvių kalbos valstybiniam statusui, jos vartojimui....O juk Vyriausybės spaudžiamas Konstitucinis Teismas prieš metus pasisakė, kad ši klausimą, ar galima nesilaikyti valstybinės kalbos statuso, turėtų spręsti būtent minėtoji komisija. Vilties teikia tai, nemaža dalis politikų jau supranta grėsmes.

Be abejo, visa tai vyksta, spaudžiant Lenkijos Respublikos politikams ir mūsų politiniams veikėjams manant, kad pamynus valstybinį lietuvių kalbos statusą pagerės santykiai su Lenkija. Kad panašius reikalavimus Rusija galės iškelti Latvijai ir Estijai, tokiems veikėjams nė motais.

Atrodo, kad visais laikais save siejate su tautine ideologija. Gal galėtumėte pasamprotauti apie tautinės ideologijos svarbą Lietuvos istorinės atminties ir tautinės savimonės ugdymui? Kodėl mums reikalinga ir tautinė ideologija, ir tautinė savimonė? Kas be jos mūsų laukia?

Be tautinės savimonės mūsų laukia išnykimas. Jei Lietuvos politinėse partijose būtų stipri lietuviška sąmonė, tai ir Tautininkų Sąjungos nereikėtų. Kaip antai, tautininkams gal būtų nereikėję atsiskirti nuo konservatorių (nors, tiesa, buvo ir kitų sisteminių bei moralinių problemų joje pasilikti).

Tautinė ideologija šiais laikais svarbi ne mažiau kaip ir prieš karą, kai kėlėmės iš nebūties, nes be titulinės nacijos tautinių vertybių bei gyvosios istorinės atminties išsaugojimo nepavyks sukurti nei veiksmingos pilietinės visuomenės, nei atsakingos valstybės. Tautininkų politinė srovė itin svarbi ne tik Lietuvoje, atsižvelgiant į eurofederalistų siekius panaikinti tautines valstybes. Gaila, kad kai kuriomis tautininkiškomis partijomis Europoje mėgina manipuliuoti agresyvioji Rusijos imperija.

Kalbėjosi Juozas VERCINKEVIČIUS
Jono Vaiškūno ir Vlado Kasparavičiaus nuotr.

Lietuvos bažnyčios istorija

Prisiminimų trupinėliai apie rašytoją kun. Nikodemą Švogžlį-Milžiną

1899–2015

Algimantas ZOBULAS, Vilnius

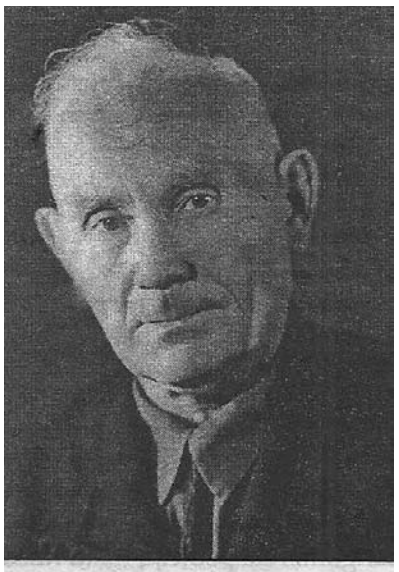

Kun. Nikodemas Švogžlys 1976 m.

Kernavėje pirmą kartą teko lankytis su mokyklos ekskursija. Važiavome senu sunkvežimiu labai prastu keliu, kuriame vietomis sunkvežimis klimpo, turėjome jį išlipę stumti.

Su bendraklasiais ir keliais mokytojais aplankėme piliakalnius, dainavome, šokome, aplankėme Kernavės muziejų, kuris buvo įsikūręs nacionalizuotos klebonijos patalpose. Dokumentas po stiklu bylojo, kad muziejaus steigėjai yra Kernavės pradžios mokyklos vedėjas Juozas Šiaučiūnas ir kun. Nikodemas Švogžlys.

Praėjus gal dešimčiai metų, prisiminęs gražias Kernavės apylinkes, motoroleriu ten vėl nuvažiavau pasižvalgyti. Pamatęs atdarą bažnyčią, ten ir užėjau. Pamatęs, kad įėjęs žegnojausi, priėjo prie manęs kunigas, paklausė iš kur esu atvykęs ir kuo domiuosi. Prisistačiau, pasakiau, kad domiuosi Kernavės istorija, bažnyčia, apylinkėmis. Kunigas iškart mane nusivedė į zakristiją, kur pamačiau ne bažnytinių apeigų reikmenis, o gausybę įvairių senienų: buities rakandus, virdulius, Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų artilerijos sviedinių bei bombų kevalus, senas knygas. Atkreipiau dėmesį atviroj vietoj po stiklu dailiai su istorinėmis datomis surašytą ir įrėmintą „Kernavės metriką“. Čia kunigas prisistatė, kad esąs šios bažnyčios klebonas Nikodemas Švogžlys-Milžinas, šios metrikos kūrėjas ir, paėmęs greta padėtą beržo šakelę, rodydamas į datas pasakojo Kernavės istoriją: apie Mindaugo krikštą, istorinius įvykius, kunigaikščių narsumą, apie lietuvių tautos negandas ir vargus taip vaizdžiai, tarsi būtų buvęs tų įvykių liudininkas. Atkreipęs dėmesį į mano pastabas, kad šį tą žinau ir aš, pasakojo su dar didesniu įkvėpimu. Kuomet pasisakiau, kad mano tėvai ir sesuo buvo ištremti į Sibirą, nusivedė mane į Kernavės kapines, parodė tremtinių kapus, paminklus ir knygnešio Karolio Baužio (Nijolės ir Jūros Baužyčių tėvo) kenotafą, savanorių kapus. Čia ir užsimezgė bičiulystė su Milžinu, kuri tęsėsi iki pat jo mirties.

Atvažiuodavau į Kernavę kiekvieną vasarą net keliskart, esame vaikščioję po apylinkes, grybavę. Kartą nuvykęs, radau Milžiną šventoriuje apžergusį suolą ir kažką obliuojantį. Paaiškino, kad ant kitos pusės medinio paveikslėlio nori panaikinti jam dedikuotą įrašą, mat jis gautas įvairias dovanas perdovanojąs atvykstantiems tuoktis ar vaikų krikštyti asmenims. Paaiškinau, kad ne obliuoti, o stiklo šuke išskusti įrašą reikia. Iškart galingu balsu sušuko: „Zakristijonai, surask stiklo šukę!“ Zakristijonui aiškinantis, kad šukę bus sunku rasti, Milžinas pasiūlė išdaužti bažnyčios langą... Lango daužti, žinoma, neprireikė, zakristijonas šukę atnešė. Kai įrašą išskutau, gavau tokį pagyrimą, tarsi pats medinį paveikslėlį būčiau sukūręs. Dera pridurti, kad net menkiausią gerą darbą Milžinas pastebėdavo, apipildavo pagyrimais ir padėkomis.

Nors sovietinės okupacijos metais Kernavė buvo laikoma užkampiu, nenorėta, kad Lietuvos praeitimi kas domėtųsi, kelias iš Vilniaus buvo blogas, tačiau lankytojų čia netrūko, o Milžinas, jau žinomas lietuvybės puoselėtojas, daugelį patraukdavo savo patriotiškumu. Iš Vilniaus, slapstydamiesi nuo blogų akių, čia atvykdavo jaunavedžiai tuoktis, tėvai – krikštyti vaikus. Per tokias apeigas kunigas būtinai pasakydavęs įspūdingą su patriotiniais intarpais pamokslą, įteikdavęs arba pažadėdavęs kitą kartą įteikti dovanėlę.

Apie tai, kad Milžinas kartais nukrypdavo nuo tradicinių bažnytinių apeigų, teko girdėti iš tikinčiųjų pasakojimų, tačiau tie nukrypimai nesikirto su tradicija, tikintiesiems patiko.

Iš Kernavės pakviestas pakrikštyti Skalandžių dukrelės (Skalandienė – Petrauskaitė, kompozitoriaus Miko Petrausko dukra, buvusi mano bendradarbė) pareikalavęs, kad tokiai kilmingai mergaitei būtų trys krikšto tėvų poros. Trys poros buvo surastos. Krikštijo Skalandžių bute, pasakė ilgą, vaikščiodamas po visus kambarius, pamokslą, išvardijo Miko ir Kipro Petrauskų nuopelnus Lietuvai. Po krikšto apeigos paprašė, kad krikšto tėvų poros įteiktų pakrikštytai „vaidilutei“ dovanas, o jei tokių neturi, gali dovanoti pinigus...

Vievyje, laidodamas mano bendradarbio uošvį, laidotuvių procesiją pasitikęs prie bažnyčios, paprašęs karstą atidaryti, nes norįs su pažįstamu velioniu paskutinį kartą pasikalbėti. Savo monologu kreipėsi į velionį vardu, išvardijo jo gerus bruožus, nuveiktus darbus, dėkojo, kad gyvas būdamas uoliai lankė bažnyčią, bendravo su juo, Milžinu, paprašė kantriai palaukti jo Amžinybėje, kur netrukus ir jis ateisiąs aptarti visų reikalų, kurių juodu šioje žemėje nesuspėję. Tikintiesiems toks netradicinis pamokslas, žinoma, patiko, daugelis ašarojo.

Teko matyti, kaip Vilniuje Šv. Mikalojaus bažnyčioje pasakęs pamokslą, užuot ėjęs į Zakristiją, nuėjo prie Vytauto Didžiojo biusto, jam nusilenkė ir tik tuomet grįžo į zakristiją.

Kernavė Milžinui buvo labai mylima parapija, ten jis su moksleiviais pylė Gedimino kalną, statydino Gedimino pilį, Geležinį vilką, kūrė ir režisavo vaidinimus, pats juose dalyvavo. Labai išgyveno dėl lenkų okupuotos Lietuvos dalies. Būdamas karštu patriotu ir Vilniaus vadavimo veikėju, organizuodavo įvairius patriotinius renginius. Apie vieną tokį renginį jis man papasakojo.

Milžino Ex Libris

Už kelių kilometrų nuo Kernavės ėjo demarkuojanti, saugoma lenkų pasieniečių, linija, už jos buvo lenkų okupuota Lietuvos dalis. Siekdamas atkreipti Lietuvos ir Lenkijos dėmesį į Vilniaus krašto okupaciją ir parodyti tvirtą nuostatą jį išvaduoti, Milžinas sumanė ant demarkavimo linijos pastatyti kryžių ir kryžmę orientuoti taip, kad viena kryžmės dalis būtų nukreipta į Vilnių, kita į Kernavę. Kelių metrų aukščio kryžių padarė Kernavės meistrai. Nešti kryžių į pasirinktą vietą Milžinas sukvietė iškilias asmenybes, Kauno

Savanoriai prie Milžino kapo jo mirties 30-mečio proga

Vytauto Didžiojo universiteto profesorius. Buvo į kryžiaus šventinimo iškilmes pakviesti Kernavės ir kaimyninių parapijų gyventojai, didžiulė procesija kryžių lydėjo iki vietos. Kunigas pasirūpino, kad gyventojai ir iš okupuotos dalies iškilmėje galėtų dalyvauti. Lenkai pasieniečius pristatydavo iš Lenkijos gilumos, kurie buvę kultūringesni, paprašius, pripažinę kunigo žodinę „vizą“. Susitaręs su lenkų užkardos karininku, kad į iškilmes būtų įleisti lietuviai, kuriuos pasieniečiai suskaičiuotų, o kunigas rytojaus dieną visus grąžinsiąs. Taip ir buvę padaryta. Po kryžiaus pastatymo ir pašventinimo Kernavėje vyko įvairūs renginiai, per naktį skambėjo dainos, šoko jaunimas ir senimas, visus svečius iš už linijos, rytą į užkardą atvedęs pats Milžinas.

Tiesinant Vilniaus – Kernavės kelią, kryžius buvo kiek perkeltas, o laikui bėgant gerokai sunyko. Kernaviškiai atstatė naują. Jis stovi Vilniaus kelio kairėje pusėje, gal porą kilometrų neprivažiavus Kernavės.

Aštunto dešimtmečio pabaigoj, žmonių tvirtinimu, kunigas klebonas iš Kernavės buvo „išstumtas“. Tai padaręs tuometinei valdžiai patogus monsinjoras Česlovas Krivaitis. Kernavės netektį Milžinas labai išgyveno, jį buvo apėmusi depresija, ilgoką laiką, geradarių gydytojų globojamas, praleido Vilniaus infekcinėje ligoninėje. Iš ligoninė jis buvo perkeltas į Vievį, kur, kaip altaristas, išbuvo iki mirties. Jį prižiūrėjo dukterėčia Paulina Kairienė, kuri kunigui mirus, grįžo į nuosavą namą Švenčionėliuose.

Matydamas kad Milžinas manęs laukia, Vievyje lankydavausi dažnokai, jis nuoširdžiai priimdavo. Iškart šaukdavo: „Paulina, ruošk stalą – inžinierių vaišinsime!“ Po pakartotinų raginimų, kai Paulina prie vaišių stalo nekviesdavo, nes žinojo, kad sotus atvažiuoju, Milžinas nurimdavo.

Paprastai užtikdavau Milžiną rašantį, laikraščius skaitantį ar gulintį lovoje. Lovoje gulėdavo paprasčiausiai „nuvirtęs“ su kerziniais auliniais batais, kuriuos gal tik nakčiai nusiaudavo. Pastebėjęs, kad tie batai labai nudėvėti, net aulai vietomis prakiurę, nupirkau jam aulinius odinius batus, o senuosius patariau išmesti. Naujais batais jis labai džiaugėsi, sakė, kad tokių gerų ir gražių neturėjęs. Ir labai nustebau, kai kitą kartą nuvažiavęs pamačiau, kad jis mūvi senuosius, tik sulopytais aulais, batus, o mano dovanotieji stovi kampe apdengti laikraščiu. Į mano priekaištą paaiškino: „Tavo batais apsiausiu, kai važiuosiu pas vyskupą. Kerzinius nunešiau batsiuviui ir įsakiau pataisyti. Jis spyriojosi, siūlė išmesti, tačiau po mano paaiškinimo, kad aš jo motiną laidojau, vaiką krikštijau, dariau kas man priklauso, o jis turi daryti, kas jam priklauso“.

Pastebėjau, kad jo megztinis daug adytas ir net lopytas. Mano sesuo jam numezgė naują megztinį, kurį nuvežęs dovanojau, o senąjį paprašiau Pauliną išmesti. Milžinas džiaugėsi, apsirengęs grožėjosi, kol tąkart buvau dėvėjo. Kitą kartą atvykęs, Milžiną radau apsivilkusį senuoju megztiniu, o dovanotasis kabojo ant sienos, apdengtas laikraščiais. „Apsivilksiu, kai pas vyskupą važiuosiu“ – tiek tepaaiškino.

Su Milžinu kalbėdavome apie Lietuvą istoriniuose vingiuose, jos tautos negandas, pats pasakodavo apie savo rezistencinę veiklą lenkų okupuotoje Tėvynėje. Į Vilniaus lenkišką kunigų seminariją jis įstojo lenkmečiu, o pašalintas buvo kaip „litvomanas“. Kunigų padedamas, jis nuvyko į Kauną ir kreipėsi į Kauno kunigų seminarijos rektorių Maironį, kad jį priimtų. Pas Maironį parpuolęs ant kelių, ištiesęs ranką ir pradėjęs deklamuoti,

Antai, - pažvelki, tai Vilniaus rūmai
Dunkso tarp kalvų plačiai;
Naktis jį rūbais, tamsiais lyg dūmais
Dengia, jis miega giliai...

„Eikš, vaike, - taręs Maironis, - seminarijoje mokysies mano lėšomis“.

Maironio rūpesčiu taip ir tapęs kunigu, teatsilyginęs jam tuo, kad buvęs prie jo mirties valandą, dalyvavęs balzamuojant kūną.

Aptardamas kokį reiškinį, Milžinas dažnai mistifikuodavo, kartais susipindavo realybė ir gerai argumentuota fantazija. Pasakojo, kad tragiškai žuvęs (per bombardavimą) Vilniaus Šv.Mikalojaus bažnyčios klebonas Kristupas Čibiras Milžiną buvo paskyręs mistiniu Vilniaus globėju. Tą priedermę jis nenutrūkstamai vykdąs, kiekvieną vakarą Vilnių palaiminąs. Jau pasiligojęs Vilniaus globą žadėjo perduoti vyskupui Julijonui Steponavičiui.

Apmąstydamas Vilniaus bažnyčių padėtį, matė lenkus baudžiantį Dievo pirštą, mat lenkų okupacijos metu visų, išskyrus Šv. Mikalojaus bažnyčią, klebonai buvę lenkai, o Dievas patvarkęs taip, kad dabar visur esą lietuviai, net lenkiškoje Šv. Dvasios bažnyčioje klebonas esąs lietuvis Juodgalvis.

Niekad rimčiau nesirgęs, 1984 m. rimtai pasiligojo, buvo paguldytas į Vilniaus Geležinkeliečių ligoninę. Ten, apgaubtas deramu gydytojų rūpesčiu, išgulėjo pakankamai ilgai. Iš ligos patalo domėjosi politika, nuėjęs turėdavau pasakoti bei komentuoti įvykius..

Matyt nujausdamas netolimą mirtį, pasikvietęs Šv.Rapolo bažnyčios kleboną Kazimierą Vasiliauską, atliko visuotiną išpažintį, gavo paskutinį patepimą. Kaip teko girdėti iš K.Vasiliausko, išpažinties įžanga buvusi savotiška, taręs „Aš lietuvis, kunigas“. Taigi ir mirties akivaizdoje jam buvo svarbiausia Lietuva, lietuvybė. Mirė 1985 m. sausio 20 d.

Pagal velionio valią velionis atgulė jo numylėtos Kernavės bažnyčios šventoriuje.

Lietuvos istorija

Ar buvo rasti Vytauto Didžiojo palaikai Karalių kriptoje 1931 m. rugsėjo 21 d.?

Saulius PODERIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 1

Tai įrodo Elžbietos Habsburgaitės kaulų spalvos. Krūvoje gulintys kaulai pajuodo dalinai. Juodais tapo tik tie, kurie nuolat gulėjo drėgmėje.(pav.9a) Tie kaulai arba kaulų vietos, kurios tokio ilgalaikio sąlyčio su vandeniu neturėjo, liko balti ar gelsvi. (pav.9b)

Šią teoriją patvirtina ir Aleksandro Jogailaičio kaukolės spalva. Kad ir ant jos, karūną veikiant vandeniui ir drėgmei, susidarė sidabro oksidų, kaukolė pažaliavo, tačiau jos pakaušis liko šviesios spalvos. Kaukolė gulėjo žemiau padėtojo kaulo ir buvo veikiama vandens gerokai labiau. Vadinasi Aleksandro Jogailaičio šlaunikaulis pajuosti galėjo tik gulėdamas žemiau kaukolės viršugalvio, o ne atvirkščiai, kaip kad matome fotografijose. Dar vienas argumentas tas, kad toks didelis ir vandens prisisunkęs kaulas tikrai negalėtų pakilti virš vandens per potvynius, kurie užliedavo kriptą, ir kurių metų tėkmėje buvo keletas, ir gražiai nusileisti ant rąsto. Juk Elžbietos kaulai taip ir liko gulėti gražiai sudėti į krūvą, o juos veikė tas pats gruntinis vanduo, tik patys smulkiausieji buvo išjudinti vos keletą centimetrų.

Išsiaiškinus, jog Aleksandro šlaunikaulis ant rąsto buvo padėtas specialiai, kyla klausimas kodėl? Manau, į šį klausimą niekieno neklaustas atsako M. Morelovskis savo straipsnyje, parašytame praėjus 2 dienoms po šios kriptos atradimo:

[...] Verta atkreipti dėmesį į tai, kaip reikėtų aiškinti [...] įnešant jo (Aleksandro – autoriaus past.) *karstą, paskutinį iš eilės į kriptą, nešantiems iš kojų ir galvos pusės reikėjo laisvos erdvės, prie besibaigiančio čia skliautų nuolydžio. Kitaip su tokiu ilgu daiktu neįmanoma būtų įeiti ir išeiti iš šio siauro praėjimo. Tuo ir aiškinčiau tos laisvos mažos erdės į kairę nuo žiūrovo atsiradimą. Į ją laikui bėgant nukrito šoninė karsto lenta su vienu supuvusiu kaulu, lenta iš vidaus buvo apmušta medžiaga, aiškius jos pėdsakus dar galime patvirtinti [...]*[58].

Taigi, mano manymu, šis šlaunikaulis čia padėtas bandant įrodyti, jog tarp Aleksandro Jogailaičio palaikų ir šiaurinės sienos buvo tuščia vieta, o joje gulintį karsto dugną (Pav.7c) „pateisinti“, jog tai ne karsto dugnas, o šoninė Aleksandro karsto lenta, apmušta tekstiline medžiaga (jokiuose šaltiniuose nepavyko aptikti žinių, jog preparuojant Aleksandro Jogailaičio palaikus buvo rasta ir daugiau tos pačios medžiagos fragmentų). Jei tai būtų Aleksandro karsto šoninė lenta, tai ji gulėtų greta jo palaikų, o ne nuo jų nutolusi. „Viską paaiškinantis“ M. Morelovskio straipsnis spaudoje pasirodė praėjus 2 dienoms po kriptos atradimo, o tai reiškia, kad nuotraukose matomas vaizdas buvo „padėliotas“ ir „nurinktas“ tų dviejų dienų laikotarpiu[59]. Vietoje, kurioje anatomiškai turėtų gulėti kairysis Aleksandro šlaunikaulis, tikėtina, jog atsitūpęs žmogus galėjo „nurinkinėti“ kaulų ar karsto liekanas, buvusias šiaurės rytų kampe.

Analizuojant galimą 2 karsto vietą tarp Aleksandro Jogailaičio ir Barboros Radvilaitės karstų, į akis krenta ant abiejų rąstų paviršių, lygiagrečiai jiems, padėti du objektai. Ant gulinčio palei kriptos rytinę sieną – gotikinė plyta(Pav.11b), o ant antrojo, esančio kriptos centre, masyvus kalkių (?) luitas. (Pav.11a)

Šie du objektai, mano manymu, ne kas kita, o karsto pakila, norint ji pakelti virš rąstų. Tarp šių dviejų pakilų aiškiai matyti platus, masyvus, lūžęs karsto dugnas (pav.11c,12). Labai panašus lentų pločiu ir storiu į Barboros Radvilaitės (pav.13) bei pirmojo karsto dugną (pav.7c).

Kyla klausimas, kodėl šis viduriniojo karsto dugnas pakeltas aukščiau kitų? Į šį klausimą padėtų atsakyti Elžbietos Habsburgaitės kaulų padėtis. M. Morelovskis apie Elžbietos palaikus kalbėjo taip:

[...] Be to, verta atkreipti dėmesį į tai, kaip reikėtų aiškinti metalinės karūnos su 20 subtilių viršūnėlių, auksinės grandinėlės ir lentelės su užrašu apie Elžbietą radimą šalia jos palaikų mūro šone, padėtyje, rodančioje į ankstesnį jų kruopštų sudėjimą. [...] Sugretinkime šį faktą su kitu, kad iš karalienės karsto liko tik likučiai, o karalienės palaikai apverktinai sunykusios būklės. O visai šalia, karalienės Barboros karstas pasirodo visai gerai išlikęs – beveik visas [....]. Kai viską vienu metu įsisąmoninsime, mus užplūs paaiškinimų, link kurių mus veda pokalbis su prof. Klosu, tikėtinumas. Taigi, perkeliant šiuos trejus palaikus, po 1623 m., karalienės Elžbietos palaikai sudėti kadaise mažiau solidžiame karste turėjo pabirti, kaip ir pats karstas. Karūna pati nuslinko į šoną ir nukrito nuo galvos, tapusi jai per didele po to, kai sunyko šukuosena ir kitos jos puošmenos. Karaliaus Aleksandro karūna gerai išsilaikė ant jo vyriškos, kitokių puošmenų neturėjusios galvos [...][60].

Taigi, KGK nariai teigė, kad šie palaikai sudėti kriptos kampe iškart po jų perkėlimo iš karališkosios koplyčios, o karūna padėta ant sienos atbrailos, nes nesilaikė ant karalienės galvos. Galima spėti, jog Elžbietos ir viduriniąjį karstus buvo bandyta apsaugoti nuo gruntinio vandens poveikio. Elžbietos karsto liekanų KGK nariai nerado. Kalkės, kuriomis buvo užpiltas karalienės kūnas, rastos greta jos kaulų sustengusios į kietą dėmę, kurią preparuojant tarp kalkių rastas žiedas. Tikėtina, kad karalienės karstas su palaikais kurį laiką stovėjęs kriptoje, metams bėgant ir periodiškai apsemiamas vandens pradėjo irti. Iš dar nespėjusių suaušti kalkių, buvusių karste, buvo iškelti karalienės kaulai bei insignijos. Kaulai sudėti ant rąsto palei pietinę sieną, (pav.14b) o insignijos ant pietinės sienos iškyšulio.

Tarp kalkių pasimetęs žiedas taip ir liko jose. Karsto liekanos buvo pašalintos iš kriptos tuo pat metu, kada buvo iškelti kaulai ir ant akmens perkeltos insignijos. Vidurinysis karstas ar jo likučiai taip pat gelbėti nuo gruntinio vandens poveikio pakeliant jį virš rąstų, pakiloms panaudojant plytą ir kalkių (?) luitą.(pav.11a,b) Galima tik spėlioti, kodėl analogiškai nebuvo pasielgta su Aleksandro Jogailaičio ir Barboros Radvilaitės karstais? Veikiausiai jie buvo kur kas geresnės būklės nei pastarieji...

Grįžtant prie argumentų, labai svarbus momentas, parodantis, jog dalis kriptos inventoriaus iš jos buvo pašalinta prieš fotografuojant, yra Elžbietos Habsburgaitės ir Radvilaitės karstuose buvusios kalkės. Elžbietos karsto kalkes, gulėjusias ant grindinio paviršiaus po jos karsto pašalinimo, dar joms nespėjus suaušti į kietą dėmę, kildamas gruntinis vanduo sujudindavo ir paskleisdavo. Kriptoje pakilus gruntiniam vandeniui, dalis jų veikiausiai plūduriuodavo vandens paviršiuje, o vandeniui nuslūgstant nusileisdavo ant karstų ir palaikų paviršių. Taigi, tos vietos, iš kurių buvo pašalintos karstų liekanos, kaulai ir t. t., liko be kalkių, ir jose matyti švarios dėmės. Viena iš svarbiausių „nurinktų“ vietų yra 1-ojo karsto vietoje, ant vidurinio rąsto tarp šiaurinės sienos dešinėje, ir medžiagos likučių ant to paties rąsto kairėje.(pav.10b) Tikėtina, jog ant šio rąsto buvo sukrauti mirusiojo kaulai, lygiai taip, kaip ir kitoje kriptos pusėje buvo sudėti Elžbietos Habsburgaitės kaulai. Kalkių ruožas, tęsęsis ant rąsto, toje vietoje nutrūksta ir toliau tęsiasi tik ant medžiagos fragmento greta padėtojo šlaunikaulio. Analogiškos „nurinktos“ vietos yra ir viduriniojo karsto vietoje. (pav.15). Ant kalkių (?) luito ir greta jo matyti storas šių kalkių sluoksnis, (Pav.15a) tačiau ir ant greta esančio karsto dugno (pav.15b) šių kalkių dėmių nėra. Turėdami pakankamai daug argumentų, galime tvirtinti jog iš 5 kriptoje buvusių karstų trys buvo paviešinti, du – ne. Apie tai, jog pirminėse karalių kriptos fotografijose užfiksuoti ne „pirminiai“, o jau „sujudinti“ paviršiai, patvirtino ir abu mano minėti archeologai, dar nespėjus jiems išsakyti savo argumentų. Tęsiant mano įžvalgas, reiktų atkreipti dėmesį į vieną momentą: visi 5 valdovų karstai kriptoje paguldyti neatsitiktine tvarka, o pagal rangą, garbę, nuopelnus bažnyčiai ir valstybei. Skaitant juos iš kairės į dešinę, pradedant vyrais ir baigiant moterimis. **Tad pirmasis asmuo, palaidotas prie šiaurinės sienos, yra vertintas labiau nei Aleksandras, be jokios abejonės (remiantis Bohušo laišku), turėjo būti identifikuotas kaip Vytautas Didysis, antrasis, kaip jau žinome, Aleksandras Jogailaitis, trečiasis, manau, turėjo būti kunigaikštienės Onos karstas, o likusieji karstai abiejų karalienių – Barboros ir Elžbietos.** R. Kazlauskas, o po jo ir V. Urbanavičius, manau, teisingai spėjo, jog paviešinti buvo tik tie asmenys, kurie susiję su Lenkijos karūna, buvę abiejų tautų valdovai, o išskirtinai LDK kunigaikščiai liko nuslėpti. Tai, kad KGK stengėsi įtikinti visuomenę, jog kriptoje buvo vietos tik trims karstams, rodo B. Balzukevičiaus atliktas kriptos maketas (pav.16), kuriame B. Radvilaitės palaikai atvaizduoti Karalių kriptos centre. K.Vilkaus Karalių kriptos schemoje[61] palaikai išdėstyti taip pat.(pav.17).

Remiantis J.Bulhako fotografijomis ir natūros tyrimais, 2014 m. buvo atlikta tiksli karalių palaikų išdėstymo Karalių kriptoje rekonstrukcija. (pav.18).

Įdomu tai, jog pirmą kartą fotografijos iš valdovų kriptos publikuotos spaudoje tik 1931 m. lapkričio 5 d. Krokuvos dienraštyje[62], t. y. po to, kai kriptoje aplink Barboros Radvilaitės karstą buvo viskas išpreparuota. Jose – Barboros Radvilaitės karstas bei Elžbietos Habsburgaitės karūna. Aleksandro palaikų fotografijos publikuotos tik lapkričio 26 d.[63]. Jose – karaliaus kaukolė ir vaizdas iš koridoriaus pusės (pav.2). Detalios fotografijos, kuriose J.Bulhakas fiksavo pirmųjų trijų karstų vietoje esančius objektus (karstų dugnus, Aleksandro Jogailaičio palaikus, ant rasto padėtąjį slaunikaulį) tuo metu viešai nepublikuotos. Didžiajai daliai šių fotografijų publikavimas buvo leidžiamas tik gavus leidimą, ką liūdija užrašai ant fotografijų nugarėlių.

Keletas apibendrinimų:

1) Dvasininkų pozicija Vytauto kapo atradimo atžvilgiu buvo neigiama ne tik 1930 m., bet ir atradus valdovų kapavietę ***jie stengėsi viską suvesti iki minimumo, lyg užtušuoti.*** Šie žodžiai, manau, reiškė nenorą paviešinti „politiškai netinkamus“ Vytauto ir jo žmonos Onos palaikus.

2) Po kriptos atradimo 1931 m. rugsėjo 21 d. nuo 8.45 val. iki 14val. buvo užtektinai laiko iš ten išnešti dvejus palaikus.

3) Suradus kriptoje daugiau negu 3 palaikus ir tarp jų identifikavus karališkuosius, remiantis kun. Bohušo laišku, turėjo būti aišku, kieno dar palaikai guli joje, net jei jie ir būtų buvę rasti be įkapinių lentelių ar valdovų atributų – insignijų.

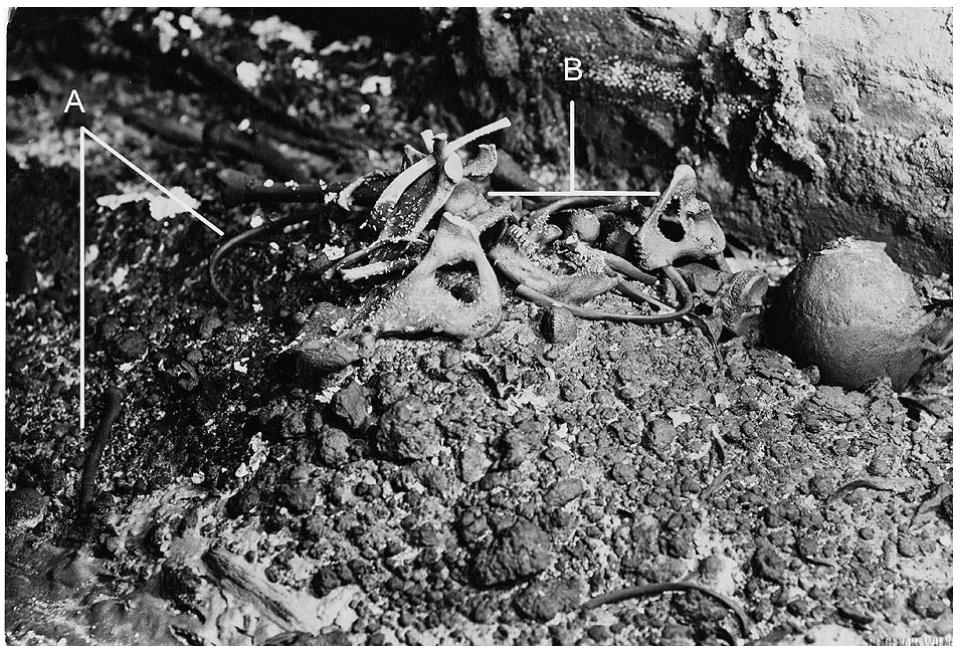

9 pav. Elžbietos Habsburgaitės palaikai Karalių kriptoje. Fot. aut. J. Bulhakas. 1931 m. (LVIA 1135-3-308(81): A – pajuodę kaulai, B – gelsvi kaulai

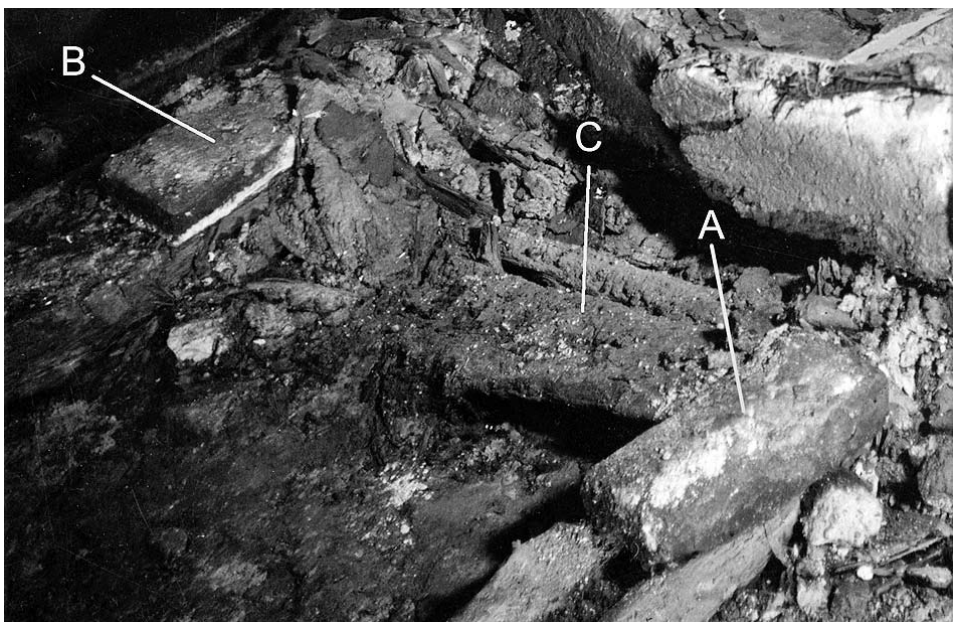

11 pav. Karalių kripta. Vaizdas tarp Aleksandro Jogailaičio ir Barboros Radvilaitės palaikų. Spėjama viduriniojo karsto vieta. Fot. aut. J. Bulhakas. 1931 m. (LVIA 1135-3-308(99) fragmentas): A – kalkių(?) luitas, B – gotikinė plyta, C – karsto dugnas (?)

4) Atrastasis piešinys vaizduoja prie šiaurinės kriptos sienos prigludusį karstą ir jo išnešimą. (Spėjama, jog tai Vytauto Didžiojo karstas.)

5) Atlikus natūrinius kriptos matavimus ir palyginus J. Bulhako fotografijas, paaiškėjo, jog kriptoje tilpo 5 karstai, kurių kojūgalių pločiai buvo apie 50–55 cm.

6) Karalių kriptos fotografijose matomi dviejų nepaviešintų karstų dugnai, o virš ir greta jų buvę objektai pašalinti.

7) F.Ruščicas su mokslininkais nepritarė dvasininkų draudimui 1930m. statyti B.Balsukevičiaus sarkofagą „ateityje galbūt surastiems“ Vytauto didžiojo palaikams, nepritarė ir 1931m. karalių kriptoje atrastų politiškai netinkamų palaikų „užtušavimui“ ir „suvesti iki minimumo“, o tai, mano nuomone, reiškė pašalinimui, tačiau tam pakluso.

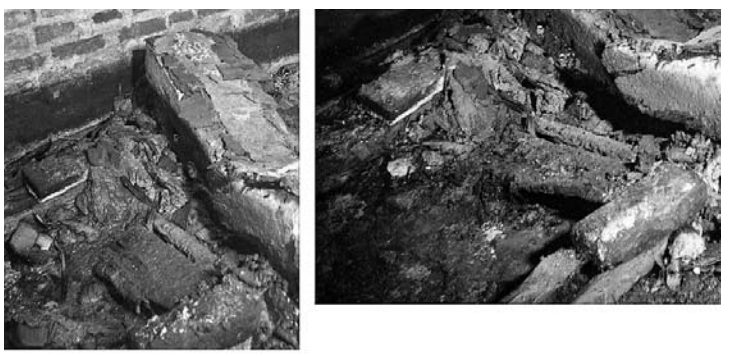

12 pav. Karalių kripta. Vaizdas tarp Aleksandro Jogailaičio ir Barboros Radvilaitės palaikų. Spėjama viduriniojo karsto vieta. Fot. aut. J. Bulhakas. 1931 m.

13 pav. Karalių kripta. Barboros Radvilaitės karsto dugnas. Fot. aut. J. Bulhakas. 1931 m.

Apie skeptrą ir kalaviją...

Kitą dieną po kriptos atradimo, kai visa spauda mirgėjo nuo

Nukelta į 9 p.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Lietuvos istorija

Ar buvo rasti Vytauto Didžiojo palaikai Karalių kriptoje 1931 m. rugsėjo 21 d.?

Saulius PODERIS, Vilnius

Atkelta iš 8 p.

„karališkojo atradimo“ sensacijos, Vilniaus dienraštis „Słowo“ („Žodis“) išspausdino trumpą žinutę, kurioje skelbė, jog **kriptoje rugsėjo 22 d. rytą prieš jos užantspaudavimą buvo aptiktas Aleksandro Jogailaičio skeptras.** (pav. 19)

Įprastai klaidingą informaciją pasirodžiusią spaudoje apie katedroje vykstančius tyrimus, ar įvairias sensacijas KGK iškart paneigdavo, tačiau šios žinutės nepaneigė, o vėliau žinią apie skeptrą citavo ir kiti laikraščiai, tarp jų ir nepriklausomos Lietuvos[64]. Daugiau šis skeptras neminėtas niekur. Oficialiuose KGK pranešimuose teigta, jog preparuojant Aleksandro Jogailaičio palaikus, ant karaliaus galvos buvusi karūna, po galva rasti du žiedai, o prie dešinės kojos ant rąsto rastas į kelias dalis lūžęs kalavijas. Nėra skeptro ir nuotraukose, kuriose buvo fiksuotos iš kriptos iškeltos karališkosios insignijos, nei šių insignijų aprašuose. (Beje, tikėtina, kad Aleksandro Jogailaičio palaikų preparavimo momentai nuotraukose fiksuoti nebuvo. Tokių fotografijų aptikti nepavyko.) Tad kurgi dingo skeptras, kodėl apie jį daugiau nebekalbėta? Aleksandrui Jogailaičiui bei Elžbietai Habsburgaitei mirus Vilniuje, insignijas valdovų palaikams gamino vietos meistrai. Prie šių valdovų palaikų nerasta skeptrų ir valdžios obuolių. Kodėl? Į šį klausimą bandė atsakyti dr. Gitana Zujienė. Ji, nežinodama apie spaudoje pasirodžiusią skeptro atradimo žinutę, spėjo, jog šios insignijos galėjo sunykti[65]. Ar tikrai? Kriptoje išliko organinės medžiagos, kaip kad odinės kalavijo makštų liekanos, karstų lentų ir jų apmušalų fragmentai, trinti ir t. t. Turėjo išlikti ir skeptrai, net jei jie ir būtų buvę pagaminti iš organinės kilmės medžiagų. Labiau tikėtina, jog nei į Aleksandro, nei Elžbietos karstus ši insignija įdėta nebuvo. Anot G. Zujienės, Lietuvos didžiojo kunigaikščio insignijos buvo kunigaikštiška karūna ir kalavijas. Skeptro ir valdžios obuolio jie niekada nenaudojo. Tai buvo išskirtinai karalių ir imperatorių atributas[66]. Vadinasi, ir Aleksandras Jogailaitis, ir Elžbieta Habsburgaitė buvo palaidoti kaip Lietuvos didieji kunigaikščiai, nors ir su karališkomis karūnomis...

---

[58]MORELOWSKI, M. Wielkie Święto Królewskiego Wilna. *Kurjer Wileński*, 1931 09 23, nr. 219(2161), p. 2.

[59]J. Bulhako fotografijoje (pav.3) matome, jog kriptos atradimo dieną po pietų į katedrą buvo pakviestas ir lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas lietuvis kun. P. Kraujelis (pirmoje eilėje, antras iš dešinės), jam kaip ir likusiems asmenims matomiems fotografijoje buvo parodytas kriptos vidus. Būdamas kovotoju už lietuvybę Vilniaus krašte, ir matydamas daugiau nei 3 palaikus kriptoje, mano manymu jis nebūtų tylėjęs, vadinasi, tuo metu kriptoje jau buvo palikti tik treji palaikai.

16 pav. B. Radvilaitės palaikų padėtis Karalių kriptoje. Maketo aut. B. Balzukevičius. 1931 m. lapkričio 1 d. (?). Nuotr. iš autoriaus archyvo, 2012 m.

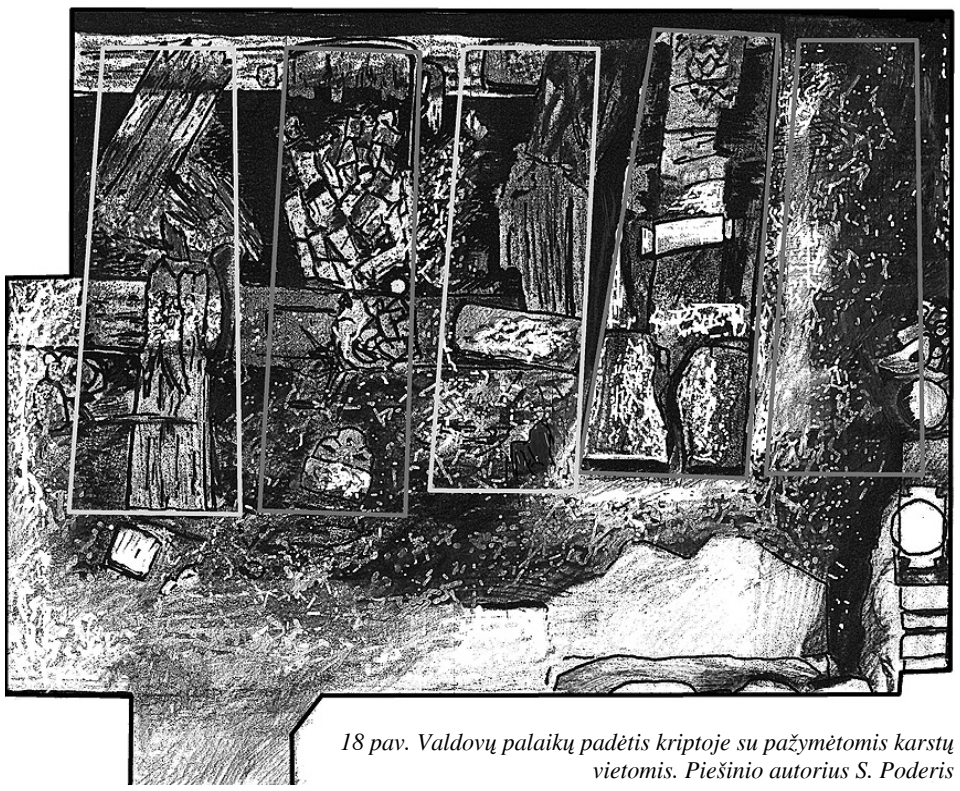

18 pav. Valdovų palaikų padėtis kriptoje su pažymėtomis karstų vietomis. Piešinio autorius S. Poderis

ROK X. № 216 (2726)

SŁOWO

WILNO, Środa 23 września 1931 r.

PRZEDSTAWICIELSTWA:

DWADZIEŚCIA JEDEN STRZAŁÓW ARMATNICH

Salutuje szczątki królewskie

Kiedy beda przeniesione

W PERSPEKTYWIE TYGODNIA

ODNALEZIENIE BERŁA KRÓLA ALEKSANDRA JAGIELLOŃCZYKA

Wczoraj rano przed opieczętowaniem krypty znaleziono tam berło królewskie. Najprawdopodobniej podczas dalszych prac uda się znaleźć inne jeszcze insygnja i klejnoty, należące do króla Aleksandra i obu królowych. Należy przytem dodać, że wszystko, co dotychczas znaleziono w kryptcie, pozostanie nienaruszone do czasu wznowienia badań.

Uroczyste nabożeństwo w Katedrze Wileńskiej

ODNALEZIENIE BERŁA KRÓLA ALEKSANDRA JAGIELLOŃCZYK

PRZECIĘŻE NA KRYPCIE

STRAŻ HONOROWA OBEJMIE WOJSKO

WSTRZYMANIE RUCHU KOŁOWEGO NA PL. KATEDRALNYM

INSTALACJA ELEKTRYCZNA W GROBOWCU

Proces b. więźniów brzeskich

ODBĘDZIE SIĘ 26-go PAŹDZIERNIKA R. B.

19 pav. Žinutė dienraštyje „Slowo“, skelbianti Aleksandro Jogailaičio skeptro atradimą. 1931 m. rugsėjo 23 d.

[60]MORELOWSKI, M. Wielkie Święto Królewskiego Wilna. *Kurjer Wileński*, 1931 09 23, nr. 219(2161), p. 2.

[61]WILKUS, K. Odkrycie grobów królewskich w katedrze Wileńskiej. *Studia do dziejów Wawelu* / Państwowe zbiory sztuki na Wawelu, 1991, Kraków, p. 533.

[62]Szczątki królewskie w krypcie katedry wileńskiej. *Ilustrowany kuryer codzienny*, 1931 11 05, nr. 306, p. 1.

[63]LIMANOWSKI, M. Szczątki Aleksandra Jagiellończyka w katedrze wileńskiej. *Ilustrowany kuryer codzienny*, 1931 11 26, nr. 327.

[64]Karališka kripta Vilniaus katedros požemiuose. Židinys, 1931 10, nr. 10, p. 273. Didelės vertės istoriniai radiniai Vilniuje. *Lietuvos aidas*, 1931 09 26, nr. 217 (1295), p. 1. Istoriniai radiniai Vilniaus katedroj. *Trimitas*, 1931 10 01, nr. 40.

[65]ZUJIENĖ, G. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro laidotuvių Vilniuje ceremonialas. *Lietuvos pilys*, Vilnius, 2007, nr. 2(2006), p. 70.

[66]Ibid. p.75.

Tęsinys kitame numeryje

14 pav. Karalių kripta. Barboros Radvilaitės palaikai. Fot. aut. J. Bulhakas. 1931 m.(LVIA 1135-3-308(30): A – gotikinė plyta – spėjama viduriniojo karsto kojūgalio pakyla, B – rąstas, ant kurio buvo sudėti Elžbietos Habsburgaitės palaikai

15 pav. Karalių kripta. Vaizdas tarp Aleksandro Jogailaičio ir Barboros Radvilaitės palaikų. Spėjama viduriniojo karsto vieta. Fot. aut. J. Bulhakas. 1931 m. (LDM Fi-295 fragmentas): A – kalkių dėmės, B – viduriniojo karsto dugnas (?), C – Aleksandro Jogailaičio dešinysis šlaunikaulis

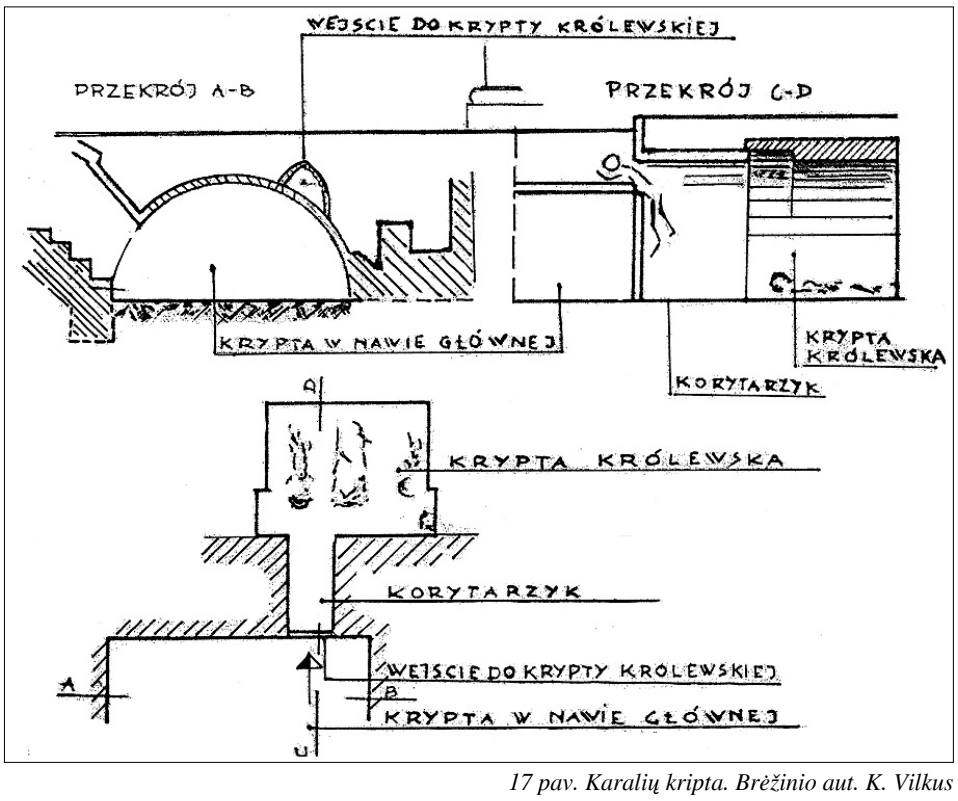

17 pav. Karalių kripta. Brėžinio aut. K. Vilkus

Lietuvos bažnyčios istorija

Kun. Juozas Dubietis

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia 2014 m. Nr. 16

Šventorius nešvarus, altoriai keturių evangelistų koplyčiose išplėšti. Šv. Mato koplyčioje zakristijonas laiko šiaudus savo karvėms; tokiu pat sandėliu paversta Šv. Luko koplyčia. Šv. Jono koplyčioje sukrautos visokios bažnyčios atmatos, tarp kurių Dubietis radęs gražų šv. Jono Evangelisto paveikslą, pieštą lentoje XVII a. gale. Senų baldų sandėliu virtusi Šv. Morkaus koplyčia. Nors pasak T. Zavadzkio rašto, dėl jo tarnų niekas iš bažnyčios nedingo, tačiau bažnyčios techninės komisijos apžiūros 1942 m. rugpjūčio 5 d. protokole parašyta, kad pastogėje nupjauti apie 20 sijų galai. T. Zavadzkis turi net 3 tarnaites, o ketvirtoji joms padeda.

Iš tikrųjų, kanauninkų Pranciškaus ir Tadeušo Zavadzkių laikais Šv. Petro ir Povilo bažnyčia buvo tapusi jų tėvonija. Bažnyčioje yra dvi P. Zavadzkio memorialinės lentos. Viena sukurta skulptoriaus Boleslovo Balzukevičiaus. Marmurinė, stačiakampė (0,90 x 1,25 m), pritvirtinta viduje prie šiaurinės sienos. Joje yra apvalaus medalio formos bareljefinis bronzinis P. Zavadzkio portretas ir lenkiškas įrašas, kad lenta 1905 m. įrengta paskutiniajam Laterano kanauninkų ordino vienuoliui Lietuvoje, bažnyčios klebonui jo kunigystės 50-mečio proga. Antroji lenta įmūryta bažnyčios šoniniame šiaurės vakarų fasade. Metalinė, stačiakampė (2,0 x 1,2 m). Pavaizduotas peizažo fone prie stalo klūpantis kunigas. Įrašas (lenk.) irgi sako, kad lenta skirta Šv. Petro ir Povilo parapijos klebonui, paskutiniajam Laterano kanauninkų ordino vienuoliui Lietuvoje P. Zavadzkiui. Lenta sukurta apie 1927 m. Šitaip savo dėdės atminimą pagerbęs kun. T. Zavadzkis.

Parapijos administratoriumi 1942 m. lapkričio 5 d. paskirtas J. Dubietis; vėliau jis tapo klebonu. Vilniaus dekanu paskirtas kun. Janas Kretovičius (MAB 318-26768). Būdamas Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonu, J. Dubietis išlaikė buvusį jos kleboną T. Zavadzkį. Yra kelios dešimtys 1942-1945 m. Zavadzkio pakvitavimų apie gautus iš Dubiečio pinigus. Darbas Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje buvo sunkiausia J. Dubiečio tarnybos vieta per visą jo kunigavimo laiką (LVIA 694-53925).

1943 m. kovo 23 d. kurija įgaliojo J. Dubietį sudaryti sutartį 5,10875 ha sklypo nuomai Dūkštų apyl. Mileikiškių kaime. Sunkiomis karo sąlygomis sklypo reikėjo užsiauginti kurijos reikalams bulvių ir daržovių.

J. Dubiečio biografijoje yra vienas nesuprantamas dalykas – gal kurija neapsižiūrėjusi? Nors po kun. T. Zavadzkio Šv. Petro ir Povilo bažnyčios administratoriumi ir klebonu J. Dubietis paskirtas 1942 m. lapkričio 5 d., tačiau vykdant arkivyskupo M. Reinio įsakymą apie paskyrimą kaip klebonas jis prisiekė tik 1944 m. sausio 8 d. (MAB 268-273, 318-26768). Priesaiką priėmė dekanas Janas Kretovičius, liudininkais buvo vikaras Pranciškus Bobnis ir vargonininkas Juozas Anielauskas. Sausio 10 d. klebonas grąžino kurijai pagal 1943 m. rugpjūčio 31 d. reikalavimą sutvarkytą bažnyčios inventorių su savo priesaikos tekstu (*Formulae iuramenti*) ir įvesdinimo protokolu (*Protocollum introductionis*).

1944 m. sausio 12 d. klebonas Dubietis parašė arkivysk. M. Reiniui, kad bažnyčios kairėje sienoje iš lauko pusės yra 1772 m. tapytas paveikslas, vaizduojąs 1710 m. marą. Meniniu požiūriu paveikslas bevertis, tačiau jis vertingas Vilniaus miesto istorijai. Paveikslas labai išblukęs ir jį tuoj pat reikėtų konservuoti, o po karo bus galima visai atnaujiunti. M. Reinio sausio 14 d. rezoliucija: „Su prašymu sutinku“. Apie kurijos sutikimą paveikslą konservuoti Dubiečiui pranešta sausio 17 d. raštu. Pritarus Kultūros paminklų apsaugos įstaigai, paveikslą konservuoti turėjo inžinierius architektas prof. Jonas Borovskis. Apie tai kurija 1944 m. birželio 20 d. parašė J. Dubiečiui. Tačiau apie paveikslo konservavimą nėra kitos informacijos. Vargu ar kas padaryta, nes jau čia pat buvo karo frontas.

Pasak Lietuvos TSR istorijos ir kultūros Paminklų sąvado (Vilnius, 1988, p. 80), 172 cm x 237 cm paveikslas ant medžio aliejiniais dažais nutapytas ne 1772 m., 1761 m. Vilniaus gyventojus nuo maro gina Švč. Marija Gailestingoji. Paveikslas atnaujintas 1856, 1903 ir 1957 m. Nors po pertapymų jis prarado pirminį vaizdą, yra įdomus kaip miesto istorijos dokumentas.

1944 m. pradžioje Vilniaus arkivyskupijos kurijoje atsirado Švenčionių klebono ir dekano Petro Budros byla (MAB 318-20466). Mat kurija gavo Švenčionių parapijos lietuvių sausio 7 d. prašymą. Tiesa, raštas anoniminis, nors atspausdintas mašinėle ir parašytas gana taisyklinga lietuvių kalba. Rašte išvardinta bent 20 P. Budros 1943 metais padarytų „nuodėmių“, nurodytos tikros pavardės, kaimai ir kt. Klebonas atsisakydavo laidoti žmones be didelio užmokesčio – nuo 2 iki 12 pūdų grūdų, atsižvelgiant į numirėlio ar jo artimųjų turtingumą; už vienas laidotuves pareikalauta 500 reichsmarkių. P. Budra nevykdavęs pas mirštančius ligonius, per pamaldas plūsdavęs parapijiečius, neatlikdavęs kunigo pareigų per kitas apeigas ir t. t., neklauso išpažinčių, nedalina komunijos, neorganizavo bažnyčios choro... Mokytoją Vladą Šiekštelę be pagrindo vadinęs komunistu. Be to, kurija dar buvo gavusi Z. Banevičienės 1943 m. gruodžio 18 d. raštą, o paskui atsirado ir 1944 m. kovo 11 d. V. Šiekštelės raštas. Iškelti Budrą iš Švenčionių prašė 280 žmonių iš 12-kos parapijos kaimų: iš Naujadalio, Miciūniškės ir Daukšių kaimų pasirašė 82 gyventojai, Aidukų, Aučynų ir Pailgio k. – 84 parašai, Mukiškių, Kūčių ir Naujasalio k. – 43, Kunigiškės k. – 21 parašas, iš Maldžiūnų ir Novosiolkų kaimų – 50 parašų.

Arkivysk. M. Reinys P. Budrai rašęs 1944 m. vasario 22 d., tačiau raštas, atrodo, didesnių pasekmių neturėjęs.

M. Reinys ištirti bylą 1944 m. kovo 3 d. pavedė Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonui J. Dubiečiui. Šis į Švenčionis nuvyko kovo 10 d. Miesto savivaldybės patalpose, atskirame kambaryje kovo 11 d. nuo 8 iki 19 val. apklausė 8 prisaikdintus liudininkus ir jų atsakymus užprotokolavo. Užrašė trijų žmonių pasakojimus be priesaikos.

Atsakydami į 15 pateiktų klausimų liudininkai patvirtino, kad Budra brangiai ima už bažnytinius patarnavimus ir kt., panaikino birželio mėn. vakarines pamaldas bei procesijas prieš sumą ir t. t., nesilaikoma mišių valandų tvarkos paprastomis dienomis.

Švenčionyse 1943 m. mirė varguolis vienišius Pr. Bačėnas. Palaidotas tik su apatiniais drobiniais drabužiais, nes švarko ar apsiausto neturėjo. Artimieji norėjo palaidoti su bažnytinėmis apeigomis, bet neturėjo kuo užmokėti klebonui. Šis, patyręs, kad mirusysis palikęs roges, pareikalavo jų už palaidojimą. Giminės pristatė roges į nurodytą vietą, bet trūko ienų. Jų surasti klebonas pasiuntė zakristijoną Adomą Mulį. Liudydamas zakristijonas pateikė ir daugiau negražių klebono veiklos faktų.

Kovo 11 d. dar liudijo kun. Viktoras Zavadzkis, o kitą dieną – Švenčionių gimnazijos kapelionas kun. Konstantinas Miškinis. Anot jų, P. Budra visoje parapijoje nustojęs autoriteto, klebono pirmutinis rūpestis yra materializmas, t. y. siekimas iš kunigo tarnystės gauti kuo daugiau pajamų.

Apie atliktą tyrimą J. Dubietis informavęs arkivysk. M. Reinį 1944 m. kovo 15 d. raportu. Parašęs ir apie pokalbius su Švenčionių miesto ir apskrities vadovais, su kuriais klebonas taip pat nesutarė. Apskrities viršininkas Kukutis sakęs, kad abejoja, ar kun. Budrai pavyks susitaikyti su jo skundikais, nes kunigas yra gana šiurkštus žmogus, kalba neapgalvotai ir pan. Burmistro Kazio Gaižučio nuomone negali būti ir kalbos apie susitaikymą, nes Budra per daug pažemino valdinikus, išvadinęs juos bedieviais, bernais, girtuokliais... Į Dubiečio pastabą, kad dabar ne laikas klebonui keltis į kitą parapiją, burmistras atsakęs: „Tegul tik nurodo, kur reikia pervežti turtas kun. Budros, aš tuojau duosiu sunkvežimių ir garantuoju jų pilną saugumą“. Eleonora Tunskunaitė abejojanti, ar seksis Budrai toliau gyventi Švenčionyse, nes jei jis nebus pakeistas, gali pasikartoti Švenčionėlių įvykiai (?). Pasak dr. A. Rymo, anksčiau Švenčionių klebonija buvo visuomeninio, religinio ir tautiško darbo centras, o Budra nuo šio darbo pasitraukė.

Todėl keistokai atrodo J. Dubiečio galutinė išvada, kad apleisdamas Švenčionis jis įsitikino, jog kun. Budrai, „jau pradėjusiam eiti prie geresnio ir glaudesnio sugyvenimo su visais parapijiečiais, pilnai seksis pasiekti savo užsibrėžto tikslo“. Koks tas tikslas, bylos tyrėjas nepaaiškinęs.

1944 m. gegužės 17 d. vokiečių 262 lauko ligoninė paprašė kurijos leisti Šv. Petro ir Povilo bažnyčios dideliame rūsyje atidaryti nuo bombardavimų apsaugotą lengvų susirgimų skyrių. Remdamasis arkivysk. M. Reinio gegužės 20 d. teigiama rezoliucija (*Precileus accedmus ut im rescripto*), kurijos kancleris tą pačią dieną ligoninei atsakė, jog kurija sutinka prašymą patenkinti ir pasiūlė tartis su klebonu J. Dubiečiu (MAB 318-26768).

Dūkšto gyventoja Stefanija Triponaitė 1944 m. birželio 25 d. kreipėsi į arkivyskupą, kad jai būtų leista išsikasti Antakalnio kapinėse gegužės 22 d. palaidoto brolio Jono Triponio, Vietinės rinktinės kario palaikus. Kapinės buvo Šv. Petro ir Povilo (Antakalnio) parapijos žinioje. Sesuo norėjo brolį perlaidoti tėviškėje, Dūkšte. Kurija birželio 26 d. sutiko prašymą patenkinti, tik reikėjo gauti civilinės valdžios sutikimą (MAB 318-26768).

Nesutarimas su vikaru P. Bobniu

Yra Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebono J. Dubiečio 1944 m. lapkričio 10 d. lenkiškai rašytas pasiaiškinimas Vilniaus arkivyskupui R. Jalbžikovskiui dėl vikaro Pranciškaus Bobnio skundo (MAB 318-18556; tik byloje to skundo nėra). Pasak vikaro, klebonas uždelsė bažnyčios remontą, brangiai ima už žmonių laidojimus ir apskritai blogai atlieka pareigas. Savo ruožtu klebonas pusaštunto puslapio rašte nurodo vikaro aplaidumą, neklusnumą, prašo iškelti iš šios bažnyčios ir atsisako su juo kartu dirbti. Vikaras girtuokliauja ir turi kitų ydingų įpročių. J. Dubietis remiasi įvairiais kanonų straipsniais. Kun. P. Bobnis dažnai vėluoja į pamaldas, pažeidžia liturginių drabužių spalvas, nesilaiko atitinkamų dienų pamaldoms nustatytos tvarkos, atsisako žmones laidoti veltui, nežinia kur būna, kai reikia krikštyti kūdikius.

Toje pačioje Mokslų akademijos bibliotekoje (f. 268, b. 274) yra J. Dubiečio skundo vyskupui prieš kunigą P. Bobnį fragmentas be pradžios ir pabaigos – p. 5-8. Skundas rašytas kažkada 1945 m. Jame pakartotos vikaro ydos, išvardintos 1944 11 10 pasiaiškinime.

Per karą bažnyčiai gerokai nukentėjus, klebonas ėmėsi rinkliavų jai paremontuoti ir septyniems altoriams pataisyti. Kun. Bobnis atsisakė bent kiek padėti. P. Bobnis tingi mokyti vaikus ir nepadeda rengti juos pirmajai išpažinčiai ir komunijai. 1943-44 mokslo metais katechete mokykloje Antakalnio g. 29 klebonas buvo priverstas pasamdyti vienuolę vizitietę, nors katechetu kurija ten buvo paskyrusi Bobnį; pats klebonas dėstė tikybą mokykloje Nr. 15. Kun. Bobnis tingi klausyti išpažinčių: pasėdėjęs klausykloje kelias minutes, išeina. Nesiruošia pamokslams, todėl jie būna chaotiški ir be turinio. Nenori kalėdoti, nors žmonės prašo juos aplankyti ir pašventinti butus. Atsisako vesti procesijas į Kalvarijas. Š. m. kovo mėn. lydėdamas numirėlį į kapus iš Batoro kelio (*Trakt Batorego*), susipyko su velionio giminėmis, nes atsisakė karstą lydėti apgyventomis gatvėmis, o ne dykvietėmis ir per kalnus, kur buvo šiek tiek arčiau; kunigas paliko procesiją ir parėjo namo. Dar daugiau, vilkėdamas katalikiškais liturginiais drabužiais, Bobnis iki evangelikų kapinių vartų lydėjo numirėlį evangeliką (o gal ir kapinėse buvo?), ko neleidžia katalikų bažnyčios teisė.

Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas J. Dubietis 1945 m. vasario 20 d. pranešė arkivyskupui M. Reiniui, kad vasario 19 d. mirė buvęs Kazitiškio klebonas Vincas Bobinas, gyvenęs pas Mykolą Vaišnių Šilo g. 5 (MAB 318-3129); V. Bobinas ir J. Dubietis kartu baigę kunigų seminariją.

Vilniaus arkivyskupijos apaštališkasis administratorius M. Reinys 1945 m. rugpjūčio 25 d. parašė J. Dubiečiui, jog nusilpus kun. Jono Živickio (*Żywicki*) sveikatai, jis nori patenkinti to kunigo antrąjį prašymą ir pavesti J. Dubiečiui Vilniaus Viešpaties Jėzaus (Trinitorių) bažnyčios administravimą (bažnyčia lotyniškai pavadinta *SS Salvatoris* = Švč. Išganytojo). Dalyvaujant dekanui, bažnyčios inventorių reikėtų perimti nuo rugsėjo 1 d. (MAB 318-26768).

Kai kurių Vilniaus bažnyčių būklė

Vilniaus miesto vyriausiojo architekto įgaliotinis 1945 m. rugpjūčio 29 d. apžiūrėjo Šv. Petro ir Povilo bažnyčios patalpą, kurią privalėjo atlaisvinti bažnyčios tarnautojas Hermanas, turėjęs labai gerą butą Antakalnio g. 4-2. Patalpa buvo užversta visokiu šlamštu. Klebonui J. Dubiečiui pasiūlyta pasekti, kad pil. Hermanas kuo greičiau išsikraustytų iš architektūros paminklo patalpų ir apie tai pranešti vyr. architekto valdybai (Vilniaus m. vyriausiasis archtektas – Vladislovas Mikučianis; MAB 268-275).

Architektūros reikalų valdyba prie LTSR Liaudies komisarų tarybos 1945 m. spalio 3 d. raštu pranešė Vilniaus kurijai, jog komisija, apžiūrėjusi Šv. Petro ir Povilo bažnyčią, nustatė, kad ji buvo ir tebėra netinkamoje globoje (MAB 318-26768). Stogo skliautų mediniai skersbalkiai 1940 m. nupjauti, dėl ko yra didelis pavojus įgriūti stogui. Tokį žalingą darbą atlikęs dabartinis bažnyčios zakristijonas Hermanas; skersbalkius jis sukūrenęs bažnyčios koridoriuje įsirengtam buteliui apšildyti. Koridorius jungiasi su bažnyčios sale. Kadangi bažnyčia yra ypatingai aukštos meninės vertės, tai jokiu būdu negalima joje įrengti gyvenamą patalpą. Be to, dviejose bažnyčios mūro koplyčiose įrengti zakristijono sandėliai ir net tvartai. Todėl Architektūros paminklų apsaugos skyrius prašo kuriją nedelsiant imtis priemonių netvarkai pašalinti.

Kurija šio rašto nuorašą spalio 10 d. nusiuntė bažnyčios klebonui. J. Dubietis kurijai pasiaiškino lapkričio 8 d.: faktai visiškai atitinką tiesą, tačiau tai įvyko dar klebonaujant a. a. kun. T. Zavadzkiui. Jis, Dubietis, savo reikalavimų anksčiau negalėjęs įvykdyti, ir tik Architektūros reikalų valdybos autoritetinga komisija privertė Hermaną išvalyti koplyčias, o koridorių klebonas dabar laikąs savo žinioje, jį užrakinęs. Remdamasi ARV raštu, kurija lapkričio 14 d. įsakė klebonui zakristijoną Hermaną tuoj pat atleisti iš pareigų, iš anksto išmokėjus jam pusės mėnesio atlyginimą.

Vilniaus arkivyskupijos apaštališkojo administratoriaus Mečislovo Reinio 1945 m. lapkričio 23 d. potvarkiu buvo sudaryta komisija patikrinti ir įvertinti karo metais Vilniaus miesto bažnyčioms ir koplyčioms padarytus nuostolius. Į komisją paskirti: Vilniaus miesto dekanas, Bernardinų bažnyčios klebonas kun. kanauninkas Janas Kretovičius, Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas Juozas Dubietis ir Šv. Mikalojaus bažnyčios klebonas Stasys Valiukėnas. Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštyne yra kelių bažnyčių apžiūros protokolai. Šių istorinių dokumentų informacija įdomi to meto mūsų sostinės bažnyčių būklei suvokti.

1946 m. sausio 18 d. komisija nustatė Šv. Teresės bažnyčios ir Aušros vartų koplyčios pakenkimus 1944 m. ir 1945 m. (MAB 318-18304). Bažnyčios skardinis stogas skylėtas, keliose vietose sviedinių pramuštas, o koplyčios stogas sudegęs. Varpinės stogas irgi sunaikintas, o mūras apgadintas. Šventovių langai su rėmais išlėkė du kartus. Dingo dvi taurės ir keli paprasti kilimai. Paimti du varpai. Parapijos ir karmelitų vienuolyno bibliotekos fisharmonija buvo paskolinta miestui ir sudegė. Bažnyčios viduje smarkiai nukentėjo paveikslai, tarp jų ir freskos. Paimtas archyvas (matyt, jį paėmė jau bolševikų valdžia. – V. Č.).

Pasak apžiūros protokolo, bažnyčios stogo skylės užtaisytos, padaryti nauji koplyčios stogo surišimai, o stogas iš dalies uždengtas. Dalis langų įstiklinta, o kiti uždengti fanera. Šiek tiek paremontuoti vargonai. Tačiau remontuoti varpinę šiuo metu neįmanoma. Metrikų knygos vedamos. Bažnyčios būklę visapusiškai ištyrė ir savo išvadą pateikė architektų komisija.

Vizitiečių bažnyčią komisija apžiūrėjo 1946 m. sausio 21 d. Anot per karą bažnyčiai padarytos žalos akto (MAB 318-15609), visi šventovės langai išbyrėję, o kupolo stogas keliose vietose 1944 m. sviedinių pramuštas. Langai buvo įstiklinti, bet per traukinio sprogimą geležinkelio stotyje 1945 m. vėl sužaloti ir dabar iš dalies uždengti fanera. Didžiulė anga kupolo stoge uždengta, o mūras pataisytas. Bažnyčios turtas liko sveikas.

Bažnyčios rektorius tuo metu buvo kun. Juozapas Zavadzkis, rengęsis visam laikui išvykti į Lenkiją. Kurija 1946 m. kovo 23 d. prašė Lenkų evakuacijos komisijos įgaliotinio atidėti J. Zavadzkio išvažiavimo terminą, nes kunigas reikalingas pastoraciniam darbui Vilniuje. Kunigo išvažiavimo data tikriausiai buvo nukelta pusmečiui, nes kitas Vizitiečių bažnyčios klebonas Bronislovas Jelenskis joje pradėjo dirbti 1946 m. spalio 24 d.

Tęsinys kitame numeryje

Minint pedagogo, literatūrologo ir publicisto Viktoro Aleknos 100-ąsias gimimo metines

Prof. dr. Vytas URBONAS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 2

Tuo laikotarpiu viena po kitos pasirodė ir kitokios tematikos Viktoro Aleknos knygos. 1996 m. išėjo monografija „Nepriklausomybės akto signataras kun. Alfonsas Petrulis“, 1997 m. – eilėraščių, parašytų 1935–1995 m., rinkinys „Pilkų dienų žingsneliai“. 1999 m. skaitytojams buvo pateiktas gana didelės apimties V. Aleknos dokumentinis veikalas „Ūžė žalia giria“ – pasakojimai apie sovietinės valdžios prievartą ir Širvintų rajono apylinkių partizanų kovas 1940–1953 m., 2000 m. – vienos šeimos pasaka „Ąžuolas“: iš tikrųjų tai autoriaus gimtinės istorija nuo 1854 m. iki 2000 m. su įspūdingais liudijimais apie Lietuvos žmonių gyvenimą reikšmingų visuomeninių pokyčių metais. Autorius ir save kildina iš ąžuolo šaknų, Aleknų dinastijos, kuri prasidėjo beveik prieš pusantro šimtmečio ir dabar dar gyvuoja, ąžuolais puošdama Lietuvos žemę. 2002 m. pasirodė net trys Viktoro Aleknos knygos: eilėraščių rinkinys „Saulėlydis“, tremtyje praleistų 12 metų atsiminimų, apmąstymų rinktinė „Oi, ta Vorkuta“ ir Nepriklausomoje Lietuvoje Vytauto Didžiojo universitete 1926–1940 m. veikusio studentų ateitininkų sąjungos klubo istorija „Vytauto klubas“, kurioje pateiktos ir jo narių biografijos.

2005 m. sulaukęs garbingo 90-mečio, Viktoras Alekna parengė ir 2006 m. išleido nemažos apimties straipsnių rinkinį „Akimirkos“ – kaip literatūros tyrinėtojo, rašytojo, žurnalisto, publicisto, pedagogo kūrybinę ataskaitą už 2005-uosius metus. Šioje knygoje pateikti autoriaus straipsniai ir kiti rašiniai, spausdinti 2005 m. įvairiuose laikraščiuose bei žurnaluose. Rašinių turinys labai įvairus: nuo lietuvių kalbos reikalų, istorijos vingių iki pokalbių literatūrinėmis temomis; yra ir keletas eilėraščių bei autobiografinių duomenų, prisimintos svarbiausios gyvenimo sukaktys. 2008 m. pasirodė ir antroji V. Aleknos publicistinių rašinių knyga „Akimirkos 2“, tiesa, parengta ir išleista jau ne paties autoriaus (jis mirė tų metų pradžioje), bet jo žmonos Leoncijos Aleknienės, talkinant vaikams, vaikaičiams ir jų šeimoms, jų pastangomis ir lėšomis. Knygoje sudėti Viktoro Aleknos rašiniai, paskelbti 2006 m. įvairiuose periodiniuose leidiniuose, taip pat niekur nespausdinta kronikinė apybraiža „Mano gyvenimo sukaktys 2006“, du jo parašyti, bet neišspausdinti rašiniai bei du eilėraščiai (visų rašinių bendra apimtis gana įspūdinga – 222 puslapiai). Daugiausia straipsnių skirta einamojo momento visuomenės ir politikos aktualijoms, kultūros, moralės, lietuvių kalbos ugdymo temoms.

Beje, per visą savo gyvenimą V. Alekna nesiskyrė ir su grožine kūryba. Eilėraščius pradėjęs rašyti Raseinių gimnazijos suole, jis juos teberašė bei spausdino ir paskutiniaisiais gyvenimo metais. 2007 m. išėjo jau trečioji jo poezijos knyga – eilėraščių rinkinys „Beržų šešėlyje“. Jau po mirties, 2009 m. pasirodė paskutinė V. Aleknos parašyta knyga „Raseinių gimnazija (1919–1949)“ – Raseinių gimnazijos, kurioje jis mokėsi 1926–1933 m., istorija. Naudodamasis Pedagogų tarybos protokolais, kiekvienų metų mokinių sąrašais, visokiais mokyklos gyvenimo atgarsiais, pasirodžiusiais to meto spaudoje, moksleivių sienlaikraščiais, buvusių gimnazistų prisiminimais, autorius nuosekliai aprašo gimnazijos kasdienybės, vidaus gyvenimo ir išorės įvykius bei faktus per visus mokslo metus, pradedant 1919–1920 ir baigiant 1948–1949 mokslo metais. Stengiamasi viską, kas vyksta gimnazijoje, parodyti objektyviai, nešališkai, nieko nepagražinant, nenutylint. Knyga apie Raseinių gimnaziją, parašyta įgudusio literatūrologo Viktoro Aleknos, ilgus metus dirbusio pedagoginį darbą įvairiose mokyklose, gali būti įdomi ir naudinga ir kitų

Lietuvos žurnalistų draugijos Stasio Lozoraičio premijos įteikimas Viktorui Aleknai Vilniaus rotušėje 2003 11 06. Iš dešinės: Viktoras Alekna, Gražina Petrošienė ir Juozas Vercinkevičius. Algimanto Žižiūno nuotr.

Lietuvos regionų gimnazijų mokytojams bei buvusiems mokiniams, taip pat visiems, rašantiems konkrečios gimnazijos ar vidurinės mokyklos istoriją.

Kovo 19-ąją minėdami pedagogo, literatūrologo, publicisto Viktoro Aleknos gimimo 100-ąsias metines, su nuoširdžia pagarba prisimename per sunkius ir ilgus beveik 93-ejus gyvenimo metus nuveiktus didžiulius jo darbus. Tam tikru mastu jie jau pripažinti ir buvo įvertinti. 1997 m. Lietuvos mokyklos 600 metų proga V. Aleknai įteiktas padėkos raštas už ilgametį pedagoginį ir metodinį darbą. 1999 m. jis apdovanotas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos žymeniu „Už nuopelnus Lietuvai“. 2000 m. jam suteiktas Širvintų rajono garbės piliečio vardas. 2002 m. už knygą „Vytauto klubas“, ankstesnių metų kūrybą ir publikacijas periodinėje spaudoje Viktorui Aleknai įteikta Lietuvos žurnalistų draugijos įsteigta Stasio Lozoraičio žurnalistinė premija „Kelyje į Vilties Prezidento Lietuvą“, o 2006 m. už nuopelnus Lietuvai jis apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

Pabaiga

Nekrologas

Viso gyvenimo šūkis: „Viską Lietuvai!“

Sulaukęs 95-erių išėjo bene paskutinis santarietis Kurtas Vėlius

Vytautas KALTENIS, Vilnius

Kurtas Vėlius Vilniuje, 2000 m. rugpjūtis / Vytauto Klatenio nuotr.

Atsisveikinome su Mažosios Lietuvos išeivijos mažlietuvių veikėju, Čikagos lietuvių liuteronų „Tėviškės“ parapijos vienu steigėjų, Lietuvos liuteronų bažnyčios Konsistorijos garbės nariu, verslininku Kurtu Vėliumi (*1920 03 08 Stankiškiuose, Kintų seniūnijoje, Šilutės apskrityje – †2015 03 04 Čikagoje, palaidotas JAV Lietuvių tautinėse kapinėse).

Kurtas Vėlius nuo 14 metų buvo Mažosios Lietuvos lietuvių jaunimo draugijų sąjungos „Santara“ narys, nuo šešiolikos – „Santaros“ Stankiškių skyriaus pirmininkas. Sportininkas, net porą kartų laimėjęs Šilutės apskrities 1500 metrų bėgimo varžybose. Vadovavosi santariečių priesakais: „Stiprink savo kūną, protą ir valią; būk drausmingas, tvarkingas ir švarus.“ O svarbiausias jų šūkis – „Viską Lietuvai!“ – tapo Kurto Vėliaus viso gyvenimo šūkiu,

Prie „Santaros“ ištakų buvo Vydūnas, Adomas Brakas, Jonas Aušra, Ieva Simonaitytė, kai praėjusio amžiaus pradžioje įsigalėjo tautinis sąjūdis, siekęs tautos susijungimo į vieną valstybę. Vėliau, kai nuo 4 dešimtmečio vidurio svarbiausias santariečių uždavinys buvo suartėti su Didžiosios Lietuvos jaunalietuviais, prie jos vairo stojo Martynas Gelžinis, Fricas Šlenteris, Jurgis Reisgys ir kiti.

Hitlerinei Vokietijai okupavus Klaipėdos kraštą Kurtas Vėlius dėl lietuviškos veiklos 1939 m. nacių buvo suimtas ir kalintas. Paleistas į laisvę priėmė Lietuvos pilietybę ir išvyko į Kauną. Čia dirbo geležinkelio stoties pašte ir mokėsi suaugusiųjų gimnazijoje. Atėjus bolševikams, pasitraukė į Vokietiją. Gyveno Tiuringijoje, vežiojo ir krovė pašto siuntinius. Frontui artėjant pas jį iš Rusnės atvyko motina Anė Plėvytė-Vėlienė, iš Šiaulių – brolis Alfredas (diplomuotas pedagogas, studijavęs teologiją ir kalbas Ciuricho ir Vytauto Didžiojo universitetuose). Visi trys patraukė toliau į Vakarus. Penkeri metai Hanau pabėgėlių, vadinamoje dipukų stovykloje (Displaced Person Camp). 1949 m. su broliu išvyko į Čikagą. „Brolis Čikagoje iš pradžių dirbo šlavėju, nors turėjo dvi profesijas ir kalbėjo angliškai, – vėliau prisimins K. Vėlius, – Aš irgi dirbau įvairų darbą, kol gavau braižytojo vietą.“ Motinai dar dvejus metus nedavė leidimo dėl sveikatos.

Baigęs nekilnojamojo turto prekybos mokyklą, pradėjo savo verslą. Buvo Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos Čikagoje vienas steigėjų ir vadovų. Mažlietuviai kas sekmadienį susitinka savo parapijos bažnyčioje, bet susieina ir dar keletą kartų per metus. Mini Sausio 15-ąją – Klaipėdos krašto prisijungimo prie Lietuvos valstybės dieną, labai iškilmingai, drauge su visais lietuviais, Vasario 16-ąją ir Kovo 11-ąją. Prieš Gavėnią surengia Šiupinio šventę, kokią klaipėdiškiai rengdavo iki Antrojo pasaulinio karo. Į Šiupinį susirinkdavo 200 ir daugiau žmonių, vėliau – šimtas ar bent pusšimtis. Velionis man yra pasakojęs, kaip jis, senos bažnyčios salėje pasikeisdamas su mokytoju Martynu Purvinu, lipo ant plytos ir ilgu samčiu, kaip irklu, maišė šiupinį didžiuliame katile, kad košė – pupelės, pupos, žirniai, kanapės, bulvės, morkos – neprisviltų. Šiupinio maišytojas – viena garbingiausių pareigų. Į jo lėkštę įspraudžiama pati įspūdingiausia kiaulės uodega ar kojos –privalomas šventės patiekalo ingredientas. Rengiamos loterijos. Pelnas – Lietuvos laisvinimui, dabar – lavinimui, lietuvybės palaikymui. Draugija remia Karaliaučiaus lietuvių moksleivius ir mokytojus, folkloro ansamblius, moksleivių poilsio stovyklas, kitus tautinius renginius.

Lietuvoje K. Vėlius labiau žinomas kaip Mažosios Lietuvos fondo (MLF) vienas pirmųjų vadovų, mecenatas. MLF Lietuvoje išleido dešimtis knygų apie Mažosios Lietuvos istoriją, etnografiją, kalbą, dvasinę kultūrą ir politinius siekius, padėjo išleisti Vydūno raštus, sutvarkyti Bitėnų-Rambyno memorialines kapines, pastatyti paminklą Priekulėje Ievai Simonaitytei ir Šilutėje – 1923 metų Klaipėdos krašto sukilėliams pagerbti. Suteiktos Vydūno premijos Domui Kaunui, Danutei Petrauskaitei, Albertui Juškai, Audronei Kaukienei, Martynui ir Marijai Purvinams; Liudviko Martyno Rėzos – Klaipėdos universiteto magistrantams. Svarbiausias 2000 –2009 metais MLF remtas leidinys – keturtomė Mažosios Lietuvos enciklopedija, kurios pagrindu 2014 metais išleistas Mažosios Lietuvos žinynas anglų kalba. Šį Žinyną ketinama išleisti dar lietuvių, vokiečių ir rusų kalbomis.

Velionis Kurtas Vėlius asmeniškai pasirūpino, kad Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vilniaus, Klaipėdos universitetų mokslinės, Istorijos instituto bibliotekos turėtų mažlietuvių išeivijos leidinius ir periodikos rnkinius. Jis padėjo sukaupti Klaipėdos universiteto Evangeliškosios teologijos centro biblioteką, padovanojo kompiuterinės technikos. Be to, jis kuravo Mikelio Kūjaus fondą, remiantį teologijos studentus.

Atkūrus Nepriklausomą Lietuvą dažnai lankėsi uostamiestyje ir sostinėje, dalyvavo Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ susiėjimuose, prisidėjo prie pamario evangelikų liuteronų bažnyčių restauravimo, Palangos bažnyčios statybos.

Vėliai – sena lietuvių giminė, gyvenusi anapus Nemuno Rūkštynkrantėje – prie Gilijos ir Skirvytės upių. Prieš keliolika metų dar nebuvo užverstas cementinis šulinys – vienintelis Vėlių tėviškės ženklas. Seneliai Jonas ir Elskė Vėliai turėjo tris sūnus ir dvi dukteris, vertėsi medienos apdirbimu, laikė namus ir parduotuvę Rusnėje. Dabar kaimo teritoriją nuo Rusnės skiria valstybės siena. Sakydavo, jei atgautų Vėlių tėviškę, atkurtų lietuvininkų sodybą, tokį Mažosios Lietuvos bičiulių centrą, propaguojantį tai, kas siejo ir sieja lietuvius visada ir visur.

Tėvas Mikas Vėlius (1886 09 29–1942 11 06, nukankintas nacių) giedojo Rusnės bažnyčios chore ir grojo triūba. Vedė Stankiškių laukininko Dovo Plėvės ir Ėvės Puplesytės dukterį Anę (1887–1984). Rusnės ir Kintų parapijų lietuvininkai turėjo vieną bendrą surinkimą, tad vedybos tarp surinkimininkų nebuvo retos. Per Pirmąjį pasaulinį karą sužeistas, tapo invalidu. Abu tėvai buvo susipratę lietuviai. Dalyvavo Martyno Anyso 1919 metais įsteigtos lietuvių kultūros draugijos „Rūta“ veikloje. Mama prisimindavo Vydūną, kuris, jai lankant Stankiškių liaudies mokyklą, kartais atvažiuodavo iš Kintų pavaduoti jų mokytojo.

Pats Kurtas Vėlius šeimos nesukūrė. Rėmė brolį kunigą Alfreda šeimą. Sudarė sąlygas broliui išversti į lietuvių kalbą Bibliją, kurios išėjo trys leidimai. Pirmasis leidimas Brokfielde (Ilinojaus valstija, JAV) 1988 metais. Pats išleido autobiografinę knygą „Dvyliktoji diena“, Kaunas, 2002.

Pagerbtas talentingas fotomenininkas

Virginija GENIENĖ, Vilnius

2014 m. lapkričio 14 d. Vilniaus rotušėje vykusiame Lietuvos fotomenininkų sąjungos 45-mečiui skirtame renginyje už didelius nuopelnus garsinant fotografijos meną Lietuvos fotomenininkų sąjunga fotomenininkui Algimantui Žižiūnui suteikė garbės nario vardą ir įteikė diplomą.

2015 m. sausio 10 d. atšventusį 75-erių metų jubiliejų fotomenininką pasveikino Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkės pavaduotoja Irena Degutienė.

Iš tiesų, per daugiau nei 40 kūrybinės veiklos metų jis daug nuveikė dirbdamas profesionalų ir visuomeninį darbą kaip žurnalistas, profesionalus fotografas, pedagogas, kraštotyrininkas.

Menininkas yra laimėjęs du aukso medalius sąjunginėse parodose ir vieną sidabro tarptautinėje fotoparodoje „Žena-88“ (*Moteris-88*) Čekoslovakijoje bei turi per 50 kitų apdovanojimų.

2006 m. spalio 23 d. Vengrų ambasados Lietuvoje kartu su kitais 10 Vėlinių įvykių dalyvių buvo apdovanotas Padėkos raštu už dalyvavimą 1956 m. revoliucijoje ir laisvės kovose Vengrijos sukilimo 50-ųjų metinių proga, kadangi buvo dalyvis 1956 m. Kauno Vėlinių įvykių, siejamų su Vengrijos sukilimu.

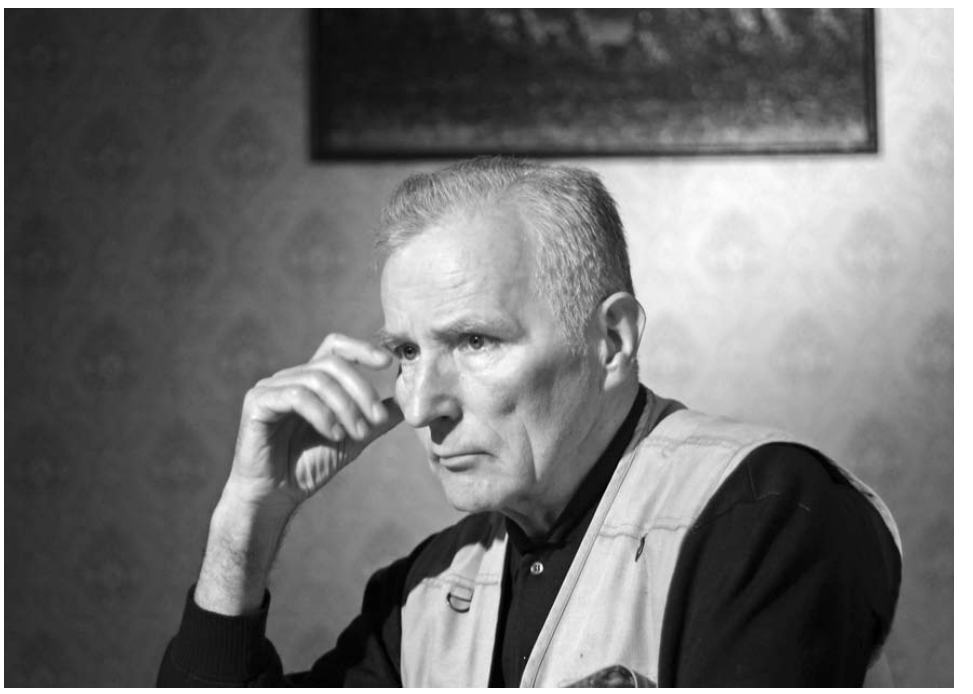

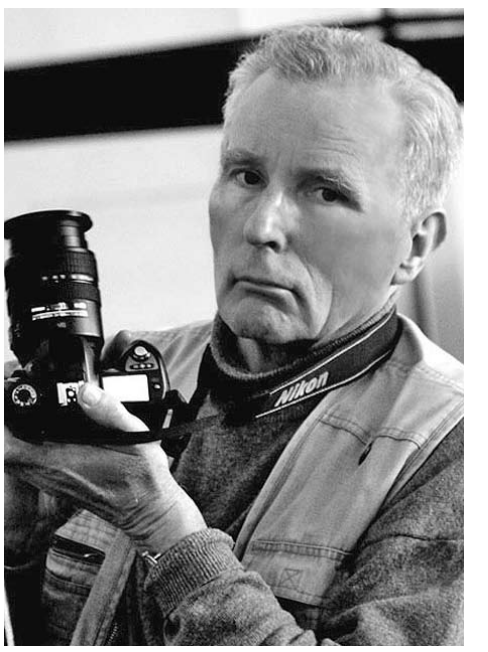

Algimantas Žižiūnas

Fotografijos meistro objektyvas fiksavo įvairias temas - gamtą, įvykius, žmones: „Anykščiai ir anykštėnai“ (1963); „Žurnalistai“ (1965); „Lietuvos gamta“ (1958); „Akimirkos“ (1965); „O, muzika!“ (1969); „Rankos“ (1970); „Anciškis – Lietuvos vidurys“ (1970); „Kolos pusiasalyje“ (1974); „Veidai ir mintys“ (1977); „Mano vizijų moterys“ (1977); „Prie jūrų marių“ (1978); „Ten, kur Uralas, Sibiras“ (1972–1987); „Turkmėnija“ (1989); „Rašytojai“ (1970); „Dailininkai“ (1970); „Muzikai“ (1970); „Mokslininkai“ (1970); „Teatralai“ (1970); „Visuomenės veikėjai“ (1970).

Surengta per trisdešimt ciklo „Veidai ir mintys“ fotoparodų Lietuvoje ir užsienyje. Tai Lietuvos žinomų žmonių ir svečių portretai. Fotografo prašomi, portretuojamieji šalia portreto užrašydavo credo apie savo profesiją, kūrybą, gyvenimą. Intensyviai dirbdamas, autorius sukaupė per 1500 fotolakštų. Ši kolekcija yra įrašyta į agentūros „Factum“ Lietuvos rekordų knygą, išleistą 2003 metais. Viena žymiausių temų – „Senovinės kupiškėnų vestuvės“.

Personalinės parodos įvyko :

• Kultūros namai, Mončegorskas, Rusija, 1974
• Žurnalistų sąjunga, Sverdlovskas, Rusija, 1980
• Universitetas, Vilnius, 1982
• Lietuvos televizija, Vilnius, 1983
• Lietuvos televizija, Vilnius, 1986
• Respublikinė biblioteka, Vilnius, 1983
• Centrinė biblioteka, Šilutė, 1983
• Kultūros namai, Krasnojarskas, Rusija, 1983
• Respublikinė biblioteka, Vilnius, 1984
• Kultūros rūmai, Anykščiai, 1985
• kino teatras Kosmosas, Sverdlovskas, Rusija, 1986
• kino teatras Kosmosas, Sverdlovskas, Rusija, 1987
• Respublikinis kino centras, Vilnius, 1987
• Švietimo ir mokslo namai, Ašchabadas, Turkmėnija, 1989
• „Lietuvos rašytojai“, Pedagoginis institutas, Vilnius, 1990
• Kultūros centras, Sumai, Ukraina, 1991
• Mokytojų namai, Vilnius, 1999
• „Anciškis – Lietuvos vidurys“, Kraštotyros muziejus, Panevėžys, 2000
• „Veidai ir mintys“, Meno darbuotojų rūmai, Vilnius, 1987
• „Veidai ir mintys“, Meno darbuotojų rūmai, Vilnius, 1988
• „Veidai ir mintys“, Fotografijos galerija, Vilnius, 1990
• „Veidai ir mintys“, teatras Vaidila, Vilnius, 1995
• „Veidai ir mintys“, Rotušė, Vilnius, 1998
• „Veidai ir mintys“, Maironio literatūros muziejus, Kaunas, 1999
• „Veidai ir mintys“, Vilniaus fotografijos galerija, Vilnius, 2000
• „Veidai ir mintys“, fotografijos galerija Prospektas, Vilnius, 2001
• „Veidai ir mintys“, G. Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, Panevėžys, 2002
• „Veidai ir mintys“, Biržų krašto Sėlos muziejus, Biržai, 2003
• „Veidai ir mintys“, Pakruojis, J. Paukštelio viešoji biblioteka ir Švietimo skyrius, 2003
• „Veidai ir mintys“, fotografijos galerija Prospektas, Vilnius, 2005

Grupinės parodos:

• „Darbas – žmogaus sparnai“, Maskva, Rusija, 1984
• Mokslininkų namai, Maskva, Rusija, 1989
• „Sąjūdis“, Miesto salė, Vespremas, Vengrija, 1989
• Parodų galerija, Berlynas, Vokietija, 1990
• Alex galerija, Vašingtonas, JAV, 1990
• „Sąjūdis“, Det Norske Teateret, Deichmanske Bibliotek, Oslas, Norvegija, 1991
• „Sausio įvykiai Lietuvoje“: Klub kultury filmowej, Zeliona Gura, Lenkija, 1991; Miesto parodų salė, Bratislava, Slovakija, 1991; Pasaulio taikos kongresas, Roma, Italija, 1991; Politinių kalinių rūmai, Budapeštas, Vengrija, 1991; Kultur–buset salė, Stokholmas, Švedija, 1991; Universitetas, Tiūbungenas, Vokietija, 1991.

Fotografijos kolekcijose:

• Bibliografija. Lietuvos fotografija (Vilnius, 1971, 1974, 1978, 1981, 1986, 1987)
• Fotografen aus der UdSSR (Baden Badenas, 1982)
• Fotojarbuch International (Leipcigas 1982)
• Fotografijos muziejus, Šiauliai
• Fotogrfija v strukture massovoj komunikacii (Vilnius, 1986)
• International Center of Photography. Encyclopedia of Photography (Niujorkas, 1984)
• Lietuvos dailės muziejus, Vilnius
• Lietuvos fotografija: vakar ir šiandien (Vilnius, 1997, 1998, 1999, 2001, 2002, 2003 ir t. t.)
• Lietuvos fotomenininkų sąjunga, Vilnius
• Lietuva laisva (Vilnius, 2000)
• Lietuvos laisvės sąjūdis (Vilnius, 1998)
• Lietuvos muzikos, teatro ir kino muziejus, Vilnius
• Lietuva. Praeitis, kultūra, dabartis (Vilnius, 1999)
• Lietuvos valstybės archyvo Vaizdo ir garso dokumentų skyrius (daugiau kaip 250 000 vnt. fotografijų ir negatyvų), Vilnius
• Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, Vilnius
• Ōīņī Photo (Maskva, 1974)

Menininkas kūrė ir grožinę literatūrą: rašė eiles, apsakymus, fotonoveles. Nemažai kūrinių yra parašęs vaikams, o poema „Eketės paslaptys“, iliustruota dailininkės Serenos Pečiūnaitytės, 2005 m. išėjo atskira knygele. Savo kūrinius skelbė vaikų žurnale „Bitutė“ ir laikraštėlyje „Kregždutė“. Kaip literatūros vaikams autorius priimtas į Lietuvos nepriklausomų rašytojų sąjungos narius.

A. Žižiūno nuotraukomis iliustruota nemaža Lietuvos istorinių, literatūrinių bei enciklopedinių leidinių. Jo fotografuotų rašytojų portretai panaudojami leidžiant lietuvių autorių knygas Lietuvoje bei kitose šalyse.

Fotomenininkas aktyviai bendradarbiavo su Invalidų draugijos kultūrinių renginių aktyvu: padėdavo parengti draugijos rengiamas neįgaliųjų fotomeno parodas, jas komentavo ir vertino, padėjo nustatyti nugalėtojus bei skaitė paskaitas neįgaliųjų seminaruose.

Beveik dešimtmetį jis bendravo su Anciškio (Kėdainių r.), iš kurio yra kilę jo tėvai ir seneliai, pradinės mokyklos moksleiviais. Paskelbęs metų temą, rengė jiems piešimo konkursus, kurių rezultatus skelbė per Porciunkulės atlaidus, apdovanodamas vaikus piešimo reikmenimis, vertingomis knygomis, albumais ir paties įrėmintomis savo darytomis meninėmis Anciškio nuotraukomis.

Šio miestelio vaikams menininkas rengė mažas vietovės tyrinėjimo ir senienų rinkimo ekspedicijas, mokė pažinti gimtąsias vietas, žinoti jų istoriją, gamtą ir visa tai saugoti bei vertinti. Taip pat kartu su Ramygalos ir Vadoklių vidurinėmis mokyklomis Anciškyje rengė literatūrinius poezijos pavasarėlius, į kuriuos pasikviesdavo ir Lietuvos rašytojus. Taip pat rėmė šio miestelio gyventojus surinkta labdara.

Ši talentingo ir pilietiško žmogaus veikla jau įvardijama būtuoju laiku, nes jis vis dar sunkiai atsigauna po klastingos ligos.

Signataro D. Malinausko premija įteikta tautininkui G. Songailai

Kovo 8 d. 10 val. Vilniuje, Šv. Mikalojaus bažnyčioje, politikui ir visuomenės veikėjui, buvusiam Sąjūdžio Iniciatyvinės grupės ir Lietuvos Respublikos Seimo nariui, tautininkui Gintarui Songailai buvo įteikta šių metų Vasario 16-osios Nepriklausomybės akto signataro Donato Malinausko premija. Garbingą apdovanojimą G. Songailai įteikė signataro D. Malinausko giminaitis Viktoras Jencius-Butautas ir Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius.

Vienas iš šio apdovanojimo įteikimo motyvų – Gintaro Songailos veikla 2008-2012 m. kadencijos Seime, ginant konstitucinį lietuvių kalbos statusą. Ši premija skiriama asmeniui, kuris yra prisidėjęs prie Lietuvos nepriklausomybės stiprinimo, laisvės idėjų platinimo, valstybės istorijos garsinimo bei žmonių gerovės kėlimo ir kuriam yra artimos Donato Malinausko puoselėtos vertybės.

G. Songaila, dar medicinos studijų laikais aktyviai įsitraukęs į nepriklausomą paminklosaugos ir etnografinį judėjimą, tapo vienu iš Sąjūdžio organizatorių. Atkūrus Lietuvos Respublikoje jis tęsė politinę veiklą ir daug nusipelnė organizuodamas valstybinės Rytų Lietuvos komisijos veiklą (ši veikla sutrukdė to meto komunistinei nomenklatūrai įsteigti rytų Lietuvoje SSSR autonominį darinį). Tapęs Rytų Lietuvos televizijos, o netrukus ir ilgamečiu Baltijos TV vadovu, jis daug nuveikė, kuriant nepriklausomos žiniasklaidos teisės aktus ir jos savitvarkos sistemą. Grįžęs į politiką ir tapęs vienu iš aktyviausių 2008-2012m. kadencijos Seimo narių, sprendžiant opius teisinius, ekonominius ir socialinius šalies uždavinius, jis ypač pasižymėjo, gindamas valstybinės kalbos statusą, nacionalinę kultūrą, lituanistinį švietimą. Kartu su bendražygiais 2011m. atkūręs Tautininkų Sąjungą, jis siekia tęsti vertybinių ir konstitucinių tautinio valstybingumo principų politikos tradiciją

2012 m. šia premija buvo apdovanoti monsinjoras Alfonsas Svarinskas ir istorijos laikraščio „Voruta“ steigėjas ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius. 2013 m. premija įteikta „Vilnijos“ draugijos pirmininkui habil. dr. Kazimierui Garšvai. 2014 m. šis garbingas apdovanojimas atiteko visuomenininkei, etninės kultūros ir tautinių vertybių puoselėtojai Nijolei Balčiūnienei.

Šią premiją nuo 2012 metų kasmet skiria Donato Malinausko fondas. D. Malinausko fondą 2012 metų pradžioje įsteigė D. Malinausko giminaitis chirurgas, rokiškėnas V. Jencius-Butautas ir D. Malinausko vaikaitis Tadas Stomma gyvenantis JAV.

Šaltinis: www.alkas.lt
Jono Vaiškūno nuotr.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Lietuvių etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis

Vilniuje 2015 m. kovo 22 d. paminėtos Kosto Kalinausko 151 mirties metines

Dr. Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius

2015 m. kovo 22 d. Vilniuje 151 mirties metinių proga valstybiniu lygmeniu pagerbtas nacionalinis Baltarusijos ir Lietuvos didvyris Kostas Kalinauskas.

Renginys prasidėjo tradicine eisena, kurią simboliškai galima pavadinti ir paskutiniu Kalinausko keliu. 1864 m. kovo 22 d. rusų okupantai išvedė Kostą Kalinauską iš kalėjimo, kuris tada buvo Šv. Ignoto g. 11, į paskutinę kelionę ir Lukiškių aikštėje nubaudė mirtimi. Tokiu būdu tikėtasi, kad pavyks sunaikinti tiek patį didvyrį, tiek ir atmintį apie jį. Tačiau jie suklydo, nes Kostas Kalinauskas išliko šimtmečius mūsų atmintyje. Tačiau, kas tai padarė, mes nežinome. Jų vardai nebuvo išsaugoti rašytiniuose šaltiniuose.

Šis renginys patvirtino, kad Kosto Kalinausko vardas labai svarbus Baltarusijos ir Lietuvos istorijoje. Žengti paskutiniu Kalinausko keliu nusprendė ne tik vilniečiai, bet ir svečiai iš užsienio: iš Minsko, Rygos, Varšuvos, Charkovo ir t.t. Jie dar kartą patvirtino sau ir pasauliui, kad laisvės troškimas negali būti sunaikintas.

Prie kryžiaus stovėjo karinė sargyba, kalbėjo Baltarusijos ir Lietuvos politikai bei visuomenės veikėjai. Krašto apsaugos ministerijos Garbės sargybos kuopa padėjo gėlių mūsų herojaus Kosto Kalinausko garbei. Tai buvo įrodymas, kad Kalinausko asmuo yra labai svarbus Lietuvos istorijoje ir kad Lietuva gerbia didvyrį.

Lietuvos politikai džiaugėsi, kad baltarusiai šį kartą norėjo paminėti šią šventę kartu. Jie ne vieną kartą pareiškė, kad turime bendrą istoriją ir bendras problemas, todėl mes, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečiai, turime susivienyti, kad būtume kartu taip, kaip ir prieš 150 metų, kai kartu nusprendėm ginti savo tėvynę ir žemę. Iš Lietuvos politikų ir visuomenės veikėjų taip pat kalbėjo Gintaras Songaila, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos narys Jonas Burokas.

Smagu, kad kasmet didėja ne tik dalyvių skaičius, bet ir plečiasi geografija. Šį kartą dalyvauti renginyje atvyko atstovai iš Latvijos jaunimo organizacijų. Tai dar kartą įrodo, kad mes ne tik turime bendrą istoriją, bet esame susieti dabartimi ir ateitimi: lietuviai, baltarusiai, latviai, ukrainiečiai šiandien turi būti kartu ir kartu privalo kurti ateitį. Ir belieka tikėtis, kad ateis kada nors laikas, kai Baltarusija bus Europoje ir ten ši šventė bus švenčiama valstybiniu lygmeniu.

Renginį organizavo ir atliko:

- Gudų kultūros draugija (pirmininkas Vasilijus Okunevič)
- Asociacija "Kryvija" (pirmininkas Dzmitry Karachun)
- Baltarusijos nacionalinė atmintis (pirmininkas Anatolijus Michnovec)
- Vilniaus baltarusių politinių kalinių ir tremtinių bendrija (pirmininkas Valentinas Stech)

Kartu su Lietuvos Respublikos Krašto Apsaugos Ministerija.

Organizatoriai dėkoja Vilnijos draugijai, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungai, Tautininkų Sąjungai už palaikymą šiame renginyje.

LDK pilečiai: habil. dr. Kazimieras Garšva, dr. Krišs Kopeiniks (Latvija), dr. Inga Kopeiniks (Latvija), Jonas Burokas (Lietuva), dr. Aleksandras Adamkavičius, Dmitrij Makarenko (Ukraina)

Kalba Gintaras Songaila

Kosto Kalinausko memorialinė lenta Šv. Ignoto g. 11

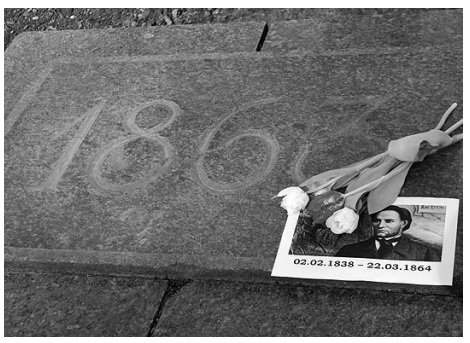

Minėjimo ir eisenos momentai

A. Guoga: „Šiandien Lietuvai labiausiai reikia pilietiškumo, pozityvaus mąstymo ir veržlumo“

Antanas Guoga - Europos Parlamento narys
(nuotraukos autorius - EP informacijos biuras Lietuvoje)

Praėjus 25 metams nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, esame demokratiškos, europietiškos šalies gyventojai. Turėtume džiaugtis, tačiau visuomenėje dažnai pasigirsta ir neigiamų šalies raidos vertinimų. Kaip Lietuvą šiandien mato Europos Parlamento narys, dirbantis ALDE (liberalų) politinėje grupėje Antanas Guoga, teiravosi žurnalistas **Vidmantas Gaižauskas**.

Taigi, kokia šiandien jums atrodo Lietuva?

Man šiandieninė Lietuva - šalis, kuria galime didžiuotis. Iš okupuotos, ekonomiškai nustekentos provincijos tapome šiuolaikiška valstybe, kurios balsas girdimas ir vertinamas tarptautinėje arenoje. Be abejo, yra problemų, kurias reikia spręsti, ypač ekonominių. Bet kas tų problemų neturi! Ko mums šiandien visiems labiausiai reikia, tai daugiau pozityvaus mąstymo, veržlumo ir nusiteikimo dirbti. Kiekvienas turime dėl savo šalies padaryti, ką galime. Ir Lietuva tikrai bus geresne šalimi visiems.

Dažnai Lietuvoje mes laukiame, kad valstybės reikalais pasirūpins valdžia, o plačioji visuomenė, paskendusi kasdieniuose reikaluose, apie šalies ateitį pagalvoja tik prieš rinkimus ar šventes.

Būti pilietiškai aktyviems yra nepaprastai svarbu. Aktyvūs piliečiai reiškia, kad valstybė tampa brandžia. Yra daugybė pilietinių iniciatyvų, prie kurių prisidėti gali visi norintys. Pavyzdžiui, ką tik mano paramos fondas drauge su Lietuvos kariuomene pradėjo informacinę kampaniją, kurios metu raginsime piliečius skirti 2 procentus nuo jau sumokėto gyventojų pajamų mokesčio (GPM) Lietuvos kariuomenei. Neatverdami piniginės finansiškai paremiate savo šalies ginkluotąsias pajėgas, o taip pat išreiškiate pilietinę poziciją, kad jums rūpi jūsų šalies saugumas. Daugiau informacijos, kaip tą padaryti, galite rasti interneto svetainėje www.guoga.lt/parama.

Ar mano skirti 2 procentai nuo GPM gali ką nors pakeisti tokioje didelėje Krašto apsaugos sistemoje?

Taip, gali ir keičia labai daug. Šiemet gyventojų skirtas lėšas Lietuvos kariuomenė panaudos šiuolaikinei moderniai technikai įsigyti. Nuspręsta, kad bus perkami kolimatoriniai (optiniai) taikikliai automatiniams ginklams, taip pat naktinio matymo prietaisai. Paprastas pavyzdys, tereikia 50 vidutines pajamas gaunančių šalies dirbančiųjų, pervedusių 2 proc. nuo sumokėto GPM, kad būtų nupirktas moderniausias, inovatyvus optinis taikiklis. Svarbus kiekvienas euras. Be to, kuo daugiau bus remiančiųjų, tuo stipresnį emocinį palaikymą parodysime. Visiems kariams, ant uniformos nešiojantiems Lietuvos vėliavos ženklelį, labai svarbu jausti, kad žmonės jais pasitiki ir juos remia.

Jau kad prakalbome apie šalies saugumą, tai pakalbėkime plačiau. Seimas ką tik priėmė sprendimą grąžinti šauktinių kariuomenę. Ką apie tai manote?

Vienareikšmiškai palaikau šį sprendimą. Mūsų dabartinė kariuomenė šiuolaikiška, profesionali, gerai vertinama tarptautinių partnerių. Šauktiniai, papildantys karines pajėgas - aiškus kelias į dar stipresnę mūsų profesionaliąją kariuomenę.

Bet šiuo klausimu visuomenėje sklandė įvairių nuomonių.

Nereikia bijoti. Juk tai sava kariuomenė, ne ta, svetima, kurią mano ir vyresnės kartos prisimena iš sovietinių laikų. Mes taip visko bijome. Bijome šauktinių, bijojome euro. Ir pažiūrėkite, tie patys politikai, kurie gąsdino mus euru, dabar kiršino visuomenę ir dėl šauktinių temos. Tokios kalbos skamba lyg tiesiai iš Kremliaus bokštų. Tiesą pasakius, manau, kad Rolandas Paksas, kuris taip gąsdino žmones dėl euro, dabar turėtų atsiprašyti.

Nors Europos Parlamente dirbate daugiau ekonominius klausimus sprendžiančiame Vidaus rinkos ir vartotojų apsaugos komitete, pilietiškumo ir šalies saugumo temos Jums ne svetimos?

Pilietiškumo jausmas mano giminėje visuomet buvo labai tvirtas. Ir man tas perduota. Mano giminėje buvo partizanų, kurie aktyviai priešinosi okupacijai. Nenoriu, kad mums kada tektų dar „eiti į miškus“ kariauti. Todėl imuosi pilietinių iniciatyvų, finansiškai prisidedu prie mūsų karinio saugumo. Be to, ir savo parlamentinėje veikloje matau labai aiškią sąšauką su saugumo temomis. Juk šalies saugumas ne tik karinis, bet ir ekonominis. Ta kryptimi dirbame ir Europos Parlamente, ir su kolegomis iš Liberalų sąjūdžio Lietuvoje. Pavyzdžiui, kad ir mano veiksmai ginant Lietuvos vežėjus tiek nuo Rusijos embargo pasekmių, tiek nuo kitų ES valstybių protekcionistinių veiksmų. Tokie žingsniai taip pat lemia saugumą - verslo, tvaraus ekonomikos augimo saugumą.

Užs. Nr. 1

Voruta parduodama

K400 Alytus, Jotvingių g. 10
K422 Druskininkai, Eglės g.1
VDU III rūmai, K. Donelaičio g. 52
K236 Kaunas, Laisvės al./Ožeškienės g. sankryža
K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
K436 Marijampolė, Stoties g. 2
K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
K78 Trakai, Vytauto g. 90
B EMSI Trakų Vokė, Trakų pl. 14 km
K153 Ukmergė, Kęstučio a. 6
K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
K44 Vilnius, Lelevelio g. 2
K5 Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
K572 Vilnius, Sodų g. 22
K26 Vilnius, Sodų g. 22

Vorutos prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio *Voruta* prenumerata **2014** metams.

Prenumeratos kaina (indeksas 0135)
1 mėn. 3,32 Lt. 0,96 €
3 mėn. 9,95 Lt. 2,88 €
6 mėn. 19,50 Lt. 5,65 €
12 mėn. 39,78 Lt. 11,52 €

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)
1 mėn. 3,10 Lt. 0,90 €
3 mėn. 9,28 Lt. 2,69 €
6 mėn. 18,54 Lt. 5,37 €
12 mėn. 37,09 Lt. 10,74 €

Prenumerata trumpesniam nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos, jei nenurodyta kitaip. Gyventojų ir organizacijų užsakyti periodiniai leidiniai nurodytais adresais pristatomi kasdien, išskyrus sekmadienius, švenčių dienas ir – kai kuriose kaimo vietovėse – pirmadienius. Periodinius leidinius galima užsakyti ir internetu, tinklapyje www.post.lt.
www.post.lt.

Dėl 2 procentų pajamų mokesčio sumos

Gerbiami skaitytojai,

Primename, kad iki gegužės 1–osis Jūs galite paremti laikraštį „Voruta“ iki 2 procentų Jūsų pernai sumokėtos pajamų mokesčio sumos.

Kur gauti prašymo blanką, ar galima jį užpildyti ranka?

Spaustuviniu būdu pagamintus prašymo blankus išduoda apskričių valstybės mokesčių inspekcijos ir jų teritoriniai skyriai (toliau – A VMI). Blankai yra pildomi ranka. VMI prie FM interneto svetainėje www.vmi.lt skelbiama prašymo FR0512 forma skirta pildyti kompiuteriniu būdu.

Ką privalo atlikti asmuo, norintis per pajamų mokestį suteikti paramą laikraščiui?

Gyventojas, apsisprendęs per pajamų mokestį suteikti paramą laikraščiui turi užpildyti nustatytos formos FR0512 prašymą (toliau – Prašymas), kuri gali pateikti teritorinei VMI vienu iš kelių būdų: elektroniniu būdu, įkeliant tiesiogiai teritorinės VMI atsakingam darbuotojui arba išsiųsti paštu užklejotame voke.

Prašyme gyventojas turi nurodyti savo vardą, pavardę, asmens kodą, nuolatinę gyvenamąją vietą (adresą) ir tokius duomenis apie paramos gavėją:

- Teisės aktų nustatyta tvarka suteiktą juridinio asmens identifikacinį numerį (kodą);
- Ataskaitinį mokestinį laikotarpį (2014 m.) ir paramos gavėjui prašymą pervesti pajamų mokesčio dalį procentais (iki 2 procentų).

Šiuos veiksmus gyventojas turi atlikti pasibaigus kalendoriniams metams iki kitų metų gegužės 1 dienos. Toks yra prašymo pateikimo galutinis terminas. (pavyzdžiui, 2014 metų mokestinio laikotarpio – iki 2015-02-01).

„Vorutos“ rekvizitai: įmonės kodas 181392738, buveinės adresas: Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai.
Telefonai pasiteiravimui: 8 528 51266

Skiriantis 2 proc. sumokėtos savo pajamų mokesčių sumos žmogus „nepraranda nė cento“, tačiau geros valios dėka paremia savo laikraštį, kuriam ta parama labai reikalinga. Tik su Jūsų pagalba mes galime daugiau.

Iš anksto dėkojame.

„Vorutos“ redakcija

PR

„Pildyk“ kviečia už 29 euro centus bendrauti kiek tik norisi

„Pildyk“ savo draugams suteikė galimybę bendrauti kiek tik norisi – su nauju savaitiniu planu jie gauna neribotą kiekį skambučių ir SMS žinučių visame „Tele2“ ir „Pildyk“ tinkle. Kitaip tariant – nevaržomą bendravimą beveik su kas antru žmogumi Lietuvoje!

Ir visa tai – tik už 0,29 Eur, arba 1 Lt, per savaitę. Be to, planą užsisakę klientai pigiau gaus ir mobiliojo interneto – 1 GB jiems kainuos tik 0,72 Eur savaitei.

Bendravimo laisvė

„Tele2“ ir „Pildyk“ vartotojų ratas nuolatos plečiasi – kartu sudėjus, tai jau yra pusė Lietuvos. Norėjome, kad žmonės, kurių draugų ir artimųjų ratą daugiausiai sudaro mūsų klientai, galėtų tarpusavyje bendrauti neribodami savęs ir už kiekvienam prieinamą kainą. Be to, pasiūlymas yra savaitinis, tad leidžia patogiai planuoti savo išlaidas“, – pasakojo Dominyka Jonušienė, „Pildyk“ prekės ženklo vadovė.

Kaip gyvena meškėnas?

„Naujasis „Pildyk“ pasiūlymas turi ypatingą ambasadorių – meškėną. Jis jau spėjo pasirodyti reklaminiame klipe ir įgijo aibę gerbėjų. Meškėną pasirinkome neatsitiktinai – jis labai patiko „Pildyk“ draugui Džeronimui, reklamoje gavusiam jį vietoje įprasto žiurkėno. Taip ir su nauju pasiūlymu – moki mažiau, o gauni ir geriau, ir daugiau“, – sakė D. Jonušienė.

Meškėnas yra įprastas Šiaurės Amerikos gyventojas, o Lietuvoje kol kas sutinkamas retai. Gyvena medžių drevėse, uolų plyšiuose, tačiau mėgsta ir žmonių sodus, priemiesčius bei šiukšlynus.

Tarp žmonių gajus įsitikinimas, kad meškėnai vandenyje plauna savo maistą ir smulkius daiktus, pavyzdžiui, akmenėlius. Vis dėlto, mokslas dar to neįrodė.

Su „Pildyk“ – viskas paprasta

Norintys užsisakyti naują „Pildyk“ pasiūlymą gali tą padaryti siųsdami SMS su raktiniu žodžiu MESKENAS tel. 1556. Žinutės kaina – 0,05 Eur. Pasiūlymą aktyvavus, apie tai bus pranešta SMS žinute.

Beje, kadangi Džeronimas laukė žiurkėno, plano užsakymui suveiks ir toks raktažodis – ZIURKENAS.

Pasiūlymo laikas – ribotas, tad verta paskubėti.

Plačiau apie „Pildyk“ pasiūlymus, jų galiojimą bei sąlygas galima sužinoti artimiausiame „Tele2“ salone arba interneto svetainėse www.pildyk.lt.

Vilniaus krašto lietuvių sąjungos pirmininkui irVilniaus dienai - 95 metai

Š.m. balandžio 10 d. (penktadienį) 16-18 val. Vilniaus Mokytojų namų svetainėje paminėsime buvusio Vilniaus krašto lietuvių sąjungos pirmininko Broniaus Saplio (1920-2013) 95-metį. Taip pat paminėsime prasidedančius Vilniaus dienos 95-uosius metus, Lenkijos ultimatumo Lietuvai 77-ąsias metines. Aptarsime rytų Lietuvos kultūros problemas, įstatymų projektus ir mūsų darbus.

Balandžio 9 d. 18 val. Šv. Mikalojaus bažnyčioje bus aukojamos Šv. Mišios už a.a. Bronių ir Primą Saplius.

Kviečiame visus dalyvauti.

„Vilnijos“ draugija Švenčionijos klubas

Kiek metų Alytaus kolekcininkų klubui?

Šarūnas ŠIMKEVIČIUS, Alytus

2015 02 03 svetainėje „Gintarinė svajonė“ perskaičiau Gintaro Lučinsko straipsnį „Alytaus kolekcininkų klubas ruošiasi savo veiklos 10-mečiui“. Savo straipsnyje Gintaras tvirtina, kad „Alytaus kolekcininkų klubas įkurtas 2006 m. liepos mėnesį“. Nors esu tik kaimo žmogelis, bet drįstu suabejoti dėl šios datos. Įprasta, kad įvairios organizacijos mėgsta ieškoti ištakų vikingų laikuose ar bent carų valdžios dokumentuose. O čia turime netradicinį atvejį – įkūrimo jubiliejui pasirenkama vėlyva data. Kadangi nesu klubo metraštininkas, tai aš nežinau, kada tiksliai buvo įkurtas Alytaus kolekcininkų klubas. Aš žinau tiksliai tik tai, kad pradėjau jame lankytis 1987 metais. Įtariu, kad klubas jau veikė ir anksčiau.

Kolekcininkų klubų atsiradimas tarybiniais laikais – tai ir nepaaiškinamas paradoksas ir fenomenas kartu. Lietuvoje būta senų kolekcionavimo tradicijų. Net ir carinė Rusija nedraudė kolekcionavimo. Dalis Rusijos carų patys buvo kolekcininkai, o žymių rusų kolekcininkų rinkinių pagrindu įkurtas ne vienas ir šiandien veikiantis garsus muziejus. Tačiau padėtis pasikeitė 1917 metais, atėjus į valdžią komunistams. Dauguma kolekcininkų buvo aristokratai, turėję didžiules kolekcijas. Aristokratija buvo pasmerkta sunaikinimui, o jos rinkiniai konfiskuojami. Dalis eksponatų pateko į muziejus ar bibliotekas, kiti buvo parduodami Vakarų valstybėse ar naudojami užsienio veikėjų papirkinėjimui. Kolekcininkai buvo prilyginti liaudies priešams. Lietuvoje teroras prieš kolekcininkus prasidėjo 1940 metais. Didelė dalis jų pateko jau į pirmąją genocido bangą 1940 – 41 metais, tai liudija, kad laikyti itin pavojingais liaudies priešais, ypač filatelistai (pašto ženklų rinkėjai).

Todėl kolekcininkų klubų atsiradimas sovietmečiu – sunkiai paaiškinamas. Gal tai buvo spontaniškas reiškinys, ar valdžios noras bent tokiu būdu kažkaip kontroliuoti kolekcininkų judėjimą. Kaip ten bebūtų – fenomenas tai jau tikrai. Nes liudija, kad teroras taip ir nesugebėjo sunaikinti kolekcionavimo judėjimo. Kai kam kolekcionavimas atrodo nesuprantamas. Kam čia aukot savo gyvybę ar santaupas? Kad geriausiu atveju kolekcija paskui patektų į kokią nors valstybinę saugyklą? Čia greičiau liga. Bet jau tie kolekcininkai tokie yra. Pasišventę dėl savo pomėgio.

Apie Vilniaus kolekcininkų klubą rašė Eugenija Grižibauskienė „Veide“ 2004 Nr. 31 straipsnyje „Blusos“ ir kitos vertybės“. Vilniaus kolekcininkų klubo pirmininkas Vlado Ivanskio teigimu, klube, kuris veikia nuo 1950 metų, buriasi pusantro šimto narių. Pasak jo, kas šeštadienį čia sukinėjasi nuo penkių šimtų iki tūkstančio žmonių: kolekcininkų, žioplinėtojų, senienų medžiotojų, verslininkų, užsieniečių, paprastų vilniečių.

Vilniaus pavyzdžiu sekė ir kiti miestai, tarp jų ir Alytus. Vienas iš Alytaus kolekcininkų klubo įkūrėjų buvo Vladas Stasiukynas. V. Stasiukynas daugiausia domėjosi filatelija, buvo surinkęs tarpukario Lietuvos pašto ženklus. Tačiau verta atkreipti dėmesį ir į jo organizacinius gabumus: Alytaus kolekcininkų klubo organizavimą ir pirmosios Alytaus kolekcininkų parodos surengimą. Alytaus kolekcininkai rinkdavosi kiekvieną sekmadienį 10 valandą į miesto Sporto rūmus. Vieta klubui parinkta neatsitiktinai – Sporto rūmų direktoriumi dirbo numizmatas Zenonas Gramackas. Sovietmečiu klubui vadovavo Ovidijus Luckus, o vėliau – Vytautas Plauskas. Vaikai rinkdavosi kartu su suaugusiais, bet, susirinkus daugiau jaunimo, rengtasi įkurti atskirą skyrių. Klube buvo galima įsigyti, pasikeisti renkamais eksponatais. Vladas Stasiukynas laikraščio „Alytaus naujienos“ puslapiuose paskelbė straipsnių apie klubo veiklą. Klube retai lankydavosi knygų mėgėjai, todėl Vladas kvietė per spaudą juos dalyvauti klubo veikloje, ruošėsi įkurti atitinkamą sekciją, informuoti visuomenę, rengti susitikimus mokyklose su vyresniųjų klasių mokiniais. Vladas Stasiukyno teigimu klube apsilankę bibliofilai labai ieškojo tarpukario Alytaus laikraščių.

1993 m., paminėdamas pirmojo Alytaus miesto kolekcininkų laikraščio „Nauja filatelija“ pasirodymo sukaktį, Vladas paskelbė „Alytaus naujienose“ straipsnį „Ar peržengs filatelija mokyklos slenkstį?“ Jo nuomone, Alytaus kolekcininkų klubui reikėtų atsisakyti uždarumo, dažniau reikštis, surengti vieną kitą parodėlę ar stendus bibliotekose, mokyklose. Rengtasi ir kitų vietovių kolekcininkų parodas atvežti į Alytų. V. Stasiukyno nuomone, Alytaus spaustuvė galėtų išspausdinti Alytaus ir Dzūkijos tematika vokų, atvirukų.

Vladas manė, padaugėjus kolekcininkų, sumažėtų švaistūnų gatvėse ir kitose viešosiose vietose, nuobodžiaujančio ir neturinčio ką veikti jaunimo. Deja, Alytaus kolekcininkų klubui greitai atėjo juodos dienos – pasikeitus Sporto rūmų vadovybei, klubas neturėjo nuolatinės susirinkimų vietos – bandyta glaustis Jaunimo kūrybos centre, Žaliojoje mokykloje. Dar buvo ieškota galimybių kolekcininkams rinktis Alytaus kraštotyros muziejuje.

Pirmoji Alytaus kolekcininkų paroda buvo surengta 1993 metais kovo 11 dieną. Dar ir dabar graužiu pirštus, kad dėl įvairių priežasčių praleidau tokį istorinį renginį. Svarbiausia, kad šventė įvyko, suteikė daug džiaugsmo kolekcininkams. Nors reklamos buvo mažai, paroda susidomėjo Alytaus gyventojai, o svarbiausia jaunimas. Apie renginį išliko Ričardo Vainoros straipsnis, kurį pateikiu skaitytojui.

Alytaus kolekcininkai Lietuvoje žinomi jau nuo seno. Dar 1933 m. balandžio 15 d. Alytuje buvo pradėtas leisti vienas iš pirmųjų lietuviškų leidinių filatelistams „Nauja filatelija“. Kitais metais jo leidimas tęstas Alovėje. Pažymint šio leidinio 60 - metį Alytaus kraštotyros muziejuje 1993 m. nuo kovo 11 d. iki balandžio 4 d. vyko pirmoji Alytaus kolekcionierių paroda. Joje eksponuotos kolekcijos:

1. V. Stasiukynas. Lietuvos. Vilniaus ir Klaipėdos kraštų pašto ženklai, užsienio lietuvių vokai.
2. J. Andriuškevičius. Lietuvos pašto ženklai.
3. V. Plauskas. 1990 – 1993 m. Lietuvos Respublikos pašto ženklai, „Pirmos dienos“ vokai, vokai su proginiais antspaudais.
4. J. Mikelaitis. Lietuvos istorija atvirukuose.
5. V. Stasiukynas. Alytus ir jo apylinkės senuose atvirukuose ir nuotraukose.
6. J. Andriuškevičius. Pinigai Lietuvoje.
7. J. Uosaitis ir J. Giedrys. Lietuvos medaliai ir monetos.
8. A. Antanevičius. Lietuviškos knygos ir žurnalai.
9. G. Šapoka. Knygos apie Vilnių.

Parodos organizatoriai, tarp kurių bene daugiausiai pasidarbavo Vladas Stasiukynas, išleido reklaminį lapelį – pakvietimą, specialų voką. Alytiškiai labai susidomėjo vykusia paroda, tiek lankytojų kraštotyros muziejus seniai bebuvo sulaukęs. Dabar, kai buvę nuolatiniai parodų organizatoriai – Vilniaus ir Kauno filatelistai apsiriboja kalbomis apie parodas bei kitus darbus, malonu, kad iniciatyvos imasi kitų miestų aktyvistai. Gaila tik, kad apie šią parodą nieko nežinojo kitų miestų kolekcionieriai, būtų buvę norinčių atvykti susipažinti su kolegomis iš Alytaus, apžiūrėti ekspoziciją. Tikėkimės, kad ši paroda sudomino kolekcionavimu ir jaunimą. Šiuo metu visi parodos dalyviai – jau garbingo amžiaus sulaukę veteranai. Parodos trūkumu reikėtų laikyti tai, kad dalis kolekcijų ne ant standartinių parodinių lapų, tad parodyti tokias kolekcijas kitame mieste ar kitoje parodoje jau būtų neįmanoma. Žinoma, kai ir stendai nestandartiniai, ir parodiniai lapai – deficitas, kiekvienas verčiasi kaip išmano.

Atrodo, kad niekas Alytuje nesidomi savo miesto ar regiono pašto antspaudų, markiravimo mašinų antspaudų rinkimu, o juk būtent kraštotyrinės kolekcijos – tai filatelijos ateitis! Pašto ženklais ar „abonementiniais“ vokais nenustebinsi nieko, tokius pačius gauna ir kito miesto, ir netgi kitos šalies filatelistai.

Lauksime naujų žinių iš Alytaus. Tikėkimės, kad entuziastams pakaks ryžto ir energijos už metų ar dvejų surengti ir antrąją kolekcionierių parodą. Ir palinkėkime jiems sėkmės tokioje naudingoje ir reikalingoje veikloje!

Paroda atidaryta Alytaus kraštotyros muziejuje kovo 11 dieną, o skirta Kovo 11-osios akto trečiosioms metinėms ir pirmo Alytaus filatelistų laikraščio „Nauja filatelija“ 60 metų sukakčiai paminėti. Parodos rengimo komisijos pirmininkas – Valdas Plauskas, patarėjas Vladas Stasiukynas, o Jonas Uosaitis – narys. Parodos teisėjai: Eugenijus Svetikas, Laimutė Šiušienė ir Vidmantas Laurinavičius. Parodoje savo rinkinius pristatė 8 kolekcininkai. Jonas Uosaitis, Jonas Andriuškevičius ir Anatolijus Giedrys eksponavo numizmatikos kolekcijas. Lankytojai galėjo susipažinti su Valdo Plausko ir Vlado Stasiukyno filatelijos rinkiniais, na, o pastarasis dar demonstravo ir filokartijos pavyzdžius. Filokartijos kolekciją rodė dar ir Jonas Mikelaitis. Savo bibliofilines retenybes pristatė du knygų gerbėjai: Algimantas Antanevičius ir Gintautas Šapoka. Po parodos V. Stasiukynas padovanojo Alytaus kraštotyros muziejui keletą egzempliorių kvietimo į parodą ir vokų, antspauduotų apvaliu parodos antspaudu. Taip pat padovanojo muziejui antspaudą su užrašu „TSRS aukščiausiosios tarybos rinkimų apylinkės komisija“.

Antroji Alytaus kolekcininkų paroda vadinosi „Alytus ir Dzūkija: istorijos puslapiai“. 2009 m. minėjome Lietuvos tūkstantmečio jubiliejų. Ta proga buvo įvairių renginių, o Alytaus kraštotyros muziejuje surengta antroji Alytaus kolekcininkų paroda „Alytus ir Dzūkija: istorijos puslapiai“. Ši neeilinė paroda po 16 metų pertraukos. Žinoma, alytiškiai kolekcininkai buvo surengę ir įvairių personalinių parodų, ar dalyvavo įvairiose kitose, kai kas net ir tarptautinėse.

Didelių kolekcijų savininkai dažniausiai nelinkę nei rodyti savo rinkinių, nei rengti parodų. 1993 m. surengta paroda buvo dar šiek tiek Sąjūdžio dvasioje, griuvus melo imperijai dalis kolekcininkų gal tikėjo, kad atėjo geresni laikai, kad jau galima savo sunkiai sukauptas kolekcijas parodyti visuomenei. Deja, laikas parodė, kad jie apsiriko.

Šiame tekste bandžiau primint, kad Alytaus kolekcininkų klubas veikė jau gerokai anksčiau, nei 2006 metai. Tiesa, vadinosi kiek kitaip – „Alytaus kolekcionierių klubas“. Aš pats 1987 metais apie klubą sužinojau iš skelbimų. Kaip įrodymą pateikiu keletą fragmentų iš Vlado Stasiukyno straipsnių „Ar peržengs filatelija mokyklos slenkstį?“ ir „Kolekcionieriai kviečia knygų mėgėjus“, publikuotus „Alytaus naujienose“ 1992 metais.

Manau, kad Alytaus kolekcininkų klubas drąsiai galėtų švęsti ir žymiai solidesnį jubiliejų.

Kiekvieną sekmadienį 10 valandą į sporto rūmus renkasi miesto ir rajono kolekcionieriai: filatelistai, numizmatai, filokartistai ir retkarčiais iš kitur atvykstą svečiai. Čia galima įsigyti, pasikeisti kolekcionuojamas medžiagas, nusipirkti naujienų: pašto ženklų, atvirukų, nuotraukų. Sueigose rečiau apsilanko knygų bičiuliai. Kadangi vietos yra pakankamai, kilo mintis išplėsti klubo veiklą, įsteigiant atitinkamas sekcijas, mūsų laikraštyje informuoti ir supažindinti visuomenę, rengti susitikimus mokyklose su vyresniųjų klasių mokiniais. Daugiau pritraukti jaunimo iš įstaigų ir įmonių, sukelti susidomėjimą šiuo įdomiu užsiėmimu ir naudingu laisvo laiko praleidimu, taip plačiai išplitusius Respublikoje ir visame pasaulyje. Tačiau mažokai pas mus Alytuje ir ypač rajone. Gal trūksta platesnės informacijos ir susidomėjimo.

Alytaus kolekcionierių klubo filatelistai sveikiname miesto ir rajono moksleivius, pradėjusius naujuosius mokslo metus. Linkėdami sėkmės moksle, kviečiame laisvalaikiu pabendrauti mūsų sueigose, kurios vyksta sekmadienį 10—11 valandą sporto rūmuose. Kol kas — kartu su suaugusiais, bet, jei susirinks daugiau jaunimo, gal bus tikslinga įkurti atskirą sekciją.

Knygos herojai susitinka su autorium

Regina BUZIENĖ, Avižienių gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė, Rytų Lietuvos sąjungos narė

Vilniaus mokytojų namų salėn į tradicinę literatūrinę muzikinę popietę rinkosi Rytų Lietuvos mokytojai. Šį kartą svarbiausias jų susitikimo tikslas – pristatyti tik pasirodžiusią Jono Rudoko knygą „Tas kelias į Vilnių...“. Į knygos pristatymą atvyko ir pats autorius.

Programą pradėjo Rudaminos „Ryto“ gimnazijos mokinių jaunuolių vokalinis ansamblis tarpukario liaudies daina „Vai ko nusižvengei, bėrasai žirgeli?“, primenančia dar nepamirštus laikus ir patirtus tautos išgyvenimus.

Po dainos jaukioje žvakių šviesoje suskambo Maironio eilės, kurias skaitė ir Jono Rudoko knygą pristatė Vilniaus r. Dūkštų pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Liutgarda Čepienė. Ji pasakė, kad ne atsitiktinai Jono Rudoko knygos „ Tas kelias į Vilnių...“ pristatymą pradėjusi tautos Atgimimo dainiaus Maironio priesaika lietuviui. Kalba, Tėvynė , istorija – tai negęstantys tautos simboliai, kurie ilgus šimtmečius neleido palūžti amžinai išduodamos tautos patriotiškumui, troškimui turėti savo sostinę ir savo Tėvynę, išsaugoti kalbą, garbinti didingą Lietuvos praeitį. Jono Rudoko knyga - tarsi didžio poeto idealų pagerbimas ir įamžinimas.

VILNIUS – kiekvieno lietuvio laisvės, valstybingumo simbolis, daugelio menininkų įkvėpimo šaltinis.

Ne vienas buvo pakerėtas Vilniaus didingos istorijos, tautos dvasios, nenusakomo spindesio, kuris neatsiejamas nuo kūrėjų meilės ir pasiaukojimo. Gal būtent dėl Vilniaus romantiškojo grožio jis nuolat buvo puldinėjamas plėšrių kaimynių, ne kartą buvo kėsintasi jį atimti iš lietuvių ir pasisavinti. Vienąsyk tai pavyko. Po vingrių istorijos peripetijų Vilnius buvo sugrąžintas Lietuvai. Tačiau grėsmės, deja, išliko. Jos nesumenko ir dabar.

Šiuo sudėtingu Lietuvai ir pasauliui, herojiškų Ukrainos kovų dėl savo laisvės istoriniame fone, skaitytoją pradžiugina pasirodžiusi skausmingai tikroviška Jono Rudoko knyga - kovų dėl mūsų sostinės metraštis „Tas kelias į Vilnių...“

Anot autoriaus, knyga skirta tik vienai Vilniaus ir Vilnijos istorijos temai – mūsų tautos kovoms, labai ilgoms ir sunkioms, dėl teisės gyventi šiame krašte, būti jo šeimininke. Ši tema yra nepaprastai reikšminga, nes atsako į klausimą, kodėl mūsų Vilnius taip vėlai, tik XX a. įpusėjus, pagaliau tapo lietuviškas miestas. Kad jis, nors įkurtas mūsų tautiečių Lietuvos žemėje, ilgokai toks nebuvo, kad jame stengėsi vyrauti rusai, žydai ar lenkai, o gyveno dar ir baltarusiai, vokiečiai, totoriai, karaimai ir kiti – nieko nuostabaus – visai be reikalo kai kurie net labai garsūs autoriai ieško tame kažkokios mistikos.

Bet kovos dėl Vilniaus, jų pasekmės labai svarbi mūsų tautos ir valstybės istorijos dalis, nes tai kartu kovos dėl tautos teisių gyventi savo valstybėje, kalbėti protėvių ir tėvų kalba. Tai vieni ryškiausių mūsų istorijos puslapių, kuriuose atsispindi ir skaudūs pralaimėjimai, ir daug kam netikėtos pergalės, kovotojų – pasišventėlių žygdarbiai ir nuopelnai, nesugrąžinamai prarasti nuostoliai ir, deja, kai kurių mūsų tautiečių blogi darbai , net išdavystės.

Jonas Rudokas savo knygoje teigia, kad kovos dėl Vilniaus 1920-1938 m. ir sostinės susigrąžinimas 1939m. buvo didis tautos žygis, pareikalavęs daug aukų, rizikos, energijos, kantrybės. Tą kovą dėl Vilniaus karštai rėmė kuo kas galėdami-nuo pradinuko iki senelio. Lenkų okupacija tęsėsi 19 metų. O baigiamasis tos kovos etapas – daugiau pusė amžiaus , iš dalies ji nėra galutinai pasibaigusi ir šiandien.

Aršiausios kovos vyko tarpukaryje, kai tarp neseniai atsikūrusių Lietuvos ir Lenkijos valstybių 1918 -1920 m. vyko tikras karas, nors oficialiai niekada nepaskelbtas, kai Vilnija buvo kaimynų okupuota, lietuvybė joje žiauriai persekiota, reikėjo ją ginti. Knygoje įrodoma, kad Vilnius, Vilnija niekada teisėtai Lenkijai nepriklausė – o neretai tą pamiršta mūsų kaimynai. Tarpukariui knygoje skirta daugiausia vietos, tačiau pasakojimai apie Vilnių pradedami viduramžiais, LDK laikais, turėjusiais didžiulės įtakos Vilniaus klausimui.

Vilniaus įkūrimo data laikoma 1323 sausio 25, kai Vilnius pirmą kartą paminėtas rašytiniame istorijos šaltinyje. Gediminas parašė 18 laiškų, kuriuose kvietė įvairių šalių amatininkus, pirklius, gydytojus, žemdirbius, riterius atvykti ir įsikurti jo valdomoje valstybėje, žadėdamas kuo geriausias darbo ir gyvenimo sąlygas. Ne visi atvykėliai buvo lojalūs mūsų valstybei, gyventojų sudėtis keitėsi ne vietinių naudai. Nuo čia ir prasideda visos negandos, laipsniškas lietuvių kalbos ir lietuvybės naikinimas. Slenkant amžiams, Vilniuje ir Lietuvoje vis labiau įsigali kitos, slavų kalbos: rašytinę lotynų kalbą išstumia lenkų kalba. Lietuviu būti darosi nepatogu. Lietuvybė ties bedugne. Anot mūsų poeto Just. Marcinkevičiaus – lietuvių tauta pakanti. Svetimšaliai akiplėšiškai naudojosi tuo mūsų pakantumu.

Autorius teigia, kad nutautinimas, bet ne surusinimas, o polonizacija XIX a. grėsė visai Lietuvai. Lietuviams tapti lenkais tikrai buvo puikios sąlygos, bet išlikti lietuviais – labai nepalankios... Mūsų veikėjų pastangos kreipti lietuvių tautą savitu keliu kėlė lenkų veikėjų įniršį ir pasipriešinimą.

Genant lietuvybę ir lietuvių kalbą iš mokyklų, kai lietuviškas žodis buvo niekinamas ir pjudomas - tokiomis tragiškomis, anot pranešėjos, net grėsmingomis aplinkybėmis , į Vilnijos krašto mokyklas mokyti lietuviško žodžio, ugdyti Lietuvos pilietį, kaip į frontą, kartais rizikuodami sveikata, ėjo mūsų Tėvynės patriotai - mokytojai. Tą popietę daugelis jų dalyvavo knygos pristatyme. Jie buvo pasiruošę papasakoti apie tuos sudėtingus laikus bei patirtus išgyvenimus. Šie mokytojai jau įėjo į Lietuvos istoriją, nes jie - Jono Rudoko knygos „Tas Kelias į Vilnių...“ veikėjai. Didžiausia pagarba jiems ir padėka, neleidusiems užgesti Vilnijoje lietuviškam žodžiui.

Pranešėja dėkoja Jonui Rudokui už objektyvų,ypatingai Lietuvai reikalingą, drąsų ir šviesų kūrinį. Rašydamas knygą „Tas kelias į Vilnių...“ autorius Jonas Rudokas pavydėtinai kruopščiai surinko dokumentinę, archyvinę, periodinę medžiagą ir ją pateikė skaitytojui.

Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė Danguolė Sabienė, padėkojusi pranešėjai Liutgardai Čepienei už išsamų knygos pristatymą, apžvelgė švietimo padėtį Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose nuo sovietmečio pabaigos iki 1996 metų. Ji tuo metu dirbo Vilniaus rajono švietimo skyriaus vedėja, o lenkų atleista iš šių pareigų dirbo ŠMM ir jau kaip ministerijos darbuotoja rūpinosi Rytų Lietuvos lietuviškų mokyklų reikalais. Kiekviena naujai įkurta lietuviška mokykla turi savo kūrimo istoriją. Apie tas istorijas ir pasakojo gyvi liudininkai, patys prisidėję prie šių mokyklų atidarymo. Pirmoji atsiskyrusi nuo mišrios mokyklos buvo Rudaminos lietuviška mokykla. Kaip tai vyko, nuo ko viskas prasidėjo, išsamiai papasakojo ŠMM specialistė, tuo metu dirbusi Rudaminos mokyklos direktoriaus pavaduotoja Ramutė Zungailienė. Apie kitų mokyklų kūrimą, netikėtai iškilusius rūpesčius bei trukdžius pasakojo buvę mokyklų direktoriai: Pranas Vėželis – Juodšilių, Aušrelė Šatienė – Bezdonių, Valdas Kuzelis – Maišiagalos; mokytojos Bronislava Daunorienė – Trakų Vokės, Marija Mažeikienė - Paberžės. Kalbėjo ir dabartiniai mokyklų vadovai: Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos pirmasis ir kol kas vienintelis šios mokyklos direktorius Vidmantas Žilius, S. Rapalionio gimnazijos direktorė Danutė Zuzo, Riešės gimnazijos direktoriaus pavaduotoja Ramunė Jakubovskaja.

Nuo 1996 m. Vilniaus ir Šalčininkų rajonų merams Leokadijai Janušauskienei-Pačikovskajai ir Josifui Rybakui atsisakius tenkinti gyventojų poreikius steigiant lietuviškas mokyklas, šios funkcijos ėmėsi Vilniaus apskrities tuometinis viršininkas Alis Vidūnas.

ŠMM Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, ir Jonas Endriukaitis, tuo metu dirbę Vilniaus apskrities administracijoje, papasakojo, kaip jiems sekėsi kurti vis naujas mokyklas, rūpintis mokytojų paieška, jų buitimi. Dabar šių rajonų gyventojais, norinčiais mokyti savo vaikus valstybine kalba, rūpinasi ŠMM ir steigia naujas švietimo įstaigas.

Už pasiaukojamą darbą, kovojant už lietuvybę, lietuvišką žodį Vilnijoje, pedagogams įteikti Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos padėkos raštai.

Tylos minute pagerbti išėjusieji lietuviškų mokyklų kūrėjai: Vytautas Cijūnėlis, Elena Krupovėsienė, Rita Vancevičienė, Petras Mažeika, Veronika Laugalienė, Angelė Našliūnienė, Alis Vidūnas.

Popietė baigėsi, bet skirstytis dar nesinorėjo. Traukė dar ir dar kartą prisiminti tuos sunkius laikus ir pasidžiaugti, kad daugelis tada įsteigtų mokyklų tapo gimnazijomis, ugdymo procesas vykdomas naujai pastatytose mokyklose. Ir gyvenimas tęsiasi... Ir tas kelias į Vilnių vis dar nesibaigia...

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2015 metais. Balandis

1880 04–1886 m. Tilžėje leistas laikraštis „**Naujasis keleivis**“, red. mokytojas A. Einaras Klaipėdoje.

1795 04 01 Dancige gimė **Julius Liudvikas Vyneris (Wiener)**, turtingas žydų tautybės pirklys, vienas iš didžiausių Klaipėdos miesto mecenatų.

Mirė 1862 02 24 Klaipėdoje.

1845 04 01 Klaipėdoje gimė Johannas Wilhelmas **Hugo Šojus (Scheu)**, dvarininkas, valst. tarnautojas, visuom. ir kult. veikėjas, lietuvių tautosakos rinkėjas, leidėjas ir vertėjas į vokiečių kalbą, Šilutės miesto mecenatas.

Mirė 1937 07 25 Šilutėje.

1895 04 01 įkurta **Natkiškių** ev. liut. parapija, atkurta 1992 m. 1904 11 29 pašventinta didinga mūrinė neogotikinė bažnyčia (1903 09 04 padėtas jos kertinis akmuo). Bažnyčios bokštas 1944 m. numuštas, o po karo pastatas visiškai nugriautas. 1993 05 31 pašventinta dabartinė bažnyčia, įrengta buv. klebonijoje (1904 m.). Aptarnauja kun. Reinholdas Moras.

1900 04 01 įsteigta **Žukų** ev. liut. parapija, 1907 09 27 pašventinta dabartinė raudonų plytų bažnyčia, sovietmečiu paversta sandėliu. **1990 08 04** pirmosios atkurtos parapijos pamaldos. 1992 06 01 atgauta klebonija (1903 m.), o 1998 m. atgauta bažnyčia nekokybiškai suremontuota (byra stogo čerpės). 2014 08 15 pirmos ekumeninės pamaldos kartu su katalikais. 2014 m. pradėtas klebonijos remontas, uždengtas naujas čerpių stogas. Aptarnauja kun. Edikas Šulcas.

1855 04 03 Bildviečiuose (Stalupėnų aps.) mirė **Gotfrydas Lebrencas Ostermejeris**, vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo. Išvertė K. Neiso „Evangelikų mišknygų“ (1856 m.) pamokslus.

Gimė 1786 03 12 Viliūnuose (Pilkalnio aps.).

1915 04 03 Büsingene (Vokietijos Badeno-Viurtembergo žemės anklavas Šveicarijoje) mirė **Endrikis Kalvaitis (Heinrich Kallweit)**, religinis rašytojas, pietistinio sąjūdžio veikėjas, pamokslininkas, su savo pasekėjais 1904 m. persikėlęs į Šveicariją.

Gimė 1837 03 24 Maž. Lietuvoje?

1905 04 03 Tilžėje, Jokūbynės parko lietuvių namelyje, pramonės parodos metu **pirmą kartą eksponuoti lietuviški etnografiniai rinkiniai**.

1980 04 04 Marijampolėje mirė **Adolfas Krygeris**, mokytojas, Garliavos, Marijampolės ir kt. parapijų chorų vedėjas.

Gimė **1905 09 09** Veiveriuose (Prienų vls.).

2000 04 04 Viktorijoje (Australija) mirė **Marija Irena Siliūtė–Malakūnienė**, mokytoja, poetė.

Gimė 1911 12 11 [patikslinta gimimo diena] Sugintuose (Naumiesčio vls., Raseinių aps.).

1985 04 10 pasirodė **Lietuvos evangelikų bažnyčios kalendorius 1985** metams.

1525 04 10 Prūsija tampa pirmąja pasaulyje liuteroniška šalimi, paleidžiamas „palaimintosios Mergelės Marijos vokiečių namų Jeruzalėje prieglaudos brolių ordinas“, paskutinysis ordino magistras kunigaikštis Albrechtas duoda lenininko priesaiką Lenkijos karaliui Žygimantui Senajam.

1835 04 12 [patikslinta gimimo data] Letūkuose (Kretingalės vls., Klaipėdos aps.) gimė **Ansas Baltris** vyresnysis, sakytojas, lietuvių raštijos darbuotojas. Su kitais įkūrė kultūros, švietimo ir labdaros draugiją „Sandora“ (1904 m.).

Mirė 1909 12 12 ten pat.

1570 04 14 Sandomiro susitarimas, LDK ir Lenkijos karalystės evangelikai liuteronai ir evangelikai reformatai bei Bohemijos (čekų) broliai sutarė vertinti minėtų bažnyčių tikėjimą kaip teisingą, saugoti šventosios Trejybės dogmą, vieningai pripažinti mokymą apie išteisinimą, naudoti vieni kitų bažnyčias apeigoms atlikti. LDK ir Lenkijos liuteronai Sandomiro sinodo nutarimų nelaikė pilna bažnytine unija, nes nebuvo sutarta dėl vieningo mokymo apie Šventąją Vakarienę.

1970 04 14 pasirodė **Lietuvos TSR evangelikų bažnyčios kalendorius 1970** metams.

1560 04 19 Vitenberge (Vokietija) mirė **Pilypas Melanchtonas**, bažnyčios reformatorius, artimiausias Martyno Liuterio bendradarbis, Augsburgo konfesijos (1530 m.) autorius, giesmių „Dėkui Tau, Dieve, sėdintis aukštybėj“, „Pagarbinkime Dievą Sutvėrėją“ autorius.

Gimė 1497 02 16 Bretene (Badenas, Vokietija).

1745 04 19 Karaliaučiuje gimė **Johannas Gotlybas Kroicfeldas** (Kreuzfeld), lietuvių liaudies dainų rinkėjas ir skelbėjas. Profesoriavo Karaliaučiaus universitete.

Mirė 1784 01 18 ten pat.

1865 04 19 [Patikslinta gimimo data] Tilžės aps. gimė **Fricas Ambrazaitis (Ambrassat)**, verslininkas, spaudos leidėjas Klaipėdoje.

Mirė **1915 03 19** Klaipėdos priemiestyje (rusų kareivių sušaudytas).

1935 04 21 (per Velykas) pašventinta dabartinė medinė **Sartininkų** bažnyčia; 1911 01 14 įsteigta ev. liut. filija (Margiškių surinkimas su maldos namais veikė nuo 1848(?) m.). Aptarnauja kun. Mindaugas Dikšaitis.

1995 04 22 Bitėnuose (Pagėgių sav.) mirė **Elena Grigolaitytė-Kondratavičienė**, lietuvininkų savimonės ir etninių tradicijų puoselėtoja, aktyvi bendrijos „Mažoji Lietuva“ narė.

Gimė **1910 06 19** Bitėnuose (Ragainės aps.).

1720 04 23 Narkyčiuose (Įsruties aps.) mirė **Fridrichas Kristupas Rabė**, giesmių eiliuotojas. Baigęs Karaliaučiaus universitetą kunigavo. Tikrino J. H. Lysiaus katekizmo (1722 m.) vertimą.

Gimė 1669 02 20 Ragainėje.

1980 04 24 pasirodė **Lietuvos TSR evangelikų bažnyčios kalendorius 1980** metams.

2000 04 24 naujai pašventinta 1998 m. atgauta **Virbalio** ev. liut. bažnyčia (paskutinės pamaldos joje vyko 1940 11 17, pirmosios restauruotoje bažnyčioje – 2000 03 12). 1994 03 08 mokykloje įvyko pirmosios parapijos atkūrimo pamaldos. Parapija buvo įsteigta 1833 m., 1878 m. pašventinta mūrinė su bokštu bažnyčia po karo paversta grūdų sandėliu. Aptarnauja kun. Vaidas Klesevičius.

1795 04 25 Viliūnuose ((Pilkalnio aps.) gimė **Zigfridas Gustavas Ostermejeris**, mokytojas, rinko lietuvių liaudies dainas, vertė giesmes.

Mirė 1832 03 06 Trempuose (Darkiemio aps.).

1745 04 30 Klaipėdoje mirė **Vilhelmas Vilkas ((Wilcke))**, Klaipėdos šv. Jono ev. liut. parapijos (1709–1745) kunigas, Vitenbergo universiteto filosofijos dr.

Gimė 1688 01 01 Maž. Lietuvoje.

1950 04 26 Tauragėje išrinkta **LELB laikinoji Konsistorija**, pirm. kun. diak. Ansas Baltris.

Kitas numeris išeis baladžio 25 d.

Voruta®
Visos prekių ženklo teisės saugomos

Prenumeratos indeksai 0135, 0136

Redakcinė kolegija:
Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: *Lietuvių etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis. Lietuvos istorija besikeičiančioje geopolitinėje erdvėje.*

Laiškams: **„Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66,**
El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt. vorutosfondas@gmail.com**
Interneto svetainės: **www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt**

© **Voruta 2015.** Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.

© Voruta, 2015. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šeštieji leidimo metai.
Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. a.s. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė.
Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per men. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel/ faks.: (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117.
Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117.
Spausdino AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 700 egz.

Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravska (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks.: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych, Martynas Buivys (internetas).